

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN
GÜVENLİK ALGILAMASINDA NATO VE KIBRIS
ETKİSİ**

Kahraman KARAMAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Tolga DEMİRYOL

İstanbul, 2023

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ALGILAMASINDA NATO VE KIBRIS ETKİSİ

Kahraman KARAMAN

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2023

Kahraman KARAMAN tarafından hazırlanmış ve 07.04.2023 tarihinde sunulmuş “SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ALGILAMASINDA NATO VE KIBRIS ETKİSİ” başlıklı tez Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Tolga DEMİRYOL

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Tolga DEMİRYOL

Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi,

Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır
KAYNAK

Uluslararası İlişkiler,

Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Deniz
PEKŞEN

Uluslararası İlişkiler,

Okan Üniversitesi

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığımı beyan ederim.

Tezin Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne teslim tarihi: ____/____/____

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Kahraman KARAMAN

İmzası

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güvenlik Algılamasında NATO ve Kıbrıs Etkisi adlı çalışmamda kuşkusuz en büyük teşekkürler, çalışma boyunca hiçbir şekilde sabır ve hoşgörüsünü esirgemeyen saygıdeğer hocam Sayın Doç. Dr. Tolga DEMİRYOL'a aittir. Değerli hocama çalışmamda konu belirlemesi ile çalışmalarım süresince yardımlarından ve desteklerinden dolayı şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın tamamlanmasında katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır Kaynak, Dr.Öğr. Üyesi Hasan Deniz Pekşen'e ayrıca çok teşekkür ederim.

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ALGILAMASINDA NATO VE KIBRIS ETKİSİ

KARAMAN, Kahraman

Yüksek Lisans, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Altınbaş Üniversitesi,

Danışman: Doç. Dr. Tolga DEMİRYOL

Tarih: Nisan/2023

Sayfa: 115

Türkiye’nin jeopolitik konumu güvenlik algısını oluşturmada her dönem başat rol oynamıştır. II. Dünya Savaşında ABD, Avrupa ve Orta Doğu güvenlik politika tarihi içerisinde güç mekanizmasını dengeleyici politikalar izlemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir dünya oluşumunda siyasi, askeri ve ekonomik olarak etkisiz kalan Türkiye, büyük bir güç ile ittifak kurma yoluna gitmiştir. Türkiye, Avrupa’da hâkim güç olan, güvenlik tehdit algılaması hissettiği SSCB’nin gücüne karşı gücü dengelemek için ABD’nin yanında yer almış ve NATO’ya üye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin NATO üyeliği ulusal güvenliği açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu dönemde NATO’nun lider ülkesi ABD’yle Jüpiter füzeleri, Johnson Mektubu, Kıbrıs Harekâtı sonrası 1975-78 yılları arasında uygulanan silah ambargosu gibi konularda sorunlar oluşmuş, fakat bu Türkiye-NATO ilişkilerinin istikrarlı şekilde devam etmesine engel teşkil etmemiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle NATO’nun dönüşümü, yeni güvenlik konseptleri ve genişleme politikaları gündeme gelmiştir. NATO, üyelerinin güvenliği için savunma anlayışını daha kapsamlı bir şekilde kurgulamıştır. NATO özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından yeni güvenlik konseptleriyle üyelerinin terör, enerji güvenliği gibi ortak tehdit algılamalarına karşı yeni yaklaşımlar sergilemeye başlamıştır. Ancak bu dönemde Türkiye’nin ulusal güvenlik kaygıları üzerinden Orta Doğu sınırları ve

Doğu Akdeniz’de oluşan ittifakların Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerini yakından etkilemiştir.

Tez çalışması kapsamında Soğuk Savaş dönemindeki Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkileri, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye-NATO-Kıbrıs adası ilişkilerinin tarihsel dönüşümünü şekillendiren bölgesel faktörler ele alınmıştır. Birbirini etkileyen bölgeler olarak Türkiye’nin Orta Doğu sınırında oluşan ittifaklar ve Doğu Akdeniz’deki enerji keşifleri sonrası oluşan ittifaklara bağlı olarak, Türkiye’nin tehdit algısında yaşanan değişimin sebeplerinin Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerine nasıl etki ettiği sorusuna yanıt aranmıştır. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesinde ittifak olarak güç haline gelen oluşumların, Türkiye kamuoyunda tehdit algılamaları ve çevreleme algısı oluşturduğu görülmüştür. Tehdit algılamalarına karşı Türkiye’nin sorgulayan bir yaklaşımla, gücü dengelemek için bu ittifaklara nasıl karşılık vermeye çalıştığı, ittifaklara karşı oluşturulan yeni stratejiler ve bunların sonuçları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, İttifaklar, Doğu Akdeniz, Orta Doğu, NATO, Kıbrıs

ABSTRACT

THE ROLE OF NATO AND CYPRUS IN TURKEY’S POST-COLD WAR THERAT PERCEPTION

KARAMAN, Kahraman

M.A., Politics and International Relations, Altınbaş University,

Supervisor: Assoc Prof. Tolga DEMİRYOL

Date: April/2023

Pages: 115

Turkey's geopolitical position has always played a dominant role in shaping its security perception. During World War II, the US pursued balance-of-power policies in Europe and the Middle East. After World War II, Turkey, which had a limited political, military and economic influence in the emergent bipolar order, chose to form an alliance with a great power. In order to balance the power of the USSR, which was the dominant power in Europe and perceived as a security threat, Turkey sided with the USA and became a member of NATO. During the Cold War, Turkey's NATO membership was critical for its national security. During this period, problems arose with the United States on issues such as Jupiter missiles, the Johnson Letter, and the arms embargo imposed between 1975-78 after the Cyprus Operation, but this did not prevent Turkey-NATO relations from continuing steadily. With the end of the Cold War period, NATO's transformation, new security concepts, and expansion policies came to the agenda. NATO formulated a more comprehensive security policy. Especially after the September 11 attacks, NATO started to implement new approaches against the common threat perceptions of its members such as terrorism and energy security. However, the alliances formed in the Middle East and the Eastern Mediterranean in this period have also closely affected Turkey-NATO-Cyprus relations.

This thesis examines Turkey-NATO-Cyprus relations during the Cold War and the regional factors shaping the historical transformation of Turkey-NATO-Cyprus island relations after the Cold War. The thesis seeks to answer the question of how Turkey's threat perception has affected Turkey-NATO-Cyprus relations, particularly with reference to the alliances in the Middle East and the Eastern Mediterranean following energy discoveries in the region. It is argued that the alliances in the Middle East and the Eastern Mediterranean region have elevated threat perceptions in Turkish public opinion. The thesis also discusses Turkey's response to the shifting alliances in the region and the consequences of Turkey's policies and strategies.

Keywords: Cold War, Alliances, East Mediterranean, Middle East, NATO, Cyprus

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 REALİZM	3
1.1.1 1930 Sonrası Realizmin Yükselişi	4
1.1.2 Realizm ve Güç - Güç Dengesi ve İttifak Olmak	4
1.2 2011 YILINDAN SONRA TÜRKİYE-NATO-KIBRIS İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI AKADEMİK ÇALIŞMALARININ BÜTÜNSSEL BAKIŞI .	7
2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-NATO-KIBRIS İLİŞKİLERİ	12
2.1 SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ	12
2.1.1 NATO'nun Kuruluş Sürecine Uzanan Dönem	12
2.1.1.1 Truman doktrininin ilanı.....	15
2.1.1.2 Marshall planı.....	17
2.1.1.3 Prag darbesi ve Berlin ablukası.....	19
2.1.2 NATO'nun Kuruluşu ve Amacı.....	20
2.1.3 Türkiye'nin NATO'ya Üyelik Süreci.....	22
2.1.4 1952-1991 Türkiye NATO İlişkileri	27
2.2 SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-KIBRIS İLİŞKİLERİ	33
2.2.1 Kıbrıs Adasının Değişmez Stratejik Önemi ve 1954 Yılına Kadar Türkiye'nin Sessiz Kıbrıs İlişkileri.....	33
2.2.2 1955-1974 Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri	37
2.2.2.1 Johnson mektubu.....	40
2.2.3 1974 Sonrası Dönem Türkiye'nin Kıbrıs İlişkileri	42
3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİN DEĞİŞİMİNİN SEBEPLERİ.....	49

3.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO’NUN DÖNÜŞÜM, YENİ GÜVENLİK KONSEPTLERİ VE TÜRKİYE	49
3.1.1 NATO’nun Dönüşümü	51
3.1.1.1 Soğuk savaş dönemi konseptleri.....	52
3.1.1.2 Soğuk savaş’ın hemen sonrasındaki dönem konseptleri.....	53
3.1.1.3 9/11’den sonraki dönem.....	55
3.1.1.4 2010 Lizbon zirvesi ile başlayan dönem.....	55
3.2 SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK KAYGILARI VE DÖNÜŞEN NATO İLE İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİMİN SEBEPLERİ	56
3.2.1 11 Eylül Terör Saldırısı Bağlamında Türkiye –NATO ilişkileri	58
3.2.2 S-400 Bağlamında Türkiye-NATO ilişkilerindeki Değişim	63
4. DOĞU AKDENİZ ENERJİ KAYNAKLARININ KEŞFİ SONRASI OLUŞAN İTTİFAKLARIN TÜRKİYE-KIBRIS İLİŞKİLERİNDEKİ DEĞİŞİME ETKİLER	67
4.1 DOĞU AKDENİZ VE BÖLGESİNDEKİ İTTİFAKLAR, TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ENDİŞELERİ.....	67
4.1.1 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye – Kıbrıs İlişkilerinde Doğu Akdeniz’in Etkisi	69
4.1.2 Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları Üzerinden Türkiye’nin Kıbrıs İlişkilerindeki Değişimin Sebepleri ve İttifaklar	71
5. SONUÇ.....	80
REFERANSLAR	88

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ANZUS	:	ABD, Avusturalya, Yeni Zelanda Arasında Güvenlik Anlaşması
AB	:	Avrupa Birliği
AGİT	:	Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:	Anavatan Partisi
BİÖ	:	Barış İçin Ortaklık
BM	:	Birleşmiş Milletler
CAATSA	:	ABD Hasımlarına Yaptırım Yoluyla Mücadele Yasası
CENTO	:	Bağdat Pakı (Central Treaty Organization)
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
DEAŞ	:	İran Şam İslam Devleti (Devlet'ül Irak ve's Şam'la)
DP	:	Demokrat Parti
EASTMED:	:	Doğu Akdeniz Boru Hattı
EMFG	:	Doğu Akdeniz Gaz Forumu (East Medditerranean Gaz Forum)
ENOSİS	:	Birleşme-İlhak
EOKA	:	Ethnike Organosis Kiprion Agonistan-Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü
FETÖ	:	Fethullahçı Terör Örgütü
GKRY	:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KAİK	:	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (Nort Atlantic Council)

KCK	:	Kürdistan Toplulukları Birliği
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	:	Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması (Nort Atlantic Trearty Organization)
OEEC	:	Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation Development)
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	:	Demokratik Birlik Partisi
SDG	:	Suriye Demokratik Güçleri
SEATO	:	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMM	:	Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
USGS	:	ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu (United States Geological Survey)
YPG	:	Halk Savunma Birliği

1. GİRİŞ

Türkiye Soğuk Savaş tehditlerine karşı 1949 yılında kurulan askeri savunma ittifakı olan NATO'ya (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) 1952 yılında üye olmuştur. NATO, Türkiye tarafından Soğuk Savaş döneminde önemli bir savunma güvenlik teminatı ve Batı ile temas aracı olacaktır. Soğuk Savaş döneminde NATO'nun lider ülkesi olan ABD (Amerika Birleşik Devletleri) arasında Jüpiter füzeleri, Johnson Mektubu ve Kıbrıs Harekâtı sonrası 1975-78 yılları arasında uygulanan silah ambargosu gibi bazı konularda gerginlikler ve sorunlar oluşmuş; fakat bu gelişmeler Türkiye-NATO ilişkilerinin olağan ve istikrarlı bir şekilde devam etmesine engel teşkil etmemiştir. Soğuk Savaş sonrası 2011 yılından itibaren Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerinde çeşitli değişimler olduğu gözlemlenmiştir. Doğu Akdeniz enerji kaynakları etkisiyle Doğu Akdeniz ve bölgesinde oluşan ittifakların ortaya çıkması sonucu ilişkilerde dönüşümün olduğu görülmüştür. Türkiye'nin bölgesinde oluşan bu yeni ittifaklar tehdit algılamalarına sebep olacaktır. Türkiye kamuoyunda ayrıca bu ittifaklar, Türkiye'ye karşı bir yalnızlaştırma ve çevreleme politikası olduğu kaygısı da oluşturacaktır. Türkiye güç olarak ortaya çıkan ittifaklar sonucunda tehdit algılamalarına karşı daha realist, güvenlikçi bir politika ile gücü dengelemek için karşı ittifaklara ihtiyaç duyacaktır.

Bu tez çalışmasında konusu, Soğuk Savaş sonrası 2011 yılından itibaren Türkiye-NATO – Kıbrıs ilişkilerinin tarihsel dönüşümünü şekillendiren bölgesel faktörler ele alınacaktır. Çalışmanın sorusu olarak, Özellikle Türkiye'nin Orta Doğu sınırındaki gelişmeler ve Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin ardından bölgede ortaya çıkan yeni ittifaklar ve bunlara bağlı olarak Türkiye'nin tehdit algısında yaşanan değişimin Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerine nasıl ve neden etkilediğidir.

Bu tez çalışmasının önermesi, Soğuk Savaş dönemi olağan Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerinin, Soğuk Savaş sonrası ilişkilerinin dönüşümüne sebep, Orta Doğu sınırları ve 2011'den itibaren enerji kaynakları keşfi sonrası bölgesinde güç olarak ortaya çıkan ittifaklardan kaynaklı algıladığı tehdit algılamalarında NATO ve Kıbrıs'ın bu ittifak oluşumlarında etkileri olduğu önermesidir.

Çalışmanın temel amacı, uluslararası ilişkiler açısından Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde NATO-Kıbrıs adası yaklaşımı ve Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO-Kıbrıs

ile ilgili ilişkilerinde farklılaşmalar sonucu daha güvenlik odaklı politikalara doğru giden uluslararası ilişkileri incelemektir. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında Orta Doğu sınırın ve Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfinden sonra bölgesinde oluşan ittifaklar sonucunda tehdit algılarına sebep olan ittifakların Türkiye-NATO- Kıbrıs ilişkilerinin dönüşümünün sebeplerinin tespiti ve analizini ortaya koymaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde uluslararası ilişkiler teorilerinden Realizm, Güç ve Güç Dengesi teorilerine yer verilecektir. Bu teorilerin ittifak olma kavramı üzerinden analizi yapılacaktır. Bölümün devamında tez konusunun ele aldığı soruya 2011 yılından sonra yazılmış Türk Dış Politikası akademik çalışmalarının ne gibi yanıtlar verdiği, tezin bu çalışmalardan nasıl beslendiği, nasıl farklılaştığı ve nasıl benzerlikleri gösterdiği yönünden sistematik olarak özeti yapılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası ilişkiler açısından Soğuk Savaş döneminde Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkileri ifade edilecektir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerinin olağan bir şekilde devam ettiği, NATO'nun lider ülkesi ABD ile yaşanan Johnson Mektubu, Jüpiter Füzeri ve Kıbrıs Harekâtı sorunları sonrası 1975-78 yılları arasında uygulanan silah ambargosu gibi bazı konularda gerginlikler yaşandığı fakat ilişkilerin olağan devam ettiği, Kıbrıs ile ilgili de Türkiye'nin sessiz bir politika izlediği ifade edilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin farklılaşan NATO politikaları yaklaşımının sebepleri ifade edilecektir. NATO'nun dönüşümü, yeni güvenlik konseptlerinin ve genişleme politikasının devamında NATO müttefiki bazı devletlerin farklı yaklaşımları sonucu ortaya çıkan güvensizliklerinin sebepleri, Türkiye'nin Orta Doğu sınırlarında oluşan ittifaklar ve terör tehdidinden oluşan güvenlik algılamalarındaki değişimin sebepleri, bütün bu tehdit algılamalarına karşı daha güvenlikçi ittifak arayışları ele alınacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşifleri sonrası Orta Doğu ile birbirini her dönem etkileyen Doğu Akdeniz'de oluşan ittifaklar ve Türkiye'nin güvenlik endişeleri, Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Kıbrıs ilişkilerinde Doğu Akdeniz'in etkisi incelenecektir. Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinden Türkiye-Kıbrıs ilişkilerindeki değişimin sebepleri, ittifaklar ve bu ittifaklar içerisinde NATO üyesi ülkelerin

olmasının anlamı tartışılacaktır. Son olarak, Türkiye'nin bu tehdit algılamalarına karşı hamlerinin ne olduğu, Doğu Akdeniz ve bölgesinde oluşturacağı ittifaklar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) tanınmasının ne anlama geleceği, KKTC'nin tanınmasının Türkiye'nin güvenlik endişelerine ve Doğu Akdeniz bölgesine gelecekteki etkileri ifade edilecektir.

1.1 REALİZM

Tarihsel olarak entelektüel uluslararası ilişkilerin temel yaklaşımlarından olan realizm II. Dünya Savaşı sonrası hakim olmaya başlamış olsa da tarihsel bağ olarak Thucydides (M.Ö. 460-400), 16.ve 17. yüzyıllarda Nicolas Machiavelli ve Thomas Hobbes tüm analizlerde realizmin klasikçileri olarak ortaya konulmuştur. 20. yüzyılda Edward Hallett Carr idealistlere karşı eleştirel olsa da, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan realist düşünceye daha kavramsal bir bakış getiren kitabı *Politics Among Nations* (Güç ve Barış Mücadelesi) ile Hans J. Morgenthau realist düşüncenin en büyük destekçisi olacaktır. Morgenthau'ya daha sonra destek veren ABD'li yazarlar Henry Kissinger, George Kennan ve Kenneth Waltz da çatışmaları önlemek düşüncesi ile fikirler ortaya koyacaktır (s. Aydın, 2004: 36-37).

Realistlere göre uluslararası sistemin temel aktörü devletlerdir (s. Şöhret, 2012: 290). Merkezi bir otoritenin varlığının söz konusu olmadığı ya da otoritenin mevcut olmadığı bir durumda birçok egemen devletin sistem içinde aktör olarak yer aldığı anarşik bir düzende devletler güçlerini sürekli arttırmak isteyecektir. Bu açıdan bakıldığında realistlere göre güç ve ulusal çıkar kavramları devletler arası çıkarları belirleyen unsurlardır. Anarşik bir düzende devletler kendi güç ve etkilerini çıkarları için en üst seviyeye çıkarmaya çalışmaktadır. Realistler olayları olduğu şekilde görürler (s. Düzgün, 2020: 264).

Uluslararası sistemin en büyük gücü olarak devletler üst otoritenin olmadığı bir süreçte kendi meşruiyetini oluşturacaktır. Realist düşünürlerde devletin kendi güvenliğini korumaktan başka bir alternatifi olmadığı düşüncesi hakimdir Realistler uluslararası örgütler ve hukuk konularından daha fazla ulusal güç, askeri strateji, devlet yönetimi gibi konulara daha fazla yoğunlaşmaktadırlar. Ulusal çıkarları üzerine yoğunlaşan bir yaklaşımla hareket etmektedirler. Bu sebeple realizm ulusal çıkar ve askeri güç ile özdeşleştiği için güç kavramıyla fazlaca etkileşim içinde olmuştur. Realistler açısından ülkelerin hedefi her

dönem, savaşta ve anarşik koşullarda ulusal güvenliği elde etmektir. Realistler devletin güvenliğini elde etmenin güç ile olabileceği ve gücü sağlamak için ittifak yapılabilir ve ittifakların bozulabilir olduğu kanısındadırlar (s. Baylis, 2008: 71).

1.1.1 1930 Sonrası Realizmin Yükselişi

Uluslararası ilişkilerin akademik disiplin olarak var olması Milletler Cemiyetinin kuruluşu ile aynı sürece rastlar. Uluslararası ilişkilerin bir akademik disiplin olarak var oluşunun sebebi, gelecekte olabilecek savaşları önleme arayışı olmuştur. Atlantik'in diğer yakasında ise, ABD liberal ulusalcılık kökeninden gelen düşüncelerin, o dönemde Woodrow Wilson liderliğindeki düşünür grubunun Milletler Cemiyetinin fikirlerinin örtüşmesi sonrasında idealist düşünce ortaya çıkacaktır (s. Aydın, 1996: 91-92). Uluslararası ilişkilerde idealistler de milletlerarası çatışmaları minimize etmek, işbirliğini arttırmak gibi konularda aynı fikirlerde olacaktır. İdealistler bu fikirlerden farklı olarak uluslararası hukuk, barış ve insan haklarına yoğunlaşmıştır. İdealistler I. Dünya Savaşına sebep olan hatalardan ders aldıklarını ve bu hataları tekrar yapılmaması gerektiğini söyleyerek ortaya çıkaracaklardır (s. Gözen, 2017: 74).

1930'larda Almanya'da faşist nasyonal sosyalizmin yükselerek iktidara gelmesi neticesinde otoriter devletlerin ortaya çıkması sonucunda uluslararası politikada idealist düşünce güç kaybedecek ve realizmin yükselişi başlayacaktır. Bu sürecin devamında II. Dünya Savaşının engellenememesi idealizmin kaybetmesi anlamına gelecektir. Bu sonuç idealistlerin barış vaadine olan inancını da zayıflatacaktır (s. Sönmezoğlu, 2011: 48). Barış talepleri kalıcı olmayan idealistler uluslararası sistemde barış taleplerine karşılık alamaması II. Dünya Savaşı sonrasında etkisini yitirmesine sebep olmuştur. Realistler bu süreçte seslerini daha fazla duyurmaya başlamıştır (s. Arıboğan, 2007:194). Uluslararası ilişkilerin temel yaklaşımlarında idealist düşüncenin II. Dünya Savaşını öngörememesine tepki olarak realist yaklaşımın baş göstermesine sebep olmuştur (s. Keyik ve Erol, 2019: 13). II. Dünya Savaşının bitimi ile birlikte realist yaklaşım, savaşı öngöremeyen idealizmin yerine uluslararası sistemde hakim güç olacaktır.

1.1.2 Realizm ve Güç - Güç Dengesi ve İttifak Olmak

Realist yaklaşımıcılar uluslararası ilişkilerin ana kavramlarından olan güç ve güç dengesi kavramını daha geniş bir çerçeveden incelemiş ve güç ve güç dengesi kavramını çok boyutlu

temellere taşımıştır. Devletler realizme göre uluslararası sistemin temel aktörleridir. Anarşik bir düzende devletler gücünü attırmaya çalışacaktır. Merkezi bir otoritenin varlığının söz konusu olmadığı ya da otoritenin mevcut olmadığı bir durumda birçok egemen devletin sistem içinde aktör olarak yer aldığı anarşist bir düzende devletler güçlerini sürekli olarak arttırmak isteyecektir. Gücünü arttırarak sistemi tehdit edecek büyük güce karşı diğer devletler karşı ittifaklar meydana getirerek güç dengesini oluşturmaya çalışacaktır.

Tarih boyunca uluslararası politikayı en çok etkileyen olgulardan birisi güç kavramıdır. Uluslararası ilişkiler literatürünün ana öğelerinden biri olmuştur. Gücün, var olduğu topluma ve kurallara göre değişim gösterdiği ifade edilebilir. Uluslararası ilişkiler yaklaşımları açısından gücün tanımlanması oldukça zordur (s. Dumankaya, 2019: 3). Güç için farklı düşünürler farklı tanımlar yapacaklardır. Bazı düşünürler için yetenek, bazı düşünürler için kapasite, bazı düşünürler için etki ve sonuç odaklı olması şeklinde ifade etmiştir. Gücün en geniş anlamdaki tanımı etki kavramı üzerinden olmalıdır. Bu anlamda güç diğer devletlerin üzerinde bir etki oluşturmak suretiyle politikalarını hedefleri üzerinden değiştirmek ya da olduğu şekilde kalmasını sağlamaktır. Yani A devletinin normal şartlarda yapamadığı bir şeyi B devletinin ona yaptırabilmesine güç denir. Güçlü devletler diğer devletler üzerinde etki yapacak kaynağa ve yeteneğe sahiptir (s. Arı, 2004: 135).

Uluslararası ilişkilerde gücü gerçeğe göre en yakın tasvir edip ve yorumlayan realist yaklaşım olmuştur. Devlet merkezli bir dünya siyaseti bakışı ile yaklaşmıştır. Bugün uluslararası örgütler, sivil kuruluşlar aktif bir şekilde rol alsalar da, devletler her zaman uluslararası ilişkilerin temel aktörü olmuştur. (s. Seten..., 2020) Realizme göre uluslararası ilişkileri, ulusal çıkarları en yukarıya çıkarmak isteyen faktör devletlerin arasındaki güç mücadelesidir (s. Yılmaz, 2008: 28). Ulusal çıkarın korunduğu anarşik düzende devletler birbirlerine güvenmemekte ve başka devletlerin kendilerine saldırmasından korkmaktadır. Bu durumda devletler çıkarlarını korumak amaçlı ittifaklar kurmaktadır. Fakat devletlerin çıkarları bu ittifaklardan daha öncelikli olacaktır. Bu durumda devletler ayakta kalmanın güç ile mümkün olacağının bilicindedir. Bir devlet ne kadar güçlü olursa, o kadar daha az saldırı olacağı şeklinde bir mantık yürütülecektir (s. Keyik ve Erol, 2009: 26). Realist teorisinin önemli düşünürlerinden Morgenthau güç kavramını uluslararası politika kavramı çalışmalarının ana unsuru olarak görmüştür. Uluslararası politikayı güç mücadelesi olarak ifade etmektedir. Gücü amaca ulaşmak için araç olarak görmektedir (s. Aydın, 2004: 44).

Carr'ın yaklaşımı ise gücün caydırıcılığa dayandığı şeklindedir (s. Özdemir, 2008: 128). Waltz'a göre ise güç amaç değil araçtır. Waltz'a göre yetenekler eşit dağılmamıştır ve bu dağılım devletlere sistem içerisinde hareket alanını belirleyen faktördür. Ernst Haas çalışmalarında güç dengesini sekiz türde başlıklandırmıştır: savaş, güç politikası, güç dağılımı, denge durumu, istikrar, üstünlük, sistem ve barış. Morgenthau ise devletin gerçek ilişkileri, devletin hedefe ulaşmak için izlediği politika, eşit güç dağılımı ve herhangi bir şekilde güç dağılımı şeklinde güç dengesini dört başlıkta ifade edecektir (s. Arı, 2004: 279-280).

1940'lardan sonra uluslararası politikada realist politikanın temel varyantlarından olan güç ve güç dengesi oluşturulurken devletlerin kendilerini savunma amaçlı ittifaklar kurabileceği üzerinden yaklaşımların ifadesi ortaya konulmuştur (s. Sönmezoğlu, 2026: 49). II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde güçler birbirlerine hakimiyet kurabilmek için yeni ittifaklar şeklinde konumlanacaktır. Uluslararası ilişkilerin kavramlarından olan güç ve güç dengesi realist düşünce bakımından farklı boyutlarda ele alınmıştır. Bu, uluslararası ilişkiler literatüründe güç ve güç dengesi teorisinin güce karşı bir güç dengesi oluşturabilmek için birlikte hareket etme kavramı olan ittifak etme yaklaşımıdır (s. Çelik ve Erol, 2018: 101).

Anarşik bir ortamda bir devletin aşırı güçlü hale gelebilmesini engellemek için diğer devletlerin gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Yani bir aktörün bütün bir bölgeyi hâkimiyet altına almaya çalıştığı bir durumda bunu engellemek amaçlı karşı ittifaklar kurulmaktadır. Böylece bir güç dengelemesi oluşacaktır. Bu şekilde devletler bölgelerinde istikrar sağlayabilmektedir.

Güçlenen bir ya da birden fazla devletin oluşturduğu ittifaklardan dolayı tehdit algılayan devletler güçlenen devlet ya da ittifaklara karşı bir ittifak oluşturur. Bu şekilde denge sağlamak istenmektedir. Morgenthau'ya göre güç dengesi politikası gerçek bir denge durumu ya da bir devletin faydasına olan bir durum yaratması veya zararına olacak bir durumu engellemesi için ortaya koyduğu politikadır. Morgenthau güç dengesini, böl yönet, silahlanma, ittifak oluşturma ve toprak paylaşımı şeklinde ifade etmiştir (s. Arı, 2004: 110). Morgenthau'nun güç dengesi açısından önemli bir yer tutan ittifak kavramı yöntemi çok kutuplu bir sistemde güç dengesini sağlamak için önemli bir unsurdur (s. Arı, 2004: 219).

Güç dengesinin bir temel politikası böl ve yönet şeklindedir. Morgenthau'nun bu yaklaşımında böl ve yönet yöntemi rakiplerini bölerek zayıflatmak amaçlı bir yaklaşımdır (s. Seten, 2020). Morgenthau'nun bir başka güç dengesi politikası toprak paylaşımıdır. Bu bir devletin toprak kazanması ile ortaya çıkan durumda yeniden bir güç dengesi kurmaya çalışan devletlerin kullandıkları yöntemdir. Morgenthau'nun diğer bir güç dengesi yaklaşımı silahlanmadır. Bir devletin silahlanmasına karşı denge sağlanması için başka devletlerin başvurduğu yöntemdir (s. Arı, 2004. 289). Morgenthau güç dengesi açısından bir başka yöntemi ise ittifak olma yöntemidir. İttifaklar güç dengesi açısından çok önemlidir. A devletinin B devletine karşı gücünü korumak ve dengelemek için A devleti gücünü arttırabilir veya gücünü diğer devletlerle birleştirebilir; ya da B devletinin gücünü diğer devletlerle birleştirmesini engelleyebilir (s. Toledo, 2005: 61).

1.2 2011 YILINDAN SONRA TÜRKİYE-NATO-KIBRIS İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI AKADEMİK ÇALIŞMALARININ BÜTÜNSSEL BAKIŞI

1991'de SSCB yıkıldıktan sonra ABD kendi öncülüğünde yeni bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. Bu öncülük 11 Eylül terör saldırıları ile yeni bir dünya oluşturma başlangıcı da sayılabilir. 11 Eylül Türkiye ile NATO arasında Soğuk Savaş sonrası sorun yaratacak ilk olay olarak görülebilir. Bu sorunun temeli teröre karşı NATO'nun 5. maddesinin işletilmesi konusudur.

El-Kaide terör örgütünün 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki İkiz Kulelere saldırısı sonrasında NATO ilk kez 5. maddeyi işletecektir. Bunu ortak meşru savunma hakkın dayandıran ABD ve İngiltere El-Kaide terör örgütüne karşı Afganistan'da askeri operasyon yapacaktı. NATO bu şekilde teröre karşı ilk kez 5. maddeyi uygulamaya almış olacaktır (s. Karaosmanoğlu, 2015: 29). Türkiye bu operasyonlara ittifak ortağı olarak tereddütsüz destek verecektir. Türkiye teröre karşı NATO'nun ittifak halinde hareket etmesine karşı değildir. Fakat Türkiye'nin güney sınırlarında güvenlik tehdit algılamaları hissettiği Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terörü ve iltisaklı gruplarıyla alakalı ittifak üyesi olduğu NATO'nun 5. Maddesinin kendisine yönelik tehditlere karşı uygulanması talebi kâbul görmemiştir. Bu uygulama sorunu ile birlikte NATO'nun lider ülkesi ABD'nin Irak ve Suriye'nin kuzeyindeki yapılanmalarla ittifak olma şeklinde yakın ilişkileri ve destekleri Türkiye'de güvenlik tehdit algılamasına sebep olacaktır. Türkiye 5. Maddenin tanımlanan işlevlerine

terör ile ilgili tanımlama yapılması için çaba sarf edecektir. Bu yaklaşımla alakalı olarak Ali L. Karaosmanoğlu, ‘‘NATO’nun Dönüşümü’’ isimli çalışmasında *‘‘NATO’nun 5. Maddenin terör konusunda işleyişi ile ilgili yaklaşımların ve uygulamaların ortak savunmayı da tehlikeye atabilir, tehditler ve riskler çeşitlenmesi ‘silahlı saldırının’ tanımını zorlaştırmıştır. Ne tür ve ne ölçekte bir terör eylemlerine karşı 5. Madde uygulanabilecektir?’’* şeklinde ifade etmiştir (s. Karaosmanoğlu, 2004: 19). Bu şekilde NATO’nun 5. maddesinin uygulama alanlarıyla ilgili bir güncelleme olması gerekliliği ortaya konulmuştur. NATO’nun uygulamadaki bu yaklaşımları Türkiye-NATO ilişkilerini etkileyen sebepleri olarak NATO’nun lider ülkesi ABD’nin Kuzey Irak ve Suriye’nin kuzeyindeki yapılanmalarla ittifak olma şeklinde birlikte hareket etmesi Türkiye’nin NATO’yu sorgulamasına neden olduğu şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

NATO-Türkiye ilişkilerinde sorun yaratan bir başka gelişme ise Amerikan Ulusal Füze Savunmasının (American National Missile Defense) devamı niteliğinde olan füze kalkanı projesi olmuştur. Bu, NATO ülkelerini Kuzey Kore ve İran balistik füze tehdidine karşı korumak amaçlı olan balistik füze savunma sistemi radarlarının Türkiye’ye yerleştirilmesi konusudur. NATO 2010 yılında bu sistemin kurulmasını kararlaştırmış, Türkiye bu sistemin radar unsurlarının topraklarında konuşlanmasına izin vermiştir. Türkiye bu sistemin yerleşmesinin hedefinin bütün müttefik üyeleri topraklarının tam olarak korunması, İran ve Rusya gibi bölge ülkelerinin NATO’nun yeni stratejik bölgesinde açık olarak ifade edilmemesi, Türkiye’nin bütün coğrafyasını koruması gerekliliği, füze savunma sisteminin NATO kontrolünde olması olarak ifade etmiştir. Bu çalışmada tehdit algılamaları açısından Türkiye’de Kürecik’te kurulan radar sistemleri sorgulanmasına sebep olmuştur. Türkiye bu sistemlerin ABD değil, NATO sistemi üzerinden gitmesini istemiştir. Bunun sebebi ise Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin ABD ile yaşadığı Küba krizi sonrasında Jüpiter füzelerinin topraklarından sökülmesidir. Bu duruma başka bir yaklaşımda, Füze kalkanı projesinin Türkiye’yi korumaya mı yoksa İsrail’i korumaya yönelik amaçlı olduğu ve Türkiye’nin İran yaklaşımının Batı’ya bağlılığından uzaklaşma sebebi olarak da ifade edilmiştir (s. Kibaroglu, 2017: 14).

Türkiye-ABD-NATO arasında oluşan en büyük sorunlardan ve farklılaşmalardan birisi de Türkiye’nin Rusya’dan S-400 hava savunma sistemlerini alması sonucunda olmuştur. Bu süreçler sonunda Türkiye, NATO ve ABD’den bölgesindeki tehditlere karşı destek

alamamıştır. Bu süreç Türkiye’yi kendini savunma açısından hava savunma sistemi almaya itecektir. ABD, Suriye’de askeri ve lojistik açıdan gizli ya da aleni olarak desteklediği PKK/PYD-YPG-KCK’ya karşı yakın durduğu görülecektir. Suriye ve bu yapılanmaların tehditlerine karşı Türkiye’nin ABD’den NATO’ya uyumlu Patriot hava savunma sistemi talebinin karşılık bulamaması sonucunda Türkiye bölgesinde güvenlik tehdit algılamaları yönünden dengelemek için S-400 alımı yapmıştır. Çalışmanın bu yaklaşımını destekler bir biçimde Türkiye Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 28 Eylül 2018 tarihli Washington Post gazetesinde yayınlanan makalesinde *“ABD Suriye’deki teröristleri silahlandırmayı durdurmalı”* şeklinde tepki verecektir (s. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı..., 2018). Çalışmanın bu konu ile bakışını destekleyen bir yaklaşımda Türkiye’nin taleplerinin karşılanmaması sonucunda MGK’nin 22 Temmuz 2022 tarihli bildirisi ile cevap verecektir. Bildiride şu ifadeler yer verilecektir: *“Madrid’de gerçekleştirilen NATO Liderler Zirvesi ve neticeleri tüm detayları ile ele alınmış; Türkiye’nin 70 yıldır mensubu olduğu ittifaktaki yükümlülüklerini eksiksiz bir şekilde ve samimiyetle yerine getirdiğini hatırlatarak, aynı yaklaşımı ittifakın diğer üyelerinden de beklediğini vurgulamıştır. Bu kapsamda müttefiklerimiz FETÖ ve tüm isimlendirmeleriyle birlikte PKK/KCK-PYD-YPG ile mücadelede Türkiye’nin yanında yer almaya ve destek vermeye davet edilmiştir”* (s. MGK..., 2022).

Bu çalışmada NATO’nun, Türkiye’nin Rusya’dan aldığı S-400 konusunda NATO sistemleri ile uyumlu olmadığı yönündeki tepkileri ve lider ülkesi ABD’nin tepkilerini GKRY’nin Kıbrıs’a konuşlandırmak amaçlı Rusya’dan aldığı S-300’ler konusundan benzer tepkileri göstermediği ifade edilmiştir. ABD’nin S-400 alımı ile ilgili Türkiye’ye uygulamaya koyduğu yaptırımları, Yunanistan ve GKRY’ye S-300 alımından dolayı neden yaptırım uygulanmadığının sorusu sorulmuştur. Türkiye’nin güvenlik tehlikesi algısı noktasından yüksek tepkiler göstermesi üzerine Girit adasına depoya çekilen ve daha önce kullanılmaması gerekli olan S-300’lerin uyarılmış olduğu halde, 29 Ağustos 2022 tarihin de NATO’nun savaş angajman kurallarına göre düşmanca hareket olan Türk F-16 savaş uçaklarına kilitlenmesi olayına yaşanacaktır. Bu yaklaşımlar Türkiye-NATO ilişkilerinde güven algısında sorunu yaratan sebeplerden olduğu ifade edilmiştir. Bu yaklaşıma benzer bir yaklaşım *“S-300 füzelerinin Kıbrıs’a konuşlanması sadece Türkiye ve KKTC değil, ABD ve NATO müttefikleri ülkelerin güvenliğini de ilgilendirdiği”* şeklinde olmuştur (s. Yılmaz, 2018: 21) .

Türkiye'nin Orta Doğu sınırlarında NATO üyesi bazı ülkelerin oluşturduğu ittifaklar ve bölgedeki yapılanmalara destekler sonrasında Türk kamuoyunda tehdit algısı ve NATO'ya güvensizlik algısı oluştuğu ifade edilmiştir. Bu tehdit algılamasını destekler bir yaklaşım da, Türkiye'nin diğer üyelerle birlikte ittifak halinde hareket ettiği 11 Eylül ve sonrası yaşanan olaylar neticesinde Türk kamuoyunda ikilem oluştuğunu ifade etmiştir. Bunun sonucunda Türkiye'nin Orta Doğu komşuları ile diyalogu arttırsa da NATO ile ilişkiler olağan devam ettiğini söylemiştir. Türkiye kamuoyunda olumsuz yönde değişen algının NATO tarafından endişe ile karşılandığı şeklinde ortaya konulmuştur (s. Sokullu, 2012: 152-154).

Soğuk Savaş sonrası Türkiye-NATO ilişkilerinin değişimin sebepleri olarak çalışmada ifade edilen, Füze Kalkanı, S-300, S-400 gibi konular da değişimin dışında farkı bir tespit şu şekilde olmuştur. Son yirmi yılda bu değişimin ana sebeplerinden olarak Adalet ve Kalkınma Parti'nin (AKP) dış politikasındaki yaklaşımı olduğunu ifade etmektedir (s. Oğuzlu, 2012: 109-110)

Bu çalışmada Doğu Akdeniz'de enerji keşifleri sonrası oluşan ittifakların Türkiye açısından tehdit algılamalarına neden olduğu, bu ittifakların tek başına enerji kaynakları ile ilgili bir ittifak olmadığı, amaçlarının sadece enerji ile yakınlaşma olmadığı analizi yapılmıştır. Doğu Akdeniz'de ittifaklar sonucunda oluşan bu güce karşı Türkiye'nin tehdit algılamalarının sebepleri sorgulanmıştır. Bu anlamda İsrail-Yunanistan-Kıbrıs ittifakı ifade edilmiştir. Bu tespite benzer bir yaklaşımla da *“Doğal gaz keşifleri akabinde bu üç devletin ekonomik çıkarlarının yakınsaması kuşkusuz İsrail-Kıbrıs-Yunanistan yakınlaşmasını açıklayan tek neden değildir. Söz konusu ittifakın ardında siyasi ve stratejik nedenlerde vardır. Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır ve Rusya'nın siyasi ve askeri iş birliğine gitmeleri Ankara'da çevrelenme algısı oluşturmuştur”* Şeklinde ifade edilmiştir (s. Demiryol, 2015: 275).

Doğu Akdeniz'de enerji keşiflerinin sonucu bölgesine güç haline gelen ittifaklara karşı gücü dengeleme açısından önemli adım Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşmalardır. Türkiye'nin ilişkilerinin sorunlu olduğu bölge ülkeleriyle de ittifak olmak için normalleşme adımları atması gereklidir. Bu çalışmayla benzer bir yaklaşım olarak güce karşı ittifak olma şeklinde ifade edilmiştir (s. Sönmez, 2022. 188-189).

NATO'nun bazı üyelerinin her dönem birbirini etkileyen bölgeler olarak Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinde oluşan ittifaklarda yer alması, Türkiye açısından Kıbrıs üzerinden çevreleme algısı oluşturduğu çalışmada ifade edilmiştir. Benzer bir şekilde, Kıbrıs'ın Türkiye'nin kuşatılmasında stratejik bir konumda olduğu, Kıbrıs'ın bir beka sorununa döndüğü ve KKTC'nin Türkiye için adada bir güvenlik teminatı olduğu şeklinde ifade edilmiştir (s. Kaliber, 2005: 41-42).

Birbirini etkileyen bölgeler olarak Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de oluşan ittifakların Türkiye açısından oluşturduğu tehdit algılamalarını bir bütün halinde geliştiğini ve bu ittifaklara karşı Türkiye'nin çevre ülkelerle yakın ilişkilerde olması gerekliliğinin ifade edildiği bu çalışmayı destekler bir yaklaşımda şu şekildedir. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in tehdit ve risk değerlendirmelerinin bir bütün içerisinde yapılması gerektiği, bölgesel aktör olmak için Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki gelişmelerin iyi değerlendirmesi ve bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi gerekli olduğu şeklinde ifade edilmektedir (s. Şahin, 2018: 220-224).

Çalışmanın sorusuna cevap olarak ifade edilen bir başka yaklaşım. Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları üzerinde oluşan ittifaklara karşı Türkiye'nin bu ittifaklara karşı hamlelerinin başarılı olması, bölge ülkeleri ile olan İsrail, Mısır, Suriye ile bozulan ilişkilerin geliştirmesi sonucu, Türkiye'nin yeniden Doğu Akdeniz'de oluşturacağı ittifaklarla hissettiği tehdit algılamalarını bertaraf edebileceği ve güç dengesini oluşturabileceğidir. Bu çalışmanın ifade ettiği Doğu Akdeniz'de Mısır ve İsrail gibi devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi ile ilgili yaklaşımını destekler bir yaklaşım, Türkiye'nin güç dağılımında Libya ve KKTC'yi yanına çektiği ve İsrail ve Mısır ile ilişkilerini geliştirerek çok taraflı anlaşmalarla riskin azalabileceği şeklinde ifade edilmiştir (s. Ergin..., 2019).

2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-NATO-KIBRIS İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin güvenlik algısını oluşturmakta ve bu algıyı biçimlendirmede jeopolitik konumu ve tarihsel arka planı önemli rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve siyasi olarak güçsüz kalan Türkiye, Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir dünya tezahüründe güçlü olmayan devletlerden biri olarak egemen güçlerin birisiyle doğrudan askeri ittifak yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye bu dönemde Avrupa'da hâkim güç olan ve tehdit algılaması hissettiği SSCB'nin gücüne karşı gücü dengelemek için ABD'nin yanında görünecek ve NATO'ya üye olacaktır. Türkiye'nin güvenlik algılarında ABD'nin kurucu lider ülke olduğu savunma ittifakı olan NATO'ya üyeliği ulusal güvenliği açısından önemli bir konumda olmuştur.

2.1 SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ

Batı'nın SSCB tehdidi açısından güvenlik stratejileri tercihi NATO olacaktır. ABD'nin kaynakları ile kurulan NATO'nun üye devletlerin özgürlük ve tehdidine karşı kurulduğu ifade edilecektir. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde NATO'nun kuruluşu süreci sonrası NATO'ya üye olma iradesi önemli ve mecburi bir tercih olmuştur. Türkiye NATO'ya, güvenlik kaygıları üzerine kurgulanmış bir bakışla üye olma iradesi ortaya koyacaktır. Bu iradenin devamında da modern Batı ile bütünleşmenin de bir yolu olarak görülmüştür. Soğuk Savaş döneminde Atlantik ve Avrupa'nın güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş olan NATO Soğuk Savaş sonrası etkisini kaybedeceği düşüncesi hâkim olduğu halde, bunun aksine küresel askeri bir güç olarak etkisini devam ettirecektir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin genel olarak NATO ile ilişkilerinin olumlu seyrinde olduğu görülecektir. Çalışmanın bu bölümünde Soğuk Savaş dönemi Türkiye – NATO ilişkileri irdelenecektir. NATO'nun kuruluş dönemi, Türkiye'nin NATO üyelik süreci, Türkiye'nin 1952-1991 yılları arasında NATO ilişkileri ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.1.1 NATO'nun Kuruluş Sürecine Uzanan Dönem

II. Dünya Savaşı sonrasında ana eksen SSCB ve ABD arasında gelişen ideolojik çatışmaların, düşmanca ilişkiler temeline oturan ve bu çatışmayı ifade etmek için kullanılmış kavram olan Soğuk Savaş Dönemi dünya siyasi tarihine geçmiştir. Bu ideolojik çatışmalar daha çok askeri olarak değil, ekonomik baskı, silahlanma yarışı, siyasi propaganda olarak kendini gösterecektir. Bu dönem 1946'da Birleşik Krallık Başbakanı Churchill'in demir perde

konusması ile başlar. Berlin Duvarı'nın yıkılışı (1989) ve SSCB'nin dağılması ve parçalanması (1991) olayları da tarihe bitişi olarak geçmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde özellikle nükleer silahlar önemlidir. Birleşik Krallık Başkanı Churchill'in ABD Başkanı Truman'a mektubu SSCB üzerine bir demir perde çekmiştir (Oran, s. 2020: 536). Bu dönemden sonra iki kutuplu mücadele daha da sertleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası İtalya ve Almanya'nın yenilgiyi kabul etmesi sonucu Avrupa'da siyasi ve askeri tablo yeniden oluşmaya başlamıştır. Avrupa devletleri eski gücünü kaybedecektir. ABD, Batı Avrupa'yı ekonomik ve askeri olarak destekleyerek etki altına alacaktır. Bu desteklerin sonucunda ABD ve Batı Avrupa ilerleyen zamanlarda SSCB tehditlerine karşı birlikte hareket edecektir. İngiltere kazanan olduğu halde ekonomik olarak sıkıntılı bir sürece girmiştir. ABD ise bu dönemde savaşın verdiği yorgunlukla sessiz bir durumda kalmıştır. SSCB ile Türkiye'nin kendi aralarında mutabık kaldıkları ve imzalanma tarihi 17 Aralık 1925 olan 'Türkiye Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması' mevcuttur. 7 Kasım 1935 yılında bu anlaşma 10 yıl uzatılmıştır. Türkiye 19 Ekim 1939'da (Türkiye, İngiltere, Fransa) 'Üçlü İttifak-Karşılıklı Yardım Anlaşması' imzalamıştır. Bu ittifak Türkiye'nin dâhil olduğu bir Avrupa ittifakıdır. Bu durum SSCB ve Türkiye arasında yapılan Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'na aykırı olacaktır. Bunun sonucunda Türkiye ile SSCB arasında güvensizlik oluşmaya başlayacaktır. SSCB, Türkiye'yi Batı ülkeleri ile ittifak yapmak ile suçlamaktadır. Bu gelişmelerden rahatsız olan SSCB Dışişleri Bakanları düzeyinde 7 Haziran 1945 tarihli Türkiye Büyükelçisi Selim Rauf Sarper'de katıldığı, SSCB Dışişleri Bakanı Mihayloviç Moletov başkanlığındaki görüşmelerde SSCB'de 'boğazlar rejiminin' değişmesi tarafında ve Türkiye doğu sınırında olan Kars ve Ardahan'ı talep ettiği bir gündem oluşmuştur (s. Kalyon, 2021: 7-8-9). ABD, Rusya ve İngiltere adına katılan Üç Büyükler de olarak adlandırılan Roosevelt, Stalin, Churchill'in katıldığı Kırım'da 4-11 Şubat 1945 tarihli Yalta Konferansı yapılacaktır. Stalin, Boğazlar ve Montrö Anlaşması'nda değişiklik isteyecektir (Armaoğlu, s. 2021: 147).

1945 Potsdam Konferansında ABD'nin, Türkiye-SSCB gerginliğinde Türkiye tarafında henüz olmadığı anlaşılmaktadır. ABD başkanı Truman İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının uluslararası bir su yolu olması konusunda SSCB ile anlaşmıştır. SSCB'nin Türkiye'den toprak talebi konusu iki ülke arasındaki bir sorun olarak görülmektedir. SSCB ve Türkiye arasındaki güç dengesizliği Türkiye için olumsuz bir durumdadır. SSCB, 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesini 1944 yılında SSCB'nin her durumda serbest geçmesi

yönünde değiştirmek isteyecektir. ABD ve İngiltere bu duruma karşı çıkmamış fakat, Boğazlar rejiminde etkili olmak istemiştir. ABD ve İngiltere'nin asıl karşı çıktığı Boğazlarda SSCB'nin deniz ve kara askeri üs talep etmesi olacaktır. Buna karşı çıkan ABD ve İngiltere üç devlete ve diğer ilgili ülkelere teminat vermesini önermiştir. ABD, SSCB ve İngiltere'nin Türkiye ile ayrı ayrı görüşmelerine karar verilmiştir. Bu konu daha sonra ABD ile SSCB arasında anlaşmazlık çıkmasına sebep olacaktır. ABD'nin Türkiye'ye karşı düşünceleri bu gelişmeler sonrasında değişim göstermeye başlayacaktır. ABD Boğazların açık olmasını istemektedir. Başkan Truman'ın Türkiye ile ilgili bu süreçte düşünceleri ve tavrı değişiklik gösterecektir. Boğazların silahsızlandırılmasının Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokacağı zayıflatacağı kanısına varılacaktır (s. Sönmezoğlu, 2016: 44-45).

Türkiye'nin toprak bütünlüğü, Orta Doğu ile ilgili gelişmeler, SSCB'nin İran'a baskısı, İran'ın jeopolitik önemi, petrol kaynakları ABD'nin SSCB'ye karşı politikalarının sertleşmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Türkiye Washington Büyükelçisi Münir Ertegün vefat edecektir. ABD'li yetkililerin Missouri isimli ABD'nin en büyük donanma gemisi ile Münir Ertegün'ün na'şını göndermesi, ABD'nin Türkiye'nin arkasında olduğunu gösterecektir. ABD'nin en büyük gemisi olan Missouri'yi bu şekilde Türkiye'ye göndermesi aynı zamanda SSCB'ye karşı bir mesaj içerecektir. Bu süreçte SSCB ve Türkiye arasındaki gerginliklerde SSCB, Türkiye'ye çeşitli notalar vermiş ve isteklerde bulunmuştur. ABD'nin de desteği ile bu notalar ve istekler reddedilmiştir. Bundan sonra ABD Türkiye'yi tamamen desteklediği ortaya çıkacaktır (s. Sönmezoğlu, 2016: 46).

Bu sürece gelirken Türkiye'nin kuruluş döneminde ve Mustafa Kemal Atatürk döneminde ABD-Türkiye ilişkileri genel olarak dostane bir şekilde olmuştur. Bu süreçlerde önemli gerginlik ya da savaş ilan gibi ciddi bir sorunla karşılaşmamıştır. 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan 'Dostluk ve Ticari Antlaşması' iki tarafın ilişkilerinde diplomatik olarak başlangıcı oluşturacaktır. Bu antlaşma ile ABD pazarının ihtiyacı olan tütün ve incir gibi ürünler Türkiye'den alınacaktır. Bu ekonomik alışveriş Türkiye ekonomisi ve ABD-Türkiye ilişkileri açısından önemli bir yeri olacaktır. ABD-Türkiye arasındaki asıl politik gelişmelerin ana hatlarının ortaya çıkmaya 1939 yılından sonra başlayacaktır (Özgiray, s. 199: 55-56).

Stratejik faktörlere dayalı bir ilişki biçimi olan ABD-Türkiye ilişkileri özellikle SSCB'nin Batı Avrupa'yı tehdit etmesi ve Boğazlar ve Anadolu toprakları açısından emelleri, Türkiye-

ABD ilişkilerini daha da önemli duruma getirecektir (Özgiray, s. 1999: 55). 1939'dan sonra özellikle II. Dünya Savaşı etkisi ekonomik olarak güç durumda olan Türkiye, ABD'nin ekonomik destekleri ile diplomatik ilişkileri artacaktır. 1941 yılında Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu ile Türkiye ABD'den 95 milyon dolarlık savaş malzemesi temin edecektir. 1945 yılında ABD-Türkiye arasında Askeri Yardım Anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayla ABD-Türkiye ilişkileri ilerlemeye başlayacaktır. Türkiye açısından ABD ile stratejik ortaklığın Truman Doktrini ve Marshall yardımlarının yapıldığı bu dönemde başladığını söylemek doğru olacaktır. Soğuk Savaş Döneminin başlangıç yıllarında ABD için Türkiye, Rusya'yı siyasi olarak engellemek ve çevrelemek için stratejik olarak önemlidir. NATO'nun kuruluş süreci ve Türkiye'nin üyelik süreci dönemde ABD'nin Türkiye politikası ya da politik stratejisini belirlemede Türkiye'nin askeri gücü, ekonomik potansiyeli, stratejik olan coğrafi konumu, istikrarlı ulusal bütünlüğü açısından, SSCB politikası açısından önem arz eden bir konumdaydı. Bu konumuyla Türkiye, ABD tarafından gelecekte de kaybedilmemesi gereken bir stratejik ortak olarak görülmektedir. ABD için Türkiye bulunduğu bölgede Soğuk Savaş Dönemi sonrasında da gelecekte de stratejik ortak olarak görülecek, fakat bu bakış açısı zaman zaman değişime, hatta kesintiye uğrayacaktır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu kesintilerin sebepleri de ifade edilecektir. Türkiye'nin ise ABD stratejik ortaklığı, ABD'nin Türkiye'ye Soğuk Savaş Döneminde askeri ve ekonomik destek politikaları geliştirmesi stratejik açıdan önemli bir mihenk taşı olacaktır. Bu desteklerin başlıcaları Truman Doktrini ve Marshall Yardımıdır. Türkiye, ABD'nin bu süreçte verdiği destekler sonucunda uluslararası politikada, uluslararası ilişkilerde daha hareketli, etkin olmak istemektedir. Bununla birlikte itibarlı bir duruşa da kavuşma iradesi de vardır. Türkiye Avrupa'da oluşan NATO gibi yeni siyasi ve askeri ortaklıklara katılımı için ABD'nin desteği çok önemlidir. Türkiye ordusunun modernizasyonu, savunma güvenliği ve gelişimi için teknik, teknolojik olarak üst düzeyde olan ABD ile stratejik ortaklık mecburi olacaktır (İnanç & Yazıcı, s. 2021: 32).

2.1.1.1 Truman doktrininin ilanı

Yunanistan II. Dünya Savaşı'ndan sonra komünist isyanlarla uğraşmaktadır. Yunanistan'ın yaşadığı sorunlar ve SSCB'nin Türk boğazlarında üs kurma istekleri ABD'yi 1947 yılında Truman Doktrinini açıklamak zorunda bırakmıştır (Baharçipek & Ekici, s. 2016: 149).

Türkiye’de II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ekonomik sıkıntıların etkisi ile gıda ve hammadde fiyatları yükselmiştir. Savaş devam ettiği sürece Türkiye büyük bir orduyu beslemek zorunda kalacaktır. Türkiye savaş hali durumu olduğu için ithal ürünleri tedarik etmekte zorlanacaktır. Bu sebeple ordunun ihtiyacı olan tedarik ürünlerini iç piyasadan toplayacak ve stok yapacaktır. Bu stok savaş sırasında Türkiye’nin izlediği bu politika sivil halkın sefaletine sebep olacaktır. Bu ürünlere piyasada az ya da hiç olmaması nedeniyle halkın yüksek talepleri aşırı fiyat artışları meydana getirecektir (s. Arslan, 2016: 3-4). Başka önemli ve kritik bir durum da SSCB’nin baskısı sonucu orduda askerlerin terhis edilememesiydi. Türkiye’nin büyük miktarda altın stoku olmasına rağmen bu stoku krizi atlatmak için değil, olası bir SSCB gerginliğinde kullanmak istiyordu. ABD, Türkiye dâhil birçok ülke için parasal kaynak bulma açısından önemli bir noktada durmaktadır. Türkiye, ABD ile bu dönemde 4,5 milyon dolarlık bir askeri yardım imzalayacaktı. Bu dönemde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’a artık askeri ve ekonomik yardımları vermeyeceğini açıklayacaktır. İngiltere’nin bu yaklaşımına karşı ABD Başkanı Harry Truman’a baskı yapan ABD Dışişleri Bakanlığı, SSCB baskısı sebebiyle zor durumda olan Türkiye ve Yunanistan’a yaklaşık 400 milyon dolar ekonomik ve askeri yardım yapılması, bunun kabul edilmesi için Kongre’ye baskı yapmasını ve taşımasını istiyordu. Bu gelişmeler ekseninde başkan 12 Mart 1947’de daha sonra ‘Truman Doktrini’ olarak da tanımlanan mesajı vermiştir. Daha sonra ABD Kongresi 22 Nisan 1947, Senato ise 9 Mayıs 1947 tarihinde Başkan Truman’a yetki vermiştir. Bu yardım paketini 22 Mayıs 1947 tarihinde Başkan Truman onaylamıştır. Bu yardımın büyük bölümü olan 300 milyon dolarını Yunanistan’a ekonomik ve askeri yardım olarak yapmıştır. Türkiye’ye ise 100 milyon dolarlık askeri yardım yapılmıştır. Ayrıca bu yardımların belirlenen amaçlar dışında kullanılamayacağına karar verilmiştir. Bu yardımların çeşitli kuruluşlar tarafından denetlenmesi kararı alınmıştır. Bu sebeplerle belirlenen amaçlarla kullanılmayan yardımların tespiti durumunda yardıma son verilecektir. Bu konu ile ilgili buraya bir not düşmek doğru olacaktır. Türkiye bu denetimli yardımla alakalı 1964 Kıbrıs krizi döneminde olanlarla ilgili ABD Başkanı Lyndon Johnson Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye gönderdiği mektupta bu denetleme durumuna işaret ederek uyarı yapmıştır (Sönmezoğlu, Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası 1945-1991, s. 2016: 51-52).

2.1.1.2 Marshall planı

Marshall Planı, Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü'nün (OEEC) başlangıcı sayılan, 5 Haziran 1947 yılında ABD Dışışleri Bakanı George Marshall tarafından Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşma sonucunda 1948-1951 tarihleri arasında gündeme alınan Avrupa ülkelerine yardım planıdır. Bu plan SSCB tehdidine karşı ABD'nin 16 ülkeye yaptığı ekonomik yapılandırma yardımıdır. Marshall'a göre; ABD dünyanın istikrarı için, dünyanın ekonomik olarak düzene girmesi için gereken tüm yardımları yapmalıydı. Aksi takdirde siyasi istikrarsızlık olacaktır. Bunun devamında dünya barışı zora girecektir. Ayrıca, Marshall'a göre ABD herhangi ülkeye veya düşünceye karşı değildi ama açlığa, yoksulluğa ve kargaşa karşı politikalar yürütmeliydi. Bu bakış açısıyla yaklaşım yapılan plana başta Fransa ve İngiltere memnun olacaktır. Diğer batı ülkeleri Belçika, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Hollanda, Türkiye, İsviçre, İzlanda, Lüksemburg, Avusturya, Norveç, İsveç, Danimarka'da aynı bakış açısına sahip olacaktır. SSCB bu durumu Truman Doktrininin devamı olarak görmektedir. 5 Haziran 1947'de ABD'de Harvard Üniversitesindeki Marshall'ın konuşmasında, Avrupa'nın öncelikle kendi arasında ekonomik iş birliği yapması talebinden bahsedecektir. Bu konuşmanın kapsamı doğrultusunda 27 Haziran 1947'de Paris'te yapılan toplantılara SSCB katılmış, fakat 2 Temmuz'da ayrılmıştır. 11-13 Temmuz 1947 tarihlerinde Paris Konferansında görüşülen ve Avrupa ülkeleri tarafından da kabul edilen Marshall Planı 11 Eylül 1947 yılında ABD Kongresinde onaylanmıştır. Bu onaylama sonucunda Belçika, Avusturya, Lüksemburg, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Almanya, İtalya, İrlanda, İzlanda, Norveç, Portekiz, Hollanda, Türkiye, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri ve beraberindeki ülkelere 15 milyar dolar ekonomik yardım yapılmıştır (Oran, s. 2020: 538-539) .

Türkiye, Ankara'da ABD ile imzalanan 'Ekonomik İşbirliği Anlaşması' ile Marshall yardım planına dâhil oldu. Türkiye, ABD'nin yönergesi ile anlaşmaya uygun hareket edecektir. ABD kendi kanunlarına göre yardım edecektir. Türkiye'de Avrupa Kalkınma Programına uygun hareket edecek ve bunun için çaba sarf edecektir. ABD'nin uygun gördüğü Türkiye'nin ihraç malları için ABD tarafından kolaylık sağlanacaktır (Sönmezoğlu, s. 2016: 51-52).

Soğuk Savaş döneminin önemli olaylarından birisi de ABD'nin realist politikasının oluşumunda önemli bir yere sahip olan Moskova büyükelçisi George F. Kennan'ın, 1946'da Foreign Affairs adlı dergide Mr. X takma adıyla ‘‘Sovyet Tutumunun Kaynakları’’ (Sources Of Soviet Conduct) isimli Sovyet karşıtı bir makale yayınlamasıdır. Bu, ABD ile SSCB arasındaki ilişkileri geren ve zorlayan bir konu olmuştur. Bu makaleyi takiben Kennan Washington'a bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta ABD'nin SSCB'ye çevreleme siyaseti uygulanmasını istenmiştir. ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin gücünü ve etkisini azaltmak için öngördüğü politikalarındır. Kennan makalesinde SSCB rejiminin karakterini ortaya çıkarır ve SSCB'ye karşı çevreleme politikasının öngörülerini içerir. Bu içerik genel olarak SSCB'nin kuşatılma kaygısı olması, bu kuşatılma kaygısının SSCB'nin yayılımcı politikalarına sebep olması, SSCB'nin kendine özgü kapitalist yaklaşımı sebebiyle uzlaşmaz olarak görülmesi şeklindedir. Kennan, SSCB'nin güçlü olma durumunun getirdiği baskılar, silahlanma, propaganda, gizli girişimleri sonrasında batılı devletler arasında da ikili münasebetlerde ayrışmalara sebep olduğu, sendikaları kendi isteği ile yönlendirdiği, İran ve Türkiye gibi komşu ülkeleri bölgelerine askeri yığınak yaparak sınır harbi şeklinde korkuttuğunu belirtmiştir. Kennan'a göre bu yayılımcı durum kararlı, sabırlı ve uzun vadeli planlarla uygulanacak olan çevreleme politikaları ile SSCB'ye dur denilebilirdi. Bu izlenecek metot çerçevesinde SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrası sınırlarında tutulması mümkün olacaktır. Bu mücadelenin devamında SSCB'nin yayılmasının durduğu bir süreçte de çözülmesi ve dağılması mümkün olacaktır. Kennan bu şekilde ABD'nin SSCB'ye karşı izlemesi gerektiği politikanın bu şekilde olması gerektiği kanısını ifade etmiştir (Özcan G. , s. 2019: 1).

Bu makalenin sonuçları açısından bakıldığında, ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası açısından Türkiye'nin kaçınılmaz gerçekliği, Türkiye'nin kendi güvenliği, ABD-Türkiye ilişkilerinin stratejisi ve geleceği açısından çok önemli bir yerinde durduğunu ifade etmekte fayda vardır. Bu bakış açısı ile tarihsel olarak Moskova'nın kuşatılması kaygısı ile SSCB'nin yayılımcı politikalarını durdurmak amaçlı ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasının bir parçası olan Truman Doktrini uygulanmaya alınacaktır. Bu doktrin SSCB'nin Türkiye ve Yunanistan'a karşı tehdidini azaltmak üzerine kurgulanacaktır. Bu yaklaşım ve uygulama Türkiye ve Yunanistan'ın SSCB'yi çevreleme politikası açısından önemli yer tutacaktır. ABD bu çevreleme politikasını iyi ve kötünün mücadelesi olarak görecektir (s. Özcan, 2019: 2-3). 1957 yılında Dwight D. Eisenhower ABD Kongresinde bir doktrin sunacaktır. Bu

doktrin komünizm tehlikesine karşı Ortadoğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım öngörmekteydi. Bu dönemde Ortadoğu'da petrolün önemli bir yer tutmaktadır. ABD Ortadoğu ülkelerini bu yardımlarla müttefik olarak yanına alacak bu şekilde SSCB'yi çevreleme politikalarına devam edecektir (Gündüz & Göçoğlu, s. 2020: 735).

Soğuk Savaş döneminin en büyük politikalarından birisi olan çevreleme politikaları bugün sona ermiş midir? Bunun cevabını Türkiye üzerinden, ilerleyen kısımlarımızda Soğuk Savaş sonrası NATO ve ABD'nin Ortadoğu, Ege Denizi, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası politikaları üzerinden, Türkiye'nin farklılaşan güvenlik politikaları ve güvenlik odaklı politikalar izlemesi sonucun da ABD'nin bir çevreleme politikası olup olmadığının cevabı da aranacaktır.

2.1.1.3 Prag darbesi ve Berlin ablukası

1948 Şubat ayında SSCB'nin güçlendirdiği Çekoslovakya Komünist Partisi'nin Çekoslovakya iktidarını ele alması sonucu ülke yönetimini ele geçirecektir. Çekoslovakya SSCB'nin tam etki alanına girecektir (s. Doğan, 2005: 72). SSCB etki altına almak istediği devletleri komünizm ideolojisi üzerinden siyasi değişimlerle iktidarlارının kendisine yakın olması sağlamaktaydı. Bu şekilde yayılımcı politikaları açısından hedefine ulaşıyordu. Yalta ve Potsdam Konferansları neticesinde Almanya'yı dört parçaya ayrılmış ve parçalar SSCB, ABD, Fransa ve İngiltere tarafından paylaşılmıştır. Berlin ise SSCB tarafından ayrıca dört ayrı parçaya bölünmüştür. 1947 yılında Batılı devletler kendi bölgelerindeki ekonomik gelişme için önlemler, çözümler arayacaklar ve ayrıca para reformu yapacaklardı. Batılı devletler kendi bölgelerinde Alman hükümeti kurulması kararı alacaklardı. Bu olaylardan sonra SSCB Berlin'in bütün bağlantılarını kesecek şekilde ablukaya almıştır. Berlin'in ablukaya alınması sonucunda Batı Almanya ile iletişimi kesilecekti. Bundan dolayı Batı ülkeleri bu bölgeye havadan yardım yapmıştır. Böylelikle bir hava köprüsü oluşturulmuş olacaktır. Dolayısıyla, SSCB ablukası yırtılmış olacaktı ve halk beslenmiş olacaktı. Eylül 1948 tarihinde Batı Almanya Kurucu Meclis Çalışmaları sonucu anayasa tamamlanarak yürürlüğe girmiş ve Federal Almanya kurulmuştur. SSCB ise kendi bölgesinde Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni ilan edecektir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında ilk çatışma ve sorun olarak Berlin Ablukası tarihe geçecekti (Gürkaynak, s. 2019: 63-64).

2.1.2 NATO'nun Kuruluşu ve Amacı

II. Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin yayılımcı politikaları ve gerginlik üreten yaklaşımları neticesinde, Batı Avrupa ve komşuları için tehlike ve iç karışıklık oluşturduğu yayılımcı politikalarının durdurulması amaçlanmaktaydı. Bu amaç doğrultusunda ABD tarafından uygulanan SSCB'yi engellemek için 'çevreleme politikalarının' uygulanabilmesi için gerekli olan güç birlikteliğinin ve askeri örgütsel oluşumun NATO'ya giden sürecin başlıca nedenleri olarak sayılacaktı. Daha sonra ANZUS Paketi (ABD, Avusturalya, Yeni Zelanda arasında güvenlik anlaşması), SEATO (Güney Doğu Asya Antlaşması Teşkilatı), Bağdat Paketi'nin (Türkiye, Irak, İran, İngiltere ve Pakistan arasında kurulan bölgesel savunma iş birliği ittifakı) kurulmuştur. Bağdat Paketi daha sonra CENTO (SSCB'ye karşı Ortadoğu'yu korumak amaçlı kurulmuştur.) olarak toplanması SSCB'nin çevrelenmesi için yapılan güvenlik ve savunma işbirliği adı altında olan çalışmalardır. Batılı ve Sovyet güçleri arasındaki mücadeleyi ifade eden ve 1917 (Çarlık rejiminin sona ermesi) yılı itibarı ile başlayan düşmanlıklar II. Dünya Savaşında tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum çatışan çıkarlar, siyasi ideolojiler tarafından arttırılmış ve Doğu-Batı ayrımı sertleşmiştir. 1948 Çekoslovakya darbesi ve SSCB'nin Türkiye ve Yunanistan'a yönelik tehditleri bu çatışmayı daha da derinleştirmiştir. SSCB yayılımcı politikasını devam ettirdiği dönemlerde özellikle etki altına almak istediği ülkeleri komünizm ideolojisi olarak adlandırılan yapılanmaya mecbur bırakacaktır. Daha sonra bu ideolojinin Doğu Avrupa'da birçok ülkeye yayılması sonucu SSCB'nin ideolojik yayılma hedefinin dayattığı endişe oluşacaktı. Bu endişe bir ittifak arayışı ortaya çıkaracaktı. Bu ittifakın Birleşmiş Milletler (BM) şartları çerçevesinde olabileceği tartışılmaya başlanmıştır. II. Dünya savaşı sonrası SSCB Batı Avrupa'ya karşı en büyük güç haline gelmişti. Bu güce karşı Batı Avrupa ülkeleri arasında ittifak oluşturma mecburiyeti doğmuştur. Bu durum ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası açısından da önemli bir başlangıcı ifade edecektir. Sovyetler Birliğinin II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra 1947-1948 yılları arasında Romanya, Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Doğu Almanya, Macaristan ve Arnavutluk'ta komünizm yanlısı rejimler kurma hedefine ulaşmıştır (Ülman, s. 1967: 144). Bu komünist yaklaşım tehlikesi Batı Avrupa için de endişe kaynağı olacaktır.

II. Dünya Savaşı sonrasında NATO, savaş ve barış ortamında dışardan gelebilecek tehdit ve saldırılara karşı, üyelerinin güvenlik ihtiyacı duymaları durumunda ve Avrupa'da çıkan

güvenlik ihtiyacı sebebinden dolayı ortak hareket etme ilkesine göre hareket eden bir askeri ittifak olarak ortaya çıkacaktır. Ayrıca, Avrupa'daki siyasi bütünleşmeyi de amaç edinen bir tutumda olan NATO, Avrupa'da milliyetçiliğin tekrar ağır basmasını engellemek, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına dur demek, Avrupa devletlerinin güvenliğini sağlamak için olan girişimleri harekete geçiren bir ittifak olacaktır. İngiltere ve Fransa arasında 4 Mart 1947 yılında imzalanan Dunkirk Antlaşması NATO'ya gidiş sürecinde ilk adım olacak ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da daha fazla yayılamayacağını bir göstergesi olacaktır. İngiltere'nin temel arzusu ABD'yi Avrupa güvenliğine dâhil etmektir. İngiltere bunu sağlamak için anlaşmaya ABD ve SSCB'yi davet etmiştir. Bu çaba sonuç vermeyecektir. SSCB'nin politikalarının devam etmesi sonucunda kriz büyür ve derinleşir. Prag'da Şubat 1948'de gerçekleşen darbe ile Sovyet yayılmacılığı altına giren Çekoslovakya Avrupa ülkeleri için doğrudan tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdit algılaması Avrupa devletlerinin güvenlik kaygılarının yükselmesi sonucu harekete geçmelerini hızlandıracaktır. 1948'in mart ayında II. Dünya Savaşı sonrası Lüksemburg, Fransa, İngiltere arasında güvenlik yapılanması olan ortak ilk adım olan Brüksel Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın ana hedefi taraflardan birisi Avrupa'nın saldırıya uğraması durumunda diğer ülkeler bütün imkân ve askeri olanaklarıyla yardım edecek olmalarıydı. Avrupa'da ilk ortak güvenlik sistemi kurulmuştu; ama bu yapı SSCB tehdidine karşı ekonomik ve askeri güç yeterliliğine sahip değildi. Bu sebeple ABD'yi bu güvenlik sistemine dâhil etme isteği NATO'nun kuruluşuna giden süreçte Avrupa'nın en önemli talebi olmuştur (s. Ereker, 2019: 1). 1947'de ABD kaynaklarının desteği ile bir eylem halini almış bir yapı olan NATO, Soğuk Savaş Dönemi Batı'nın politik ve askeri hamlelerini uygulayabilmek için harekete geçirilmiş bir ittifak olarak da dönemine özgü bir havada oluşturulmuş bir yapı olacaktır (Birsell, s. 2012: 110).

I. Dünya Savaşı sonrası olduğu gibi ABD'nin, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde de Avrupa'yı yalnız bırakması mümkün ve olası değildir. Truman Doktrininin amacı Türkiye ve Yunanistan'ı askeri açıdan ekonomik olarak desteklemek ve SSCB tehdidine karşı bu devletleri güçlendirmektir. Marshall Planı ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik olarak çöküntü yaşayan Avrupa devletlerinin ekonomilerini canlandırmak için yapılan bir plan ve uygulamadır. Böylece ABD doğrudan olmasa da dolaylı bir biçimde Avrupa güvenliğine bir ittifak aracı ile müdahil olmaya hazırdır. Bu durumdan sonra Brüksel Anlaşması tarafları ve ABD arasında bir müzakere ortamı oluşur ve diğer üye ülkelerin de dâhil olduğu bir oluşum

başlar. Bunun devamında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünü kuran anlaşma 1949'da Washington'da imzalanmıştır. Bu şekilde NATO ittifakı ABD liderliğine doğru evrilmiştir (s. Ereker, 2019: 1-2). NATO'nun temelleri Washington Anlaşması olarak da bilinecektir.

NATO'yu kuran devletlerin asıl amacı ve birincil hedefi Sovyet yayılımını durdurmaktır; bu 12 batılı devletin 4 Nisan 1949'da bir araya gelmesinin esas sebebi olacaktır. Bu devletler; Portekiz, Lüksemburg, İzlanda, Norveç, İtalya, Kanada, Belçika, ABD, İngiltere, Fransa, Hollanda ve Danimarka'dır (Ülman, s. 1967: 143-144). Taraflar arasında demokrasi, bireysel özgürlük, kültürel özgürlük, halkların özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, uygarlığın korunmasından bahsedilen bir anlaşma öngörüsü ile başlayan bu anlaşma her ne kadar bu başlıklardan bahsediyor olsa da, asıl mesele güvenlik ve korunmadır. Anlaşmanın 4.Maddesinde bkz. (s. NATO..., 2008). Üye devletlerden herhangi birisinin siyasal bağımsızlık, güvenlik, ülke bütünlüğü tehdit edildiğinde üyelerin birbirine danışacakları ifade edildikten sonra, bu güvenlik ve koruma amaçlı olan ve gerektiğinde silahlı yardımı da öngören 5. Maddesidir (Ülman, s. 1967: 143-144). NATO'nun 5. Maddesi şu şekilde ifade edilmiştir bkz. (s. NATO..., 2008). Bu çerçevede daha sonraki süreçte NATO'ya üyelikler devam etmiştir. Türkiye ve Yunanistan 1952, Federal Almanya 1955, İspanya ise 1982 yılında NATO'ya üye olan devletlerdir. Madrid Zirvesi ile Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti 1997'de üye olmuştur. Üye sayısı 19'a ulaşan NATO'ya Romanya, Bulgaristan, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovakya ise 2004'te üye olmuştur. 2009'da Arnavutluk, Hırvatistan, 2017'de Karadağ ve 2020'de Kuzey Makedonya ile üye olan devletlerin sayısı 30 olmuştur. Dünya koşullarının değiştiğini ve farklılaştığını öne süren Fransa 10 Mart 1996 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır. Bu süreçte ABD askerlerinin ülkesinden çekilmesini istemiştir. ABD Fransa'nın bu talebini 1967'de gerçekleştirmiştir. Daha sonra, 2009 yılında, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına tekrar üye olmuş ve üyeliği yeniden aktif hale getirilmiştir. Yunanistan 1974 yılında NATO'da Kıbrıs meselesi ile ilgili Fransa'ya benzer bir durum oluşturmuş, daha sonra eski durumuna 1980 yılında tekrar dönmüştür (Sönmezoğlu, s. 2016: 104).

2.1.3 Türkiye'nin NATO'ya Üyelik Süreci

Türkiye 1950'lerde ekonomik kaygılar ve güvenlik sorunlarından dolayı Batı Avrupa devletleriyle ilişkiler kuracaktır. Sovyet tehdidinden dolayı Türkiye bağımsızlığını korumak üzere bir yaklaşıma gidecektir. Bu durumun en büyük sebebi olarak SSCB ile Türkiye

arasındaki gerilimlerdi. SSCB'nin Batı Avrupa'da izlediği ve komünizm ile etki altına almaya çalıştığı ülkelerin yaşadığı durumu Türkiye yaşamak istememekteydi. Olası bir komünizm hareketliliği Türkiye'yi etkileyecek varsayılıyordu. Türkiye'nin siyasi iktidarında SSCB'nin Boğazları kullanımı konusu ve doğudaki toprak talebi gibi konulardan dolayı bağımsızlığın zora girebileceği öngörüsü üzerine bir algı oluşturma çabası vardı. Bu yaklaşım doğru bir yaklaşım olsa da bu dayatmayı Türkiye iç politikasında ABD yanlısı olacak şekilde Demokrat Parti'nin (DP) komünizm gelecek şeklindeki yaklaşımı ve söylemi, bunun devamında SSCB'ye karşı Türkiye'yi ABD ve NATO koruyacağı üzerine politikalar geliştirilmiştir. Bu durumun sonrasında ABD ve NATO yanlısı bir milliyetçilik yaklaşımı oluşacaktır. Bu durum ileride komünizm düşmanlığı üzerinde bir milliyetçiliğe doğru gidecektir (Özkan & Gürakar, s. 2020:289). Türkiye'nin NATO'ya üye olmasının bir başka sebebi ise modern batı ülkesi olma iradesidir. Bu üyelikle Türkiye'nin dünyadaki itibarının ve uluslararası ilişkilerdeki öneminin artacağı beklentisi vardır. Ayrıca, NATO üyesi olarak, SSCB'ye karşı alınan askeri önlemlerinin maliyetini düşürmeyi planlamıştır (Baharççek & Ekici, s. 2016:206). Türkiye II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye güvenlik politikaları açısından ABD, Avrupa ve Orta Doğu güvenlik politika tarihi içerisinde dengeleyici ve önde gelen bir güç şeklinde, şekillendirici durumda konumlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında güç mekanizmasını dengeleyici politikalar izleyen Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde iki kutuplu bir dünya tezahüründe güçlü olmayan devletlerden biri olarak egemen güçlerin birisiyle doğrudan askeri ittifaklarda bulunmak zorunda kalacaktır. Türkiye bu dönemde Avrupa'da hâkim güç olan Sovyetler Birliği'ne karşı Amerika Birleşik Devletleri'ni yanında görmekteydi. Bundan dolayı Türkiye'nin güvenlik algılarında ABD'nin rolü önemlidir.

II. Dünya Savaşı bittiğinde Türkiye'nin doğudaki topraklarında ve Boğazlar üzerinde SSCB'nin giderek artan baskılarına ve tehditlerine karşı kaygıları artarak devam etmekteydi. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin en zor durumda kaldığı dönem SSCB'nin Montrö'nün yeniden düzenlenmesi talebi olacaktır. Bu durum SSCB ile Türkiye'yi karşı karşıya getirecekti. Bu süreçte Türkiye'yi destekleyen tek güç İngiltere'ydi. II. Dünya Savaşı sonrası SSCB Bulgaristan'a kadar gelmişti. Bu şekilde Türkiye'yi yayılımcı bir şekilde çevrelemiştir. SSCB'nin Akdeniz'e ulaşma politikası Boğazlar üzerinde yeni hesapların başlamasına sebep olacaktı (Köse, s. 2018: 1127-1128).

ABD Başkanı Truman'ın Türkiye'ye önem verdiğini beyan etmesine rağmen dikkati Batı Avrupa'ya kayacaktır. Türkiye ve Yunanistan, Atlantik bölgesinin ve Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak amaçlı kurulan NATO'nun kurucu üyeleri değildi. Yunanistan ve Türkiye'nin coğrafi durumu sorun yaratmaktaydı. Bu sebeple Türkiye'nin üyeliği sorun olmuştur. Daha sonra İtalya'nın NATO'ya üye olması coğrafi açıdan bakışı tamamen değiştirmiştir. Türkiye böyle bir sebeple NATO'ya üye yapılmamasını yadırgamıştır. İngiltere bu dönemde Türkiye'den desteğini çekmiştir. Bu süreçte SSCB tehdidi devam etmektedir. Bu durum Türkiye'nin bağımsızlığının tehlikede olduğu ile ilgili bir yaklaşıma doğru gidecektir. Ayrıca, Türkiye ABD'nin olumlu yaklaşımının yok olmasından korkuyordu. Türkiye'nin coğrafi konumu ABD için çok önemliydi. Bu durumda ABD'nin politikası değişmemiş, ABD için önemli olan bu coğrafyanın ülkesi Türkiye'nin güvende olması olacaktır (Baharçipek & Ekici, s. 2016: 153-154).

Avrupa II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik olarak zor durumdadır. Bu nedenle SSCB'ye karşı ABD, Avrupa ile Türkiye'yi desteklemek üzere politikalar geliştirdi. Bu politikaların devamında Truman Doktrini ve Marshall Planı üzerinden Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik destek sağlayacaktır. Bu desteği kabul eden Türkiye ABD'nin yanında olmak zorunda kalacaktır. Truman Doktrini ABD-Türkiye ilişkileri üzerinden Türkiye'nin tercih açısından nerede konumlandığı ve dünyadaki yerinin nerede olacağı açısından önemli bir gösterge olmuştur (s. Şamiloğlu,1991:240-241). ABD ile yaklaşan Türkiye, SSCB tehdidine karşı NATO'ya yönelmeye başlayacaktır. ABD'nin bölgedeki siyasi gücü açısından, SSCB'ye karşı etkili olması için ve SSCB'yi güneyinden çevreleyebilmesi için Türkiye çok önemli bir yerdedir. Çevreleme politikasının belirleyicisi olan ABD'li George S. Kennan'ın yazdığı makale üzerine oturtulmuş bir güvenlik politikası uygulaması olacaktır (Özcan G. , s. 2019:3). ABD ve Avrupa için Türkiye'nin ittifakta olması zorunlu bir durum olmuştur. Yayılmacı politika izleyen SSCB ile uzun bir sınırı olan Türkiye bu dönemde SSCB tarafından etki altına alınabilecek durumdaydı. Güçlü bir SSCB'ye karşı Türkiye ABD ile ittifak olmaya ve devam ettirmeye önem verecekti ve ABD üslerinin, silahlarının topraklarında bulunmasından rahatsız olmayacaktır. Türkiye'nin büyük devletler açısından ve stratejik olarak tarafsız kalması, yalnız bırakılması mümkün değildi. Türkiye Ortadoğu ve SSCB arasında bir set oluşturduğu, boğazları, ordusu ve topraklarındaki ABD üssü nedeniyle ittifak içerisinde tutulması gereken bir devlettir. NATO üyelik sürecinde, ABD üslerinin kurulması ya da kullanılması üzerine kurulu bir durum Türkiye'nin üyeliği için bir

pazarlık alanı yaratmaktaydı (Bölme, s. 2012:55). Türkiye siyasi, askeri ve diplomatik yalnızlıktan kurtulmak istiyordu. İktisadi açıdan da gelişebilmek için kendini Batı'dan uzaklaştırmak yerine Batı'ya daha fazla yakınlaşma ihtiyacı duymaktadır. Türkiye 1949 yılı itibari ile NATO'ya yönelme isteğini ortaya koyacaktır.

NATO ittifakı resmi olarak imza altına alındıktan sonra Türkiye'nin bu ittifakın dışında bırakılması Ankara tarafından gözden çıkarıldıkları üzerine bir anlayış oluştu. ABD'nin askeri yardımlarını Batı Avrupa'ya da yapmaya başlaması Türkiye için yapılan ABD yardımının azalması olarak algılanacaktı. Önce Türkiye kendisinin NATO'ya alınması için çalışmış, bu çabanın karşılık görmemesi nedeniyle yeni bir yaklaşımla 'Akdeniz Paketi Tasarısı'nı ortaya atmıştır. Bu tasarı özellikle Ortadoğu'da etkin olan İngiltere'yi rahatsız etmiştir. ABD kamuoyunun da Türkiye konusunda razı olmadığı bir durum vardı. Bütün bu olanlardan sonra Kore Savaşı Türkiye'nin NATO'ya üyelik seyrini değiştirecekti. Kore savaşı güç mücadelesi açısından durumu değiştirmişti. ABD askeri üstünlüğüne rağmen daha büyük savaşlar olasılığını önemsemeye başlamıştı. Yugoslavya 1948 yılında Stalin'le anlaşamayarak Kominform'dan (ABD'nin Marshall Yardım Planı'na karşı kurduğu yapılanma, 1947) çekilmişti. Bu çekilme SSCB baskısını daha da arttıracaktı. Yugoslavya'nın bir Sovyet saldırısından korunması NATO'nun Güneydoğu kanadının güçlenmesi ile mümkün olabileceği üzerine yaklaşımlar oldu. Ayrıca ABD'nin elinde kendi topraklarından uçarak Batı Avrupa üslerine getirebileceği uçakları mevcut değildi. Bu sebeple Türkiye'den üs kiralanması söz konusu olmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) sonra iktidara gelen Demokrat Parti (DP) ABD'ye üs verilmesini NATO üyeliğine şart koştu. Avrupa'nın güvenliği için ABD Türkiye'yi NATO'ya almaktan başka bir yol kalmamıştır (Ülman, s. 1967: 55). ABD 1951 yılının mayıs ayında Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi için müttefiklerinden resmen istekte bulunacaktı. Türkiye'nin tarafsız kalma riskine karşı bu istek önemliydi. Türkiye'nin ittifak açısından bakıldığında üyelik talep etmesi 'çevreleme siyaseti üzerinden, askeri havaalanlarını, üslerini müttefiklerine açması, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu ayağını oluşturmasının yanında asıl önemli olan ABD'nin askeri açıdan harbe hazır olma durumuna göre Avrupa yetersiz kalırken Türkiye'nin topraklarında yüksek sayıda tümen önermesi ABD'ye çekici gelecektir. Bu şekilde SSCB bazı birliklerini Kafkasya cephesinde bulundurmak zorunda kalacaktır. Bu nedenle Batı Avrupa üzerindeki yük hafifletilmiş olacaktır (Bilge-CRISS, s. 2012: 15). İngiltere Doğu Akdeniz Paketi'nı sadece Doğu Akdeniz'in güvenliği için

oluşturduğundan dolayı Türkiye'nin çalışmalarından bir sonuç alamayacağı yönünde bir durum ortaya çıkacaktır. Bunun üzerine 11 Mayıs 1950 yılında Demokrat Parti NATO üyeliği için başvuru yapacaktır. Bu dönemde çevreleme politikası için ABD askeri ve mali yardımlar yapmış buna karşılık Demokrat Parti'nin ABD yaklaşımını DP siyaseti, ABD'nin siyaseti ile benzer olduğu görülmüştü. DP'nin bu siyasi yaklaşımı Türkiye açısından egemen yaklaşım bir siyaset olmadığı söylenebilir. ABD ve DP yukarıda bahsedilen SSCB'nin komünizm baskısı üzerinden bir siyaset izlemişlerdi. Bununla birlikte, NATO'ya başvurmak için, DP'nin Ortadoğu'da izlediği ABD yanlısı politikaları bu süreçte ABD'nin Türkiye'ye desteğinin artması önemli bir etkendi (Özkan & Gürakar, s. 2020: 305).

Bu başvuruya sadece İtalya olumlu bakmıştır. Türkiye 1950 yılında Kore Savaşı'nda BM kararı doğrultusunda Kore'ye asker gönderme kararı alacaktı. Bu süreçte NATO'ya üyelik için 1 Ağustos 1950'de bir başvuru daha olmuştur. Yunanistan ile Türkiye'nin yaptığı bu başvuru da kabul görmemiştir. NATO üyelerinin çoğu ilk zamanlar Türkiye'nin üyeliğine soğuk bakmaktaydılar. Bunun sebebi ABD yardımlarına ortak olacak yeni üyeler olması ihtimaliydi. İngiltere bir büyük güç olarak Türkiye'nin üyeliğine en olumsuz bakan ülke olacaktır. Bunun sebebi, Orta Doğu'da ve Akdeniz kendisini etki alanı yaratabileceği bir 'Orta Doğu Kumandanlığı Projesi' geliştirmek istemesidir. Türkiye'nin NATO'ya girmesi durumunda bu projede yer almayacağı kanısındaydı. Daha sonraki süreçte İngiltere'nin bu projesinin olabilirliği ortadan kalktığında Türkiye'nin NATO üyeliğine alınmasını kabul edecekti. Türkiye'nin Kore savaşında etkin bir güç olarak bulunması ABD yanında diğer üyelere de olumlu bir yaklaşıma sebep olacaktı. ABD Kongre üyeleri ve zamanın ABD Ankara Büyükelçisi George McGhee'nin Türkiye'ye karşı olumlu tavırları İngiltere ve birçok NATO üyesini ikna etme konusunda etkili olmuştur (Sönmezoğlu, s. 2016: 56-57).

NATO Bakanlar Konseyi'nin Kanada Ottawa'da 15-20 Eylül 1951 tarihleri arasında yaptığı toplantılarda Türkiye'nin NATO'ya üye olarak çağrılmasına karar verilmiştir. Türkiye'nin NATO içerisindeki görevlendirmede nerede yer alacağı tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmanın sebebi ise İngiltere'nin yaklaşımıdır. Devam eden bu zorlu süreçlerden sonra NATO üyesi ülkelerin meclislerinde Türkiye'nin üyeliği oylanarak kabul edilmiştir. Bu şekilde NATO üyeliğine katılımı için Türkiye'ye davet gönderilmiştir. 18 Şubat 1952 tarihinde TBMM'de görüşmesi yapılan Türkiye'nin NATO üyeliği müzakereleri sonucunda 409 kabul ve 1 ret oyu ile kabul edilmiştir. TBMM'de kabul edilen oylanarak kabul edilen

bu karar Türkiye Resmi Gazetesi'nde 19.11.1952 yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir (Erkmen, s. 2020:1035). Fransa'nın önerisi ile Yunanistan ve Türkiye'nin deniz kuvvetlerinin yeni yapılandırılan ve kurulacak olan Orta Doğu Komutanlığı Kara Kuvvetlerinin ise NATO'nun Güney Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığına ilişkilendirilmesine karar verilmiştir. Yunanistan ve Türkiye NATO üyeliğine 18 Şubat 1952 tarihinde resmi olarak kabul edilmiştir ve üye olmuştur (Oran, s. 2020: 550).

2.1.4 1952-1991 Türkiye NATO İlişkileri

1930'lu yıllarda Türkiye Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde egemen anlayışlı, ulusal çıkarları uluslararası politikaların gerçekleriyle bağdaştıran bir politika izlemiştir. 1933-1936 yılları arasında SSCB ile sıkı bir iş birliği politikasına girdiği görülmektedir. Bunun sebebi ise Mussolini'nin 1932'deki çabalarıyla Almanya ve İtalya'nın bazı devletlerden toprak talepleri olacağı ve arasında Türkiye'nin de olduğu bu ülkeler üzerine tedirginlik olmasıdır. Türkiye bu dönemde 1936'da Montrö Sözleşmesi ile 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması maddelerinden Boğazlar Sözleşmesini kendi lehine çevirmiştir. Türkiye bu süreçte haklarını uluslararası hukuk yoluyla elde edecekti (Tuncer, s. 2005: 33-35). II. Dünya Savaşına evirilen bir dönemde Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin sınırlı kaldığı söylenebilir. Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Boğazlarda üs, Doğu Anadolu'da toprak talebi olan SSCB'ye karşı güvenlik politikalarını ABD ve Avrupa'ya doğru yönlendirmiştir. Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra ABD ve Avrupa'yla birlikte hareket etmiştir. Bu hareket kurumsal olarak 'Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nda SSCB'ye karşı ağırlık vermiştir. Türkiye güvenlik boyutu bağlamında ve çerçevesinde NATO'nun birincil büyük gücü olan ABD ile NATO üzerinden sıkı ilişkilere girmiştir. Genel olarak ABD ilişkileri üzerinden sürdürülen Türkiye-NATO ilişkilerinde Türkiye ile NATO'nun çıkarları ortak görülmeye başlanacaktı (s. Sönmezoğlu, 2016: 59). 1945'te, II. Dünya Savaşının sonrasında geniş alanda toplum gruplarında yoksulluk artmıştı. Bu durumla birlikte varlıklı kesimin korktuğu ideoloji olan komünizm SSCB tarafından yayılım politikası olarak devam etmekteydi. SSCB'nin bu yayılımcı politikasının etkisi ve tedirginliği Türkiye'de hissedilmekteydi ve Türkiye bu tehdide karşı kendisini korumak için Batı'nın desteğini sağlamaya çalışacaktı. Türkiye'nin bu yöntemle Batı ve özellikle ABD ile hareket etmesinde hem ideolojik hem de sınıfsal bir tarafı vardı. Bu süreç ABD'nin istek ve çıkarları doğrultusunda hızla uygulanmaya başlanacaktı. Türkiye'nin NATO üyeliği

sürecinde ve devamındaki politikalarına bu açıdan bakmakta fayda vardır (Yetkin, s. 2007: 15). ABD ve Türkiye arasında şartlara bağlı olarak NATO üzerinden iki ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda iyi ilişkiler oluşmaya başlamıştır. NATO-Türkiye ilişkileri bu dönemde güven ekseninde devam edecekti (Utaş, s. 2021: 1-3). Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra 1963 Kıbrıs Türklerine yapılan saldırılara NATO ve ABD'nin olumsuz tepkisi ilişkilerin sorgulanmasına başladığı bir dönem olarak önemli bir yerde durmaktadır.

1952-1991 dönemi arasındaki ABD eksenli NATO-Türkiye ilişkileri Soğuk Savaş sürecinde dönemsel farklar baş göstermiştir. Konunun ilerleyen bölümlerinde daha detaylı incelenecek bu başlıklar bu kısımda özetlenecektir.

Soğuk Savaş döneminin başlangıç yıllarında ABD ile Türkiye ilişkilerinin yumuşama dönemine yol açan olay Kore Savaşına Türkiye'nin dâhil olmasıdır. İki kutuplu bir dünya mücadelesinin başladığı bir dönemde, artarak giden şiddet Kore'de silahlı bir çatışmaya dönüşmüştür. Türkiye bulunduğu konum itibari ile olası bir SSCB saldırısı üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) aldığı karar ile Kore'ye asker gönderme kararı verdi. Kore'ye asker göndermenin altında olan asıl neden ise Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşme ve NATO'ya üye olma hedefi olacaktır.

Japonya'nın Kore'yi uzun yıllar sömürge ve işgal durumu sonucunda Japonların Kore'den çıkmaları için Postam, Yalta ve Kahire konferansları sonucunda ABD ve SSCB ordularına görev verildi. ABD'nin teklifi ile Eylül 1945'te 38. paralelin güneyi SSCB inisiyatifine, kuzeyi ise ABD inisiyatifine bırakıldı. Kore'de demokratik bir yönetim kurulması için (ABD, Çin, İngiltere, SSCB) Karma Komisyon Anlaşmasından bir sonuç çıkmayacaktı. ABD sorunu BM'ye taşıyacaktı (Yaman, s. 2006: 232). BM kararı uyarınca Türkiye Haziran 1950 yılında Kore'ye asker gönderme kararı almıştır (Sönmezoğlu, s. 2016: 56). Bu dönemde BM'nin kontrolünde olan Türk tugayına Çin kuvvetlerini engelleme görevi verildi. Güney Kore'yi ABD, Kuzey Kore'yi ise SSCB silahlandıracaktı. Bu silahlanma yarışında ABD, SSCB'ye karşı daha başarılı olmuştu. Çin ile BM ordusu arasındaki çatışmalardan sonra SSCB'nin Kuzey Kore yanında olacağı anlaşıncı 27 Temmuz 1953 tarihinde ateşkes imzalandı ve çatışmalar sona erdi. Çatışmaların bölgesi olan 38. paralel sınır kabul edildi, savaş tutsakları karşılıklı olarak iade edildi. Soğuk Savaş döneminin ilk büyük savaşı olan Kore Savaşında görev alan Türk askeri görevde kalmaya devam edecekti. 27 Mayıs 1960'tan sonra Kore'de bırakılan anlamı büyük ama sembolik olan Türk askeri mangası 1971'de

Türkiye'ye dönüş için çağrılacaktı (Oran, s. 2020: 547). O dönemde savaşın Türkiye ile bir ilgisi yok gibi durmaktaydı ama SSCB bu tarz baskıları daha sonra Türkiye gibi bazı ülkelere de uygulayabilirdi. Türkiye izlediği yol ile BM'nin politikası çerçevesinde hareket edeceğini göstermişti. Türkiye'nin NATO'ya alınmama gerekçesi olarak ortaya konulan coğrafi durumu Kore'ye asker göndermesi ile aksine dönüp NATO'ya alınma görüşü ortaya çıkacaktı. Türkiye'nin ABD'ye ihtiyacı vardı; ama ABD ve Batı'nın da Türkiye'ye ihtiyacı olduğu bir durum ortaya çıkacaktı.

1950 yılında Kore Savaşı'nın çıkması sonrasında NATO'da ek güvenliğe ihtiyaç duyulacaktı. NATO'nun askeri ittifak tarafının güçlendirilmesi düşüncesi üzerine NATO'nun bu güvenlik ihtiyacı doğrultusunda Türkiye Kore Savaşına dâhil olması ile bu güvenlik ihtiyacında önemli bir yerde olduğu fark edilecektir. Türkiye NATO ilişkileri açısından Kore Savaşı çok önemli bir eşik olmuştur. 1952'den sonra Soğuk Savaş Dönemi açısından Türkiye'nin NATO üyeliğinin ittifaka katkıları olacağı ortaya çıkmaya başlayacaktı. U-2 olayı ABD ile Türkiye güvenlik ilişkileri bakımından olduğu kadar, Doğu-Batı ilişkileri açısından da önemli gelişmelere yol açmıştır.

SSCB uzun menzilli füzelerinin ABD ve Batı'yı tehdit etmesi durumuna karşı NATO bu durumda yeni bir strateji geliştirmek zorunda kalacaktı (Ülman, s. 1967: 154). Türkiye bu olayla birlikte ABD'nin kendisini tehlikeye sokabileceği kanısına varacaktı. Türkiye, ABD ve NATO'nun bu yaklaşımları ilişkilerde tekrar bir sıkıntılı süreç başlatacaktı. ABD'nin Soğuk Savaş Döneminde, ABD'nin yayılmacı politikasının bir aracı olarak üsler ve tesislerin çeşitli bölgelerde konumlanmasının dayanağı olarak SSCB'yi çevreleme olarak da görülecekti. SSCB'nin Türkiye'yi tehdit etmesi açısından ve NATO üyeliği sonrasında müttefik olarak, Türkiye'yi korumak amaçlı olan dinleme ve izleme gayesi ile ABD Türkiye'de çeşitli dönemlerde çok sayıda üsler ve tesisler kurmuştur. Özellikle Soğuk Savaş Döneminde nükleer güç olma iddiasındaki büyük güçlerin savaşında bu üsler ve tesisler çok önemli yerdedir. NATO üyesi Türkiye'de ABD ile yapılan "Askeri Kolaylık Anlaşması" sonrasında topraklarında bu üs ve tesisler konuşlandırılmaya başlanacaktı. ABD ile Türkiye arasında üsler konusunda çeşitli dönemlerde gerginlikler ve sorunlar yaşanmıştır.

ABD, SSCB'nin yapay uydusu Sputnik'e misilleme olarak Aralık 1957 tarihinde NATO'nun Bakanlar Konseyi toplantısında Avrupa'ya orta menzilli füze konuşlandırmak isteyecekti. Bu öneriyi sadece Türkiye desteklemişti (Ülman, s. 1967: 159). ABD,

SSCB'nin uzaya gönderdiği yapay uydusu Sputnik'e karşı Jüpiter füzelerini NATO ülkelerine yerleştirdi. ABD ardından SSCB'nin elinde bulunan gücün oranını ve özellikleri hakkında bilgi edinmek istedi. 1956'dan sonra SSCB toprakları üzerinde bilgi edinmek haritalarını çıkarmak için radarları yanı sıra U-2 casus uçakları bu tespitlerde önemli yer tutacaklardı. Bu uçaklar güçlü kameralarıyla net fotoğraflar çekiyordu. Bu plan ve düşüncelerle Türkiye Adana'da bulunan ve ABD uçaklarının da kullandığı İncirlik Üssünden havalanan U-2 Pakistan üzerinden SSCB sahasına girip bilgi toplarken alçalmak zorunda kalacaktı ve SSCB tarafından düşürülecekti. Bu gelişme sonunda ABD bu uçağın meteoroloji uçağı olduğunu açıklayacaktı. Fakat uçağın pilotu Gary Powers sağ ele geçirilecek ve bu uçağın bilgi edinmek amaçlı bir U-2 uçağı olduğunu kabul ve itiraf edecekti. ABD bu süreç ve sonrasında U-2 uçuşlarının durduğunu açıklamasına rağmen Aralık 1965 tarihinde bir ABD casus uçağı tekrar Karadeniz'de düşürüldü. SSCB bu gelişmelerden sonra Türkiye'yi çok sert uyaracaktı. 28 Aralık 1965'te Türkiye, ABD'den bu gözlem uçaklarının uçuşunun sona erdirmesini isteyecekti. Bu süreçte SSCB ile Türkiye arasında derin bir kırılma olacaktır. Türkiye bu şekilde ABD ve SSCB arasındaki soruna dâhil oldu. SSCB, ABD uçaklarının uçmalarına izin veren ülkelere tepki gösterdi. Bu ülkelere uyarı yapan SSCB, uçakların kalktığı üsleri vuracağını ve bunun öncelikli hedefleri olduğunu beyan etti. Türkiye bu duruma karşı, ABD'nin hiçbir uçağına gözlem ve uçuş izni vermediğini, Türkiye'nin ancak kendi hava sahasında olan kendi uçaklarından sorumlu olacağını açıkladı. Türkiye'nin bu açıklaması sonucunda SSCB Türkiye'yi hedef gösteren bir tutum ve açıklama yapmayacaktı (Oran, s. 2020: 573-574). Böylelikle SSCB ile ABD arasındaki gerginliğe ortak olan Türkiye olası bir gerginlikten ve krizden kurtarmış olacaktı. İncirlik Üssünden havalanan ABD casus uçakları sorunu Türkiye ve SSCB arasındaki diyalogu sıkıntıya sokmuş olsa da bozmayacaktır (Karpas, s. 2020: 265).

U-2 casus uçağı krizi sonrasında ABD ile SSCB arasındaki güç mücadelesi devam edecekti. Bu defa U-2 uçağına misilleme olarak SSCB, ABD'deki Florida'ya 150 km mesafedeki Küba'ya füzeler yerleştirecekti. ABD bu durumu radar uçakları ve U-2 uçaklarıyla tespit edecekti. Bu tespitten sonra derhal bu füzelerin sökülmesini isteyecekti. Bu talebin ardından ABD, SSCB ve Küba'yı sert bir şekilde uyararak denizden ablukaya alacaktı. Bu ablukada gerekirse nükleer silahlarını da kullanacağını söyleyecektir. ABD'nin bu tehdidine karşı Küba'yı korumak için SSCB de nükleer silah kullanacağını ifade edecekti. Dünya bir nükleer savaşın eşiğine gelmişti. Bu süreç içerisinde ABD Başkanı Kennedy ile SSCB

Başkanı Kruşçev arasında mektuplaşmalar başladı. Bu temaslar sonrası taraflar krizi sona erdirdi. ABD 20 Ekim 1962’de Küba ablukasını kaldırdı. Kriz sonrasında SSCB, ABD’den Küba’daki füzelerin kaldırılması karşılığında Türkiye’deki Jüpiter füzelerini kaldırmasını isteyecektir. ABD bu yaklaşımlara olumlu bakmaktadır. Türkiye’nin SSCB ile uzun bir sınırı olmasına rağmen Küba krizinde ABD’ye ilk desteği veren ülkeydi. Küba krizi öncesi ABD Jüpiter füzelerini geri çekmek istemiş, Türkiye bu talebi kabul etmemiştir. Türkiye Jüpiter füzeleri konusunun NATO bünyesinde ele alınması gerekliliğini savunuyordu. Türkiye aslında tam silahsızlandırma istemekteydi. ABD dana önce SSCB’nin sık sık istediği Jüpiter füzelerinin sökülmesine Küba krizi öncesi de olumlu baktığı için Küba krizi sonrasında sökülmesine karar verecektir. 23 Ocak 1963’te füzelerin sökülmesi kabul edildi. Bu gelişme sayesinde ABD’nin güvenliği söz konusu olduğunda Türkiye’nin çıkarlarının dikkate alınmadığı görülecekti (Sönmezoğlu, Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası 1945-1991, s. 2016:79-80). Fransa bu durumdan dolayı NATO’nun askeri kanadından çekilecekti. ABD ve SSCB’nin Küba krizini görüşmeleri ve bu krizle ilgili karar alma durumunda Türkiye’ye danışılmaması, ABD ve Türkiye ilişkileri açısından kırılmaların başlayacağı bir dönem olacaktı. Bütün bu olayların devamında NATO ve müttefiklerinden olan Türkiye ve Yunanistan ilişkileri açısından Kıbrıs adası sorununa kısaca değinilecektir. Gelecek bölümde detaylı olarak bahsedilecek olan Kıbrıs adası sorunu ve Türkiye’nin Kıbrıs sorununa politik yaklaşımları detaylı olarak incelenecektir.

1960’lı yıllarda Kıbrıs adasındaki Türkleri, Rumların Megalo İdea ve Enosis hayalleri doğrultusunda terör olayları ile Türk nüfus yok edilmek istenecekti. Türkiye’nin bu duruma müdahaleleri olacaktı (Edibali, s. 1974: 27-28). Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya kabulünden sonra 1955 yılında antikomünist olan EOKA’nın (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston-Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) Enosis hareketini ele geçirmesi SSCB’nin adaya dikkatinin artmasına sebep olacaktı (Sönmezoğlu, s. 2016: 152). Bu duruma karşı Türkiye adadaki Türkleri korumak için iki devletli bir yapı ve iki devletli bir çözüm için ‘Taksim Tezini’ gündeme getirecekti. İngiltere çeşitli Kıbrıs önerileri olmasına rağmen bu tezi destekleyecekti (Derman & Kurban, s. 2016: 458). 1963’te çatışmaların uluslararası boyuta taşınması ile SSCB’nin adaya ilgisi daha da artmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin Kıbrıs Türklerini korumak amaçlı Türk Hava Kuvvetlerine ait uçakları adanın üzerinde uçuşmasına SSCB tepki vermiştir. Hatta çok sert olmayan bir nota ile tepkisini ifade etmiştir. Bütün bu mücadele sonunda SSCB’nin, NATO üyelerinin arkasında olduğu iddiası olan

1959-1960 Kıbrıs antlaşmaları ve Zürih, Londra antlaşmaları neticesinde Kıbrıs adasında iki halklı ortak Kıbrıs Cumhuriyeti olacaktır. Bu süreçte Londra’da Yunanistan, Türkiye ve İngiltere’nin olduğu ve ABD’nin aracı olduğu konferansta adaya NATO kuvveti gönderilmesi kararı sonrasında SSCB tepki verecekti. Bu teklifi Makarios reddetmişti. SSCB konferansa katılan ülkelere nota vermişti. Bu notayı Yunanistan olumlu karşılamıştı. 1964’te SSCB’nin Kıbrıs ile ilgili yaklaşımı farklılaşma göstermiştir. SSCB Türk tezlerine karşıydı. Bu sırada Türkiye’nin ada ile alakalı girişimleri Batı ile anlaşmazlığa sebep olmaktaydı. ABD Başkanı Johnson’un Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü’ye yazdığı mektup sonrasında SSCB ile yakınlaşma olacaktır. Türkiye’nin daha sonra ada üzerinde bombardımanına SSCB kısmen sessiz kalacaktı. SSCB bu süreçte adanın bütünlüğünü savunurken adadaki iki halkın da haklarını desteklemekteydi (Sönmezoğlu, s. 2016: 154).

Makarios tarafından Enosis için bir yükselme ve başarılı olma sebebi olarak görülen Kıbrıs Cumhuriyeti bu nedenle üç yıl gibi bir sürede sona erecekti. ( lger & Efegil, s. 2002: 15). şiddetin giderek artığı bu dönemde İngiltere, ABD ve SSCB ile Türkiye’nin bütün görüşmeleri sonuçsuz kalacaktı. Bunun sebebi ise ABD’nin bu devletlere baskısıydı. Kıbrıs adası için belirlenen garantör anlaşmasının 4. Maddesi bkz. (Tamçelik, s. 2012: 222)  er evesinde 20 Temmuz 1974’te Türkiye Barış Harek tini düzenlemiştir. Bu harekâttan sonra Türkiye ve KKTC’ye her alanda ambargolar uygulanacaktı. Bu ambargo ABD-Türkiye ilişkilerine vurulacak bir darbe olacaktı. 3 Temmuz 1969 yılında ABD ile karşılıklı egemenlik ve eşitlik maddesi içeren Savunma  şbirliği Anlaşması yürürlükten kaldırıldı. 25 Temmuz 1975’ten itibaren Türkiye topraklarındaki ABD  s ve tesislerine el koydu. ABD ile Türkiye arasında bu dönemde tekrar ilişkiler gerginleşti. 29 Mart 1980 yılında 1969-1976 anlaşmalarının yerini alan Savunma ve Ekonomik  şbirliği anlaşması ile ABD  s ve tesisleri üzerinde egemenlik haklarının gerçekleştiği bir anlaşma yapıldı. ABD 1978 yılında ambargoyu kaldırdı. NATO açısından bu harekâtın olumsuz tarafı NATO  yesi Yunanistan’ın, NATO’nun bu Türkiye’nin bu harek tını durdurmaması ve müdahale etmemesi sonucu NATO’nun askeri kısmından ayrılmasıdır. Ronald Reagan’ın 1980 seçimlerinde ABD başkanı olması ile Türkiye ABD ilişkileri yine olumlu bir döneme girmeye başlayacaktı. Bu olumlu yaklaşım NATO-Türkiye ilişkilerine de olumlu yansıyacaktı. 15 Kasım 1983’te KKTC kurulmuştur. Adada federal bir devlet isteyen ABD bu ilana karşı çıkmıştır. NATO açısından önemli olan bu durum SSCB’ye avantaj getirecekti. ABD için Kıbrıs adasının tamamen kontrolden çıkması bu dönemde NATO’nun

güney kanadına zarar verecekti ve bu ABD'nin çıkarlarına aykırıydı. Soğuk Savaşın sonuna doğru ABD'nin teşvikleriyle başlayan görüşmeler olumsuz sonuçlanacaktı. 3 Temmuz 1990'da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), AB'ye tam üyelik başvurusu yaptı. Adadaki durum Soğuk Savaşın sona ermesi ile yeniden şekillenecekti (s. Kasım, 2007: 60). Bu süreçlerden konunun ilerleyen kısımlarında detaylı olarak bahsedilecektir.

2.2 SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-KIBRIS İLİŞKİLERİ

Kıbrıs adası tarihsel süreç içerisinde her dönem stratejik açıdan Akdeniz'de önemini koruyacaktı. Stratejik konumuyla Kıbrıs adasında her dönem olduğu gibi Soğuk Savaş döneminde de siyasi çatışmalar devam edecekti. 1950 yılı itibarı ile Kıbrıs sorunu ortaya çıkacaktı. Bu sorun Türkiye dış politikasını ve iç siyasetini çok yakından etkileyecekti. Kıbrıs sorunu Türk dış politikasında büyük değişimler geçirmesine sebep olacaktı. Soğuk Savaş Döneminde ABD ve NATO taraflı bir dış politika izleyen Türkiye, realist yaklaşımlı olan 1974 Kıbrıs Harekâtı dâhil ABD ve NATO'dan Kıbrıs sorunu ile ilgili yeterli desteği alamayacaktı. 1974 Kıbrıs Harekâtı sonucunda ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygulayacaktı. Kıbrıs Harekâtına bu açıdan bakıldığında milli menfaatlere aykırı bir durum oluşturacaktı. Fakat Kıbrıs sorunu ile ilgili ABD ve NATO'nun farklı tutumları sebebiyle Türkiye Soğuk Savaş sonrasında realist yaklaşımları uygulamak zorunda kalacaktı.

Doğu Akdeniz üzerinde stratejik bir konumda olan Kıbrıs adası her dönem bu bölgede güvenlik ve ticaret yolları açısından önemli bir noktada bulunmaktadır. Kıbrıs adasının Soğuk Savaş döneminde Girit ile birlikte SSCB'ye karşı askeri strateji açısından önemli noktada olması, Doğu Akdeniz'de SSCB'nin etki alanı yaratması açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Bu rol sonucu oluşan kritik önemine karşı, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Kıbrıs adası ile ilgili nasıl yaklaşımlar sergilediği, yaklaşımların sonuçları neler olduğu üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

2.2.1 Kıbrıs Adasının Değişmez Stratejik Önemi ve 1954 Yılına Kadar Türkiye'nin Sessiz Kıbrıs İlişkileri

Bulunduğu coğrafyanın getirdiği konumlama itibarı ile her dönem olduğu gibi Soğuk Savaş döneminde de Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'de belirleyici bir rol oynamaya devam edecekti. Kıbrıs adası egemen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulması sonrasındaki dönemle

birlikte Türkiye ve Yunanistan'ın iç ve dış politikası açısından 1950'li yıllardan itibaren etkilemeye başlayan en önemli siyasi mücadele alanı olacaktı. Türkiye ve Yunanistan üzerinden Doğu bloku ve Batı bloku güç mücadelesinde konumlanması sebebiyle Kıbrıs adası Türkiye'nin dış politikasını direkt etkileyen bir sorun olarak ortaya çıkacaktı. Kıbrıs sorunu Türkiye için her anlamda dış politikası ve iç siyaseti açısından farklı yaklaşımlarına neden olacaktı. Soğuk Savaş döneminde de bu durumun ortaya çıktığı görmek mümkündür. Türkiye'nin Kıbrıs konusuna yaklaşımı yönünden Kıbrıs politikası jeopolitik anlamda bakıldığında, Türkiye'ye siyasal mücadele alanlarında getirdiği dış politika içerisinde oluşan rekabetin sonuçları olacaktı. Soğuk Savaş döneminde Batı blokunun yumuşak karnı olarak bakılan Kıbrıs adası, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasının bir parçası olarak da görülecekti. NATO açısından da problem yaratacak bir konumda olan Kıbrıs adası, Türkiye açısından NATO, AB, ABD politikalarını daha sonraki dönemde de etkilemeye devam edecekti. Kıbrıs adasının tüm bu etkilerinin temelini anlayabilmek bütün tarihi sürecini anlamakta faydalı olacaktır.

Kıbrıs Adası Doğu Akdeniz'de güç mücadelesi açısından bugün olduğu gibi coğrafi konumu açısından 1550'li yıllarda da Doğu Akdeniz ve çevresi açısından önemi bir yerde bulunmaktaydı. Doğu Akdeniz ticaret yolları üzerinde olması ve Osmanlı Devleti için hâkimiyet kurmak açısından önemli olan Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı egemenliğine girmiştir (Derman & Kurban, s. 2016:456). Osmanlı Devleti için gerileme dönemi olarak adlandırılan dönemde 4 Haziran 1878'de Rus tehdidine karşı İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında Kıbrıs Sözleşmesi isimli bir gizli anlaşma imzalanacaktı. Anlaşmaya göre Kıbrıs Adası yönetimi Rus tehdidine karşı İngiltere'ye verilecekti (Yellice, s. 2012: 16). Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar Kıbrıs İngiltere yönetiminde kalacaktı (Bostancı, s. 2015: 322). Birinci Dünya Savaşında Almanya'nın yanında yer alan Osmanlı Devleti'nin bu yaklaşımı üzerine 5 Kasım 1914 yılında İngiltere Kıbrıs'ı ilhak edecekti (Derman & Kurban, s. 2016: 456). Bu dönemde Kıbrıs Rumlarının birleşme (Enosis) talebi vardı ve Osmanlı topraklarını ilhak eden İngiltere bu talebe karşı çıkmaktaydı. İngiltere'nin Kıbrıs adası ile Osmanlı topraklarını 1915'te ilhak etmesi sonucunda Kıbrıs adası için artık Enosis taleplerine kapı aralanmış olacaktı. Osmanlı Devleti topraklarında Enosis talep edilmesi mümkün değildi ama artık ada İngiltere kontrolüne geçmişti ve Yunanistan bu talebi İngiltere'den yapabiliirdi. Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybettiği dönemde ve I. Dünya Savaşının yıkıcı etkisiyle Kıbrıs adasındaki Türklerin aleyhine gelişmelere sahne olacaktı (Yellice, s. 2012: 18-20).

I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu’da milli mücadele sonucu başarılı olan Anadolu Türklüğü bağımsızlığını Lozan Antlaşması ile kazanmış; fakat Lozan Antlaşması sonucu Kıbrıs’ın hukuken İngiltere’de kalması kabul edilmiştir (Güler, s. 2004: 104). Mustafa Kemal Atatürk döneminde Kıbrıs ile ilgili Türkiye’nin politik yaklaşımı 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile İngiltere’ye bırakılmış olması ve Kıbrıs adasının statü tartışmasının olmadığı bir dönem olarak görülmektedir. Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi yapılanması ve dış politikasının yeni oluşturulmaya başlanması da Kıbrıs konusunun geri plana atılmasının neden olacaktı. Bu süreçte Türkiye Kıbrıs adasında yaşayan Türklerin kültürel ve siyasi talepleri doğrultusunda Misak-ı Milli sınırları dışında kalan Kıbrıs Türkleri desteklenmeye devam edilecekti (Akgün, s. 2018: 2-3). Anadolu’da milli mücadele ulusçuluk üzerine bir yaklaşımla devam ettirilmiş olsa da bu ulusçuluk Kıbrıs ile ilgili daha sonra bir yayılımcı politikaya dönmemiştir ve Türkiye’nin ulusçuluk yaklaşımı yayılımcı olmamıştır (Tuncer, s. 2005: 63).

1930’lu yıllarda Akdeniz konusunda İngiltere ve Türkiye’nin aynı çizgide devam ettikleri görülmektedir. Bunun sebebi ise Akdeniz’de, İtalya’nın iki devletin de çıkarlarını tehdit eder durumda olduğunu görmeleridir. Bu ilişki Türkiye’nin Kıbrıs konusunda İngiltere ile bir sorun çıkmamasına özen gösterdiği bir dönemdi. Bu dönem İngiltere ile Türkiye’nin ilişkilerinin geliştiği yıllar olacaktı (Tuncer, s. 2005: 71). 1931 yılından itibaren Rumlar Enosis talepleri doğrultusunda İngiltere’ye karşı ayaklanma yapacaklar. Bu ayaklanmaya karşı ada İngiltere’nin ada politikası değişerek sertleşecek ve adada siyasi tüm faaliyetler yasaklanacaktı (Bostancı, s. 2015: 322). II. Dünya Savaşı öncesi Orta Doğu’da etkin olan İngiltere II. Dünya Savaşı sırasında bölgede politikalarını değiştirmek durumunda kalacaktı. Bölgede bulunan sömürgelerinin bağımsızlık talepleri artacaktı. II. Dünya Savaşı sırasında dahi Kıbrıs’ta İngiltere’den ayrılma yönünde talepler olduğu görülmektedir (Kasım, s. 2007: 58). Bu süreç öncesi Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk Kıbrıs ile ilgili düşüncelerinde, ölümüne beş ay kala hasta haliyle yapmış olduğu Akdeniz gezisinde “Kıbrıs’a dikkat edin, Kıbrıs bizim için önemlidir” cümlesiyle İngilizlere bir mesaj vermiştir. Bu mesajla Kıbrıs’ın Türkiye açısından ne kadar önemli olduğunu o gün işaret etmişti (s. Göksan..., 2019). Bu yaklaşımın dış politika açısından realist bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

28 Şubat 1947 tarihinde Yunanistan Parlamentosu oy birliği ile Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması yönünde bir karar almıştır. Bu kararın ardından Yunan hükümeti ABD ve

İngiltere'ye kararı kabul etmeleri halinde Kıbrıs'ta üsler verebileceğini açıklayacaktı (Güler, s. 2004: 104).

1948 yılından sonra Türkiye Kıbrıs'a daha fazla önem vermeye başlayacaktı. Kıbrıs adasını ziyaret eden Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü adadaki Türklere birlik ve beraberliklerini bozmamaları yönünde ifadelerde bulunacaktır (Gülen, s. 2012:391-392). 21 Kasım 1949'da Rumlar BM'ye Enosis talepleri üzerinden Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması konusunda hukuken çalışmalara girecekti. 1950'li yıllarda yaşanan Enosis talepleri ile adada Rumların yarattığı gerginlikle plebisit tartışmaları Kıbrıs adasındaki sorunu uluslararası bir boyuta taşımasına sebep olacaktır (Tuncer, s. 2005:66).

II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere Doğu Akdeniz'de varlığını devam ettirmesi açısından Kıbrıs adasına daha fazla önem vermeye başlayacaktı. 1950-1954 yılları arasında Kıbrıs konusunda İngiltere tarafsız ve sessiz kalacaktı. Bunun sebebi ise adada Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmeleri durumunda taraf olmamaktı. Bu sessizlik döneminde Enosis yanlıları taleplerini BM'ye taşıyacaklardır (Sönmezoğlu, s. 2016: 94-95).

II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye, İngiltere ile yakınlık politikası izleyecekti. Türkiye'nin Yunanistan ilişkilerinde de bu dönemlerde sorun olmadığı görülmektedir. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile olan ilişkilerini bozmamak için sessiz kalacaktı. Türkiye bu ilişkilere gölge düşürmemek adına Kıbrıs adası ile fazla yakın ilgilenmeyecekti. Kıbrıs adasındaki gelişmeleri izlemekle yetinecektir. Türkiye'nin bu sessizliğinin Soğuk Savaş döneminde batı dünyasında yer alma isteğinin ve çabasının olduğu bir dönemde olması sebebiyle olduğu söylenebilir (Tuncer, s. 2005: 71). II. Dünya Savaşının başladığı 1939'da Türkiye-Yunanistan ittifaklar aracılığı ile askeri iş birliklerini yönünden ilişkilerini sürdürecektir. Yeni uluslararası şartlar Türkiye ile Yunanistan'ı Batıya yakınlaştıracaktı. Bu durum 1950'li yıllara kadar Türkiye-Yunanistan ilişkileri çok sıkıntılı olmasa da dönemsel olarak gerginleşen bir ilişki söz konusudur. Truman Doktrini ile ABD faktörü ortaya çıkacaktır. Artık ABD, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde denge unsuru olacaktır (Oran, s. 2020: 581).

1950-1955 yılları arasında DP döneminde Türkiye-Yunanistan dostluğunun olduğu dönemdi. 1950 seçimlerinde DP ve CHP seçim çalışmalarında Kıbrıs konusuna değinmemişlerdir. 23 Ocak 1950'de Cumhuriyet Halk Partisi ve 20 Haziran 1950'de Demokrat Parti hükümetleri Kıbrıs ile ilgili durumu şöyle ifade edeceklerdi. 'Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur.' Bu durum 1955 yılına kadar Türkiye'nin ada ile ilgili İngiltere'nin

politikalarını desteklediğini göstermekteydi (Oran, s. 2020: 597-598). 1950'li yıllarda Türkiye'nin bir Kıbrıs politikasının oluşmadığı görülmektedir. Bunun ana sebebi Batı ile yakın ilişkiler kurma isteği ve NATO gibi güvenlik teşkilatlarına katılma iradesiydi. Türkiye 1950'li yıllarda tamamen İngiltere politikasını benimsemiştir. Kıbrıs ile ilgili bu doğrultuda bir politika izleyecekti. Bu politika adanın mevcut statüsünün değişmemesi yönünde olacaktır (Derman & Kurban, s. 2016: 458).

1950'li yıllarda Truman Doktrini ve Marshall Yardımı üzerinden ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan üzerinden Kıbrıs ile ilgili bölgede etkisinin artmaya başlamıştır. 1954 yılından itibaren Kıbrıs konusunda ABD etkisi daha da artmaya başlayacaktı. Demokrat Parti tarafından Kıbrıs meselesi İngiltere üzerinden izlenen bir mesele olarak algılanacaktır. İngiltere ayrı bir politika saptamadan olması üzerinde ayrıca Türkiye'nin söz sahibi olması noktasından bakan bir bakış açısı olacaktır (Değerli, s. 2012: 89).

1954 tarihinde Kıbrıs konusunu Yunanistan hükümeti BM'ye taşımıştır. Bu gelişme ile Kıbrıs'ta gerginlikler artmaya başlamıştır. BM Genel Kurul'da Kıbrıs konusunu görüşmeyi kabul edecekti. BM Genel Kurulu Yunanistan'ın kendi kendine tayin hakkı teklifini reddetmiştir. Bu gelişmenin ardından Kıbrıs'ta Enosis yanlısı EOKA isimli örgütün tehdit ve eylemleri artacaktı. Olayların artarak tırmanışa geçmesi üzerine İngiltere Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'ya çağıracaktı (Güler, s. 2004: 104-105).

1950'li yıllarda gündeme gelen Kıbrıs sorunu Türkiye ve Yunanistan içinde arka planda kalan bir mesele olacaktır. 1955 yılında Türkiye Kıbrıs konusunda taraf olmasıyla Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin seyri değişmeye başlayacaktır (Oran, s. 2020: 593).

2.2.2 1955-1974 Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri

BM'den kendi kendine tayin etme hakkı talebinden sonuç alamayan Yunanistan Kıbrıs adasında Makarios ve Kıbrıs doğumlu asker EOKA kurucusu Grivas'a adada gerilla harekâtı için onay verecekti. EOKA Kıbrıs'ta İngilizleri ve Türkleri ortak düşman olarak görmekteydi. Bu yaklaşımlarla Rumlar adada şiddet yanlısı tutumlarına devam edeceklerdi. Türkiye'nin karşı tutumu sonucunda Kıbrıs'taki bu artan şiddet gelişmeleri üzerine İngiltere üçlü konferans yapmaktan yana olacaktı. İngiltere'nin bu yaklaşımı ile Türkiye davet edileceği Londra Konferansı ile Kıbrıs adası konusunda Türkiye'yi taraf olarak kabul etmiş olacaktı. Böylelikle Kıbrıs'ta iki toplumun söz hakkının kabul olduğu bir yol açılmış olacaktı (Tuncer, s. 2005: 75-76). Konferansta Türkiye'yi temsil eden Fatin Rüştü Zorlu

Kıbrıs ile ilgili şu ifadeyi kullanacaktı. ‘Kıbrıs coğrafi olarak Anadolu yarımadasının uzantısıdır. Türkiye’nin limanları Kıbrıs’ın gölgesi altındadır. Eğer bu adayı elinde bulunduran devlet Türkiye’nin batısındaki adaları da elinde bulunduruyorsa bu durumda Türkiye çevrenmiş olacaktır (Kaya & Yeter, s. 2018: 218-219). Bu tespit aslında Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye’ye karşı aynı şekilde bir çevreleme politikasının da her zaman uygulanabilir olduğunu, gelecekte olabileceğinin ifade edecek söylem ve tespiti olacaktır. Londra Konferansı Türkiye açısından Kıbrıs ile alakalı söz hakkı olduğunun ilk kez ortaya koyacaktı. Ayrıca İngiltere’nin de Kıbrıs’ta tam söz hakkı istediğı bir konferans olacaktır. Londra Konferansı’nın sonucunda Zürih’te kabul edilen Kıbrıs’ın temel yapısı, Garanti Antlaşması, İttifak Antlaşması, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin oluşturulacağı kabul edilmiştir (Tuncer, s. 2005: 76).

1956 yılında Türklerin öldürölmesi üzerine Lefkoşe’de Türkler protesto gösterileri olacak bu gösteriler sonucunda İngiltere tarafından Radcliffe Anayasa Tasarısı ile iki yönetim arasında paylaşılacaktı. Yunan Hükümeti bu teklifi reddedecekti. Türkiye bu anayasa taslağına olumlu yaklaşacak ve Kıbrıs politikasında başka bir politik değışiklik yapacaktı. Kıbrıs ile ilgili bu ikinci politik yaklaşımı Taksim Tezi olacaktır. Bu tez Kıbrıs’ın kuzeyini Türkiye’ye il olarak bağlanmasını öngörmekteydi. İngiltere’nin Kıbrıs için self determinasyon (kendi kendini tayin etme hakkı) ilkesini kabul ettiğini Koloni Bakanı Lonnor Boyd açıklayacaktı. Türk hükümeti Taksim Tezini TBMM’de açıkladı. Türk hükümet Kıbrıs’ı ileri karakol olarak görecekti, Kıbrıs’ın taksim etmekten başka çare olmadığını ifade edecekti. Bu gelişmeler üzerine BM üyelerinin bazıları da Kıbrıs konusunda Enosis ya da Taksim Tezi üzerine değil adanın bağımsız bir devlet olması gerektiğine karar verecekti. BM bu süreçte Kıbrıs konusunda Türkiye’nin uyuşmazlığına taraf olduğunu tanımişti (Balıkçioğlu, s. 2016: 32).

1958 yılında İngiltere’deki Macmillan hükümeti Kıbrıs’ın NATO’nun kullanımına açılabilceğini kabul etmiştir. Ortaya koyduğu bu planda temsili hükümet ve özerklik getiren yeni bir anayasayı ortaya koyacaktı. Bu anayasa ile iki toplumlu bir meclis olacaktır. Bu plan Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlar tarafından reddedildi. Türklerin adada söz sahibi olmasını istemeyen Rumlar adada tek söz sahibi olarak kendilerini görmektedir (Tuncer, s. 2005: 80).

Bu dönemde Demokratik Parti Kıbrıs konusunda üç ayrı politika izleyecekti: 1- Kıbrıs sorunu Lozan Antlaşması’nın sonuçları doğrultusunda İngiltere’yi ilgilendirir. 2-

İngiltere'nin Kıbrıs meselesini arka plana attığı bir dönemde, EOKA'nın Enosis girişimleri sonucu Yunanistan ile masaya oturmasına karşı olarak Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikasının değişmesine neden olacaktı. 3- 1956 yılında İngiltere'nin Radcliffe Anayasası ile kendi kendini yönetme şeklinde yaklaşımı sonucu Demokrat Parti Taksim Tezinin gerçekleşmesi için aktif bir şekilde rol alacaktı (Değerli, 2012, s. 2012: 98-99). 1959-1960 yılları Türk hükümetinin Taksim Tezinden ayrılarak Kıbrıs'ın bağımsızlığı yönünde görüşleri savundukları bir dönemdir. Bu dönem ayrıca Yunanistan'ın, Türkiye'nin Kıbrıs'ta söz sahibi olması gerektiği kabul ettiği dönemdir (Güler, s. 2004: 106).

İngiltere'nin Kıbrıs ile ilgili sorunlar yaşadığı bir dönemde Süveyş Harekâtında başarısız olması Kıbrıs konusunda bir dönüm noktası olacaktı. Bu başarısızlık sonucu Orta Doğu'da güç kaybedecekti. 1957 yılından itibaren bölgedeki gücünü ABD'ye devredecekti. Bu devredilişte NATO önemli bir faktör olacaktı. ABD'nin NATO amaçlarına uygun olarak Kıbrıs adasının NATO'ya açılması kabul edilmişti. ABD Kıbrıs'ta bir egemen güç olarak değil askeri üsler kurarak yetinecekti. ABD ve NATO'nun SSCB ile mücadelesi açısından Türkiye-Yunanistan gerginliği NATO'ya zarar verecekti. Bu nedenle ekonomik ve askeri olarak Batıya bağlı olan bu iki devlet ABD'nin Kıbrıs ile ilgili bağımsızlık formülü üzerinde anlaşacaklardı (Canatan, s. 2020: 382-383).

1963 yılında Makarios önderliğinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olaylar başlayacaktır. Bu olaylar neticesinde Türklere karşı toplu katliamlar olacaktı. Bunun sonucunda Türkiye Garanti Antlaşması'nın 4. Maddesi'ne (bkz.) (s. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı...,2022) dayanarak tek taraflı müdahaleye karar verecekti. 25 Aralık 1963'te Türk jetleri Lefkoşe üzerinde uyarı uçuşları yapacaklardı. EOKA yanlıları ateşkes antlaşması yapmak zorunda kalacaklardı (Eroğlu, s. 2002: 747). Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 25 Aralık 1963'te ABD Başkanı Lyndon Johnson'a bir mektup gönderecekti. Gürsel adada katliamın durdurulmasını isteyecekti. ABD bu durumda üç garantör ülke üzerinden her türlü harekâtı destekleyeceğini bildirdi (Köprülü, s. 2018: 43).

27 Aralık 1963'te İngiltere Kıbrıs'ta iki kesimi birbirinden ayıracak şekilde ifade edilen Yeşil Hattı belirleyecekti. Bunun üzerine Makarios Garanti Antlaşması'nı feshedeceğini açıklayacaktı (Savrun & Tinal, s. 2017: 365). 15 Ocak 1964 yılında Londra'da Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs adası Türk-Rum temsilcilerinin katılımı ile beş toplantı

yapılacaktı. Bu toplantılarda Rumlar anayasada Türklere verilen hakların kaldırılmasını isteyeceklerdir. Türkler ise can ve mal güvenliği talep edeceklerdi (Tamçelik, s. 2012: 221).

Türkiye 13 Şubat 1964 tarihinde BM'ye başvuru yapacaktı. 4 Mart 1964 tarihinde BM 186 sayılı kararıyla Kıbrıs'ın yasal hükümeti Kıbrıs Rum kesimi tanımı şeklinde bir yanılığa düşecekti. BM 27 Mart 1964 tarihinde barış gücünü Kıbrıs'a gönderecekti. Rumların bütün bu durumlara karşı daha fazla silahlanması ve saldırmasına BM'nin duyarsız kaldığı üzere 13 Mart 1964 tarihinde Türk Hükümeti Makarios'u uyuracak ve saldırıların devam etmesi durumunda müdahale edeceklerini bildirecekti. Türkiye'nin bu tepkisi üzerine ABD Başkanı Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği tarihi mektup ile Türkiye'yi uyuracaktı. Türkiye'nin müdahalesi olur ise askeri ve ekonomik yardımları keseceğini ifade edecekti. Bu olay ABD ile Türkiye arasında uzun süre siyasi kriz ve ilişkilerde gerilimler olarak devam edecek bir süreci başlatacaktı (Akman, s. 2012: 87-88).

2.2.2.1 Johnson mektubu

Kıbrıs sorunu 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin sınıandığı bir yer olacaktır. Kıbrıs adasında Türklere karşı saldırılar Türkiye için bir milli mesele haline gelecekti. Bu durum Türkiye'nin iç ve dış politika açısından değişikliklere gitmesine sebep olacaktı. Bu değişikliklerden Kıbrıs meselesini kökünden sorgulanması, Batı ile sorunlara sebep olacaktı. Bu politik değişikliklerin devamında Kıbrıs adasında Türklerin dışlanması ve saldırılara maruz kalması Türkiye'ye adaya askeri müdahalede bulunmak mecburiyeti hissettirecekti. Türkiye'nin müdahale etme talebi ABD tarafından reddedilecekti. 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson'un Türkiye'nin Kıbrıs adasına müdahalede ısrarcı olması ve talebi üzerine Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye bir mektup gönderecekti. Johnson'un bu mektubu Türk dış politikası açısından kritik bir gelişme olacaktı (Ulusoy, s. 2015: 6). 1 Haziran 1964 tarihinde Rumlar 1960 antlaşmasına aykırı olarak ordu kurma ve silahlanma kararı alacaktı. Bu arada Türkiye ve Yunanistan askeri hazırlık içinde oldukları görölmekteydi. Rumların silahlanma kararı ve askeri hareketliliği Ankara'yı rahatsız edecek ve bunun sonunda Türkiye Hükümeti 2 Haziran'da adaya müdahale kararı alacaktı. Başbakan İsmet İnönü 4 Haziran'da ABD Büyükelçisi Raymond Hare'yi makamına çağırarak ve Türkiye'nin tutumunu ve tavrını iletecekti. 5 Haziran 1964 tarihinde ABD görüşlerini Ankara Büyükelçisi Raymond Hare aracılığı ile Başbakan İsmet İnönü'ye iletecekti. Bu süreçte NATO Türkiye'nin müdahale kararı almadan önce müttefiklerine

danışması gerektiği telkininde bulunacaktı. Bu gelişmelerden sonra Türkiye dönemsel olarak Kıbrıs'a müdahaleyi durdurduğunu ifade edecekti (Sönmezoğlu, s. 2016: 85-86).

ABD Başkanı Johnson'un mektubu Türkiye'de kamuoyuna açıklanmayacak, daha sonra basına sızdırılarak çıkartılacaktı. Bu mektubun içeriği ve yazılış şekli nedeni büyük kırılmalara sebep olacaktı. Milliyetçi kesim mektubu gurur kırıcı bir durum olarak algılayıp tepki gösterecekti. Sol kesimin ise mektubun Türk dış politikasının ipotek altında olduğunu söyleyecekti. Bu mektubun Türkiye'de bu denli tepki çekmesinin sebebi tarafların aralarındaki iş birliğine yükledikleri anlamda gizliydi. Bu ilişkiyi ABD çıkara dayalı bir ilişki olarak görmekteydi. Türkiye açısından çok önemli görülen Kıbrıs sorununun ABD tarafından küçük görülmesiydi. Batı ile bütün ittifaklarda birlikte olan, bütünleşmek isteyen ve tüm dış politikasını buna göre tasarlayan Türkiye açısından bakıldığında durum pek hoş değildi. ABD'nin Türkiye ile olan müttefiklik ilişkilerine daha çok kader birlikteliği şeklinde yaklaşması önemli bir nokta olacaktı (Akman, s. 2012: 89-90).

Mektupta özellikle Kıbrıs ve NATO konusunda Türkiye'yi oldukça sarsıcı ve şok edici sonuçlar çıkacaktı. Johnson, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahalenin ABD tarafından temin edilen silahlarla yapılamayacağını belirtecekti. Bu yaklaşım aslında Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesine dur demek olacaktı. Ayrıca Kıbrıs'a yapılacak bir müdahalenin SSCB'nin doğrudan meseleye karışmasına yol açabileceğini ve NATO müttefiklerinin kararı olmadan yapacağı girişim sonucunda SSCB'nin Türkiye'ye karşı müdahale girişimine karşı Türkiye'yi müdafaa etme konusun da mükellefiyeti olup olmama konusundaki olumsuz ifadeleri mektubun kritik noktalarıdır. Türkiye böyle bir yaklaşım sergilenen bu mektupla Batı blokunda olmasına rağmen ABD'nin ve NATO'nun kendisini yalnız bırakacağı kanısı oluşmaya başlayacaktı. Bu mektupla birlikte Türkiye ABD ile müttefik ilişkilerini ve dış politikasını yeniden düzenlemeye başlayacaktı. Türkiye bu mektuptan sonra SSCB ve Orta Doğu ülkeleriyle de iyi ilişkiler kurması gerektiği kanısına varmaya başlayacaktı (Ulusoy, s. 2015: 26-27).

Kıbrıs sorunda bu mektup krizinden sonra gerginlikler ve saldırılar devam etmiştir. ABD'nin Türkiye'ye saldırmama konusunda uyarı mektubu göndermesinden sonra da Rumların artan saldırıları devam edecekti. Bu süreçte Rum Kesimi'nin SSCB'nin desteğini aldığı ve adaya tam hâkim olmak istedikleri şeklinde yorumlanacaktır (Ergün, s. 2020: 22). 15 Kasım 1967'de Yunan-Rum askerlerinin Boğaziçi, Geçitkale köylerine saldırıları

olacaktı. Bu saldırılar BM Barış Gücü askerlerinin gözü önünde olacaktı. Bunun üzerine Türk uçakları saldırılan bölgelerde uçuşlar yapacaktı. 17 Kasım 1967 tarihinde Türkiye, TBMM’de saldırıların devam etmesi halinde Yunanistan’a savaş kararı alacaktı. Bu kararla Rumlar ve Yunanistan geri adım atacaklardı. Bu süreç sonunda 28 Aralık 1967 yılında geçici Türk Yönetimi ilan edilecekti. Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisinden dışlanan Türkler bir süre sonra Türk Yönetimi adını alacak ve federe bir devlet yapılanmasına gidilecekti. Bu federe yapılanmanın başına Dr. Fazlı Küçük getirilecekti. 1973 yılında yönetime Rauf Denktaş seçilecekti (Güler, s. 2004: 108).

2.2.3 1974 Sonrası Dönem Türkiye’nin Kıbrıs İlişkileri

1974 yılına gelene kadar Kıbrıs Türk tarafının ada ile ilgili müzakerelerde daha olumlu ve aktif bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. BM’nin barışı koruma ve barışı sağlama çabalarının daha çok Kıbrıs Rum yönetiminin statükosunu korumaya yönelik olduğu görülecekti.

Kıbrıs’ta 15 Temmuz 1974 tarihinde EOKA Rum Milli Muhafız Birliği ile Makarios’a karşı bir darbe girişimi olacaktı. EOKA’cıların darbe amacı Kıbrıs’ı Yunanistan’la birleştirmek Enosis hayalini gerçekleştirmektir. Bu darbe girişiminden sonra Makarios Londra’ya kaçacaktı. Bu süreçte Türkiye’de 12 Mart 1971 muhtırası olacak ve iç siyasi karışıklık yaşayacak, Kıbrıslı Rumların yaşadığı kaos ortamından yararlanamayacaktı. Türkiye dış politikasında Johnson mektubundan sonra tekrar bu dönemde bir ABD karşıtlığı olacak ve geleneksel Batı politikasından uzaklaşma olacaktı. 12 Mart muhtırası sonrası tekrar ABD yanlısı politikaya doğru gidilecekti (Sönmezoğlu, s. 2016: 276).

Ortanın solu söylemi ile iktidara gelen Bülent Ecevit ve CHP Kıbrıs’ta federasyon tezini benimsiyordu. Ayrıca ABD karşıtı siyasi tutum sergileyen Necmettin Erbakan ve MSP ile aynı siyasi duruşta buluşacaklardı. Bu duruş sonucunda Kıbrıs’ta EOKA’cı Nicos Sampson’un Enosis hayalini gerçekleştirmesine izin verilmeyecekti ve bu yönde adımlar atılacağını beyan edeceklerdi. Harekât öncesi Ecevit Londra’ya gidecek ve İngiltere ile birlikte hareket etmek istediğini beyan edecek, fakat bu talebi kabul görmeyecekti. Kıbrıs adasında sürekli saldırılara maruz kalan Türklerin hakkını korumak amaçlı olan 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs’a Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) çıkarma yapacaktı. Bu çıkarmayı 1960 tarihli Garanti Antlaşması’nın 4. Maddesine bkz. (s. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri

Bakanlığı..., 2022) dayandıracaktı. Bu harekâtın amacını Türkiye şu şekilde ifade edecekti: Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesine karşı çıkmak ve Kıbrıs'ın bağımsız olarak iki toplumlu yapısı şeklinde barış içinde yaşamasını sağlamak. Bu harekâttan sonra Nicos Sampson Cumhurbaşkanlığından uzaklaştırılacaktı ve yönetim sivillere bırakılacaktı (Oran, s. 2020: 70-71).

25-30 Temmuz 1974 tarihinde İngiltere, Türkiye, Yunanistan Dışişleri Bakanları Cenevre'de buluşacaklardı. Bu toplantı sonrasında Cenevre Protokolü yayınlanacaktı. Protokolün 1. Maddesine göre bkz. (Hasırcı, s. 2012: 182) Türkiye'nin garantörlüğü resmen ve hukuken tescil edilmiş olacaktı. Kıbrıs adası Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk olarak iki taraf olarak varlığı kabul edilecekti. Kıbrıs Rum tarafının işgal ettiği topraklar Kıbrıs Türk tarafına bırakılacaktı. Ayrıca BM Barış Gücü askerleri görevine devam edecekti. Birinci Cenevre Protokolü Türkiye açısından, Türk diplomasisi açısından büyük bir başarı olarak görülecekti. Bu protokol ile 1974 müdahalesinin hukuken ve yasal olarak doğru olduğu onaylanmıştır. Öte yandan Rumlara çekilme koşullarını kabul ettirilmiş, bunun sonunda Kıbrıs Türk tarafının özerkliğini kabul etmiştir. İkinci Cenevre Konferansı'nda ise Kıbrıs'ın anayasal statüsü görüşülmüştü. Türkiye'nin federasyon tezi benimsenecekti. Merkezi hükümet sınırları belli olacaktı. Yetkilerin çoğu iki federe devlette olacaktı. Bütün bunlar olmaz ise Ecevit ikinci bir harekât olacağını beyan edecekti. Taraflar bu süreçten sonra da uzlaşamayacaktı. Bunun üzerine Türkiye'nin ikinci harekâtı 14 Ağustos 1974'te olacaktı. Türkiye'nin birinci harekâtı uluslararası kamuoyunda Rumların Enosis talebi nedeniyle haklı bulunacaktı. Fakat ikincisi bir işgal olarak görülecekti. Türkiye ise harekâtı Zürih ve Londra antlaşmalarına dayandırarak müdahalenin yasal olduğunu ifade edecek, bunun meşru müdafaa olduğunu bildirecekti (Tuncer, s. 2005: 111-112).

1974'te Türkiye'nin Kıbrıs politikası iktidar ve muhalefetin iş birliği sayesinde başarı ile sonuçlanacaktı. Bu durum dış politika açısından da başarıya ulaşmış bir konu olacaktı. Bu harekâtlar öncesi ve sonrası Türkiye'nin ulusal bir politika izlediği görülecekti. Mustafa Kemal Atatürk'ün savaşız Hatay başarısından sonra Türkiye'nin bu başarısı iç ve dış kamuoyuna önemli bir mesaj verecekti. Türkiye ayrıca dünya kamuoyuna Kıbrıs Harekâtı'nın amacının fetih değil barış olduğunu ifade ederek, Türkiye'nin barıştan yana olduğu mesajını da verecekti. Bu harekât sonunda ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulayacaktı.

Bu kısımda konunun ilerleyen bölümlerinde işlenecek konuları açıklayacak ve ABD'nin Türkiye ilişkilerinin kırılması açısından önemli bir eşik olan bir durumu izah etmekte fayda vardır: Türkiye 1960'lı yıllarda ekonomik değeri yüksek olan haşhaş bitkisinin üretimine izin verecekti. Uyuşturucu ile bağlantılı olarak görülen bu bitkinin yetiştirilmesinin BM tarafından denetlenmesi hususunda karar alınacaktı. ABD, Türkiye'nin bu bitkiyi yetiştirmesine sınırlama getirmek isteyecekti. Türkiye 1973'te aldığı kararla bu bitkinin üretimini yasaklayacaktı. Türkiye 1974 yılında tekrar haşhaş üretimine başlayacaktı. Bu gelişmeye cevaben ABD, Türkiye'ye verdiği yardımları sonlandırmak isteyecekti. Bu olumsuz gelişmelerin olduğu dönemde Türkiye Kıbrıs'ta garantörlük haklarını kullanarak adaya yaptığı müdahale sonrasında ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulayacaktır. Buna karşılık Türkiye, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı kullandığı, başta İncirlik Üssü olmak üzere, bütün ABD üslerini askıya alarak TSK'ye devredecekti. Türk kamuoyunda bu ambargonun aslında Kıbrıs Harekâtı ile ilgili değil, haşhaş üretimi ile ilgili olduğu kanısı oluşacaktı. ABD Kongresi 1978 yılında ambargoyu kaldırması sonrasında İncirlik Üssünü kullanmaya devam edecekti (İnanç & Yazıcı, s. 2021: 32-33).

Kıbrıs Rum Yönetiminin 1960 Antlaşmasını tek taraflı ihlâl etmesi sonucunda Türk kesimi kendini siyasi boşlukta hissedecekti. Bu siyasi boşluk sürecinde, 13 Şubat 1975'te, Kıbrıs Türk Federe Devletini kuracaklardı. Başbakan Rauf Denktaş iki tarafın birleşerek bir federasyon şeklinde birleşme yanlısı olduğunu ifade edecekti. Kıbrıs adası üzerindeki Rum nüfusun Türk bölgelerine yerleşmesi hareketleri artacaktı. Bu yerleşmeleri gerginlikleri daha da arttıracaktı. BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarihinde iki eşit toplum temelinde olacak şekilde iki tarafı da görüşmelere çağıracaktı. Türkiye'de dönemin iktidarı olan Süleyman Demirel hükümetinin kararı üzerine Denktaş 9 Ocak 1977 yılında Makarios'a görüşme önerisinde bulunacaktı. 12 Şubat 1975 tarihinde görüşme gerçekleştirilecekti. Bu görüşme sonucunda Four Point Agreement adında, dört maddeden oluşan, bir anlaşma kabul edilecekti. Bu anlaşmada iki toplumlu federe cumhuriyet kurulacak ve her iki toplumun toprak mülkiyeti olacaktı (Arık, s. 2011: 18-19-20). 3 Ağustos 1977'de Makarios öldü. 19 Mayıs 1979'da yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda BM nezdinde tekrar 10 nokta bkz. (Tuncer, s. 2005: 116) anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın 8. Maddesine göre Enosis ve Taksim Tezinin söz konusu olamayacağı kabul edilmekteydi. Bu anlaşma da Kıbrıs sorununa somut bir sonuç sağlamayacaktı.

1980-1983 yıllarında iki toplumlu görüşmeler devam edecekti. Türk tarafı iki toplumlu, iki bölgeyi federe bir devlet önerisi olacaktı. Rum tarafı iki toplumu kabul ederken, iki bölgeyi reddedecekti. Federe devlet yapılanması ve yönetimi konularında uyuşmazlıklar söz konusu olacaktı. Ayrıca Rumların Türkleri eşit görmeme yaklaşımları devam edecekti. Yunanistan ve Rumların arka planında her daim olan Enosis emeline açık uygun bir anlaşmaya gitmek istemesi görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasına neden olacaktı. 15 Kasım 1983 KKTC kuruluş sürecine uzanan dönemde 13 Şubat 1983 tarihinde Kıbrıs Rum toplumunun yaptığı seçimlerde yeniden seçilen Kiprianu Yunanistan'dan aldığı destekle Kıbrıs sorununun topluluklar arası görüşme çerçevesinden çıkartarak uluslararası boyuta taşıma politikasına başlayacaktı. Yunanistan Başbakanı Papandreu'ya göre bu bir Türk-Yunan sorunu değildi. Bu durum Türk-Yunan ve NATO ilişkilerini etkileyeceğinden dolayı böyle bir yaklaşım sergileyecekti. Sorunun BM kararları çerçevesinde ele alınması gerektiğini ifade edecekti. Kıbrıs Türk toplumu 1975 yılından itibaren bir devlete sahip olmasının, bağımsızlık ilan etmesinin hiçbir sakıncası olmadığı görüşünde birleşmekteydi. Kıbrıs Türk halkı 1960 Anayasasında doğan tek taraflı tanıma hakkının 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Federe Türk Devleti Meclisinde oybirliği ile ilan edecekti. Bu ilanla ardından Rauf Denktaş Cumhurbaşkanı seçilecekti. KKTC ve Denktaş'ın ana hedefi iki eşit toplum üzerine federasyonun yeniden oluşmasıydı (s. Sönmezoğlu, 2016: 349-353).

KKTC'nin ilanını kabul etmeyen Rum yönetimi 10 Eylül 1984'te başlayan New York'taki görüşmelerde KKTC'nin bağımsızlık ilanını geri çekene kadar Türk tarafı ile doğrudan görüşmeyi kabul etmeyecekti. BM bu konuda aracı olacak ama sonuç alınamayacaktı. New York'taki dolaylı görüşmelerde Denktaş adada Türk kesiminin topraklarının %30 oranına inmesine razı olmuştur. Türkiye'nin garantisi yerine uluslararası garantiyi kabul etmiştir. Denktaş uzlaşma yanlısıydı. Türkiye'de iktidar olan Turgut Özal hükümeti çözüm konusunda ısrarcıydı. Denktaş bu dönemde Türkiye'nin müdahale etmesinin adanın Türk tarafına zarar vereceği kanısındaydı. Özal hükümeti bu dönemde Kıbrıs sorununa öncelik vermeyecekti. Kıbrıs sorununda Özal hükümetinin sessiz kalması ABD ve NATO ile olan ilişkilerin kaygısı noktasından önem arz ettiğini şeklinde bir yaklaşımı olduğu görülecekti. Özal hükümetinin Kıbrıs konusundaki yeni ekonomik yaklaşımı ve sonrasındaki tepkilerde Özal'ın Kıbrıs politikasını etkileyecekti (Daban, s. 2017: 90-91).

29 Mart 1986 tarihinde BM Genel Sekreteri Cuellar Kıbrıs adası ile ilgili federe bir yapıda başkanlık sistemi sunacaktı. Kıbrıslı Türkler öneriyi kabul ettiler. Kıbrıslı Rumlar ise bu öneriyi görüşme belirtmeden önce Türk askerinin adadan çekilmesini ve 1974 yılında Türkiye’den gelen nüfusun adayı terk etmesini isteyecekti. Bu talep kabul görmeyecek ve başarısızlıkla sonuçlanacaktı. 25 Temmuz 1989’da BM Genel Sekreteri Cuellar’ın planı Denktaş’ın görüşleri alınmadığı için Türk kesimi tarafından reddedilmiştir. Cuellar Aralık 1991 yılındaki raporda Kıbrıs’ta siyasal açıdan iki toplumun bulunduğunu, garanti sisteminin 1960 düzeninin aynısı olacağını vurgulamıştır. Bu şekilde BM Genel Sekreteri Kıbrıs Türklerinin siyasal eşitliğini kabul etmiş olacaktı. 11 Ekim 1989 BM Genel Sekreterliğine verdiği belgede her iki tarafın da kendini tayin etme hakkı olduğunu belirtecekti. İki toplumun ayrı din, ulusal kimlik ve kültürde olduklarının kabul edilmesini isteyecekti. Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Vassiliou bu talebi kabul etmeyecekti. Denktaş ve Vassiliou’un New York’taki ikinci görüşmesi de sonuç vermeyecekti. Bu durumun sonuçsuz kalmasının sebebi Türk kesiminin kendini tayin etme hakkına Rumların sürekli karşı çıkmaları ve Türkleri adada azınlık olarak görmelerinden kaynaklanmaktaydı. 12 Mart 1990’da BM Güvenlik Konseyi aldığı karar neticesinde Kıbrıs sorunun her iki tarafında üçüncü bir kişi olmadan kabul edilebilecek durumda olduğunu üzerine her iki tarafı da görüşmeye çağırmıştır. Kıbrıs sorunun 1977 ve 1979 Doruk antlaşması çerçevesinde iki toplum iki bölge olarak federasyon şeklinde, egemenliğin paylaşıldığı, Türk tarafının siyasal eşitliği kabul edildiği şekilde oluşturulacaktı (Akgün, s. 2012: 91-92).

GKRY 1990 yılında AB’ye başvuru yapacaktır. 1993 yılında AB üyelik başvurusuna yönelik kararını açıklayacak fakat AB, Kıbrıs’ın bütünleşme sürecine destek olmakla birlikte bu süreç içerisinde adada çözümün sağlanmasına yönelik olarak üyelik sürecini geciktirecektir. Ancak 1994 yılında toplanan Korfu Zirvesi’nde AB, genişleme perspektifine de Kıbrıs’ı da dâhil edilecektir. Bu başvuru Kıbrıs konusunun içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olacaktır. 1 Mayıs 2004’te Rum tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla bütün adayı temsilen AB’ye üye olacaktır. AB’nin bu süreçten sonra Kıbrıs’ta etkinliğini artırma çabası olacaktır. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş GKRY’nin adanın tek temsilcisi olarak AB’ye katılmasının 1960 Garanti Antlaşmasına aykırı olacağını beyan edecek ve karşı çıkacaktır. AB’ye katılımdan sonra Rumlar Türk kesimini işgalci göstermeye çalışacak ve bu çaba gerginliği artıracaktır. Bu süreçlerde BM Kıbrıs ile ilgili çözüm çalışmalarına devam etmiştir. Bu çözüm çalışmalarından BM Genel Sekreteri Gali 1992’de Fikirler Dizisi

teklifini ileri sürmüştür. Bu iki taraflı siyasi eşitliğe göre hazırlanacak bir öneri olacaktır. Ama bu öneri Rumlar tarafından reddedilecektir. 1992 yılında, göreve gelen yeni BM Genel Sekreteri Butros Gali, haziran ayında Denktaş ve Vasiliu'yu New York'ta bir araya getirecektir. Butros Gali, Fikirler Dizisi olarak anılan çözüm planının ikinci ve üçüncü turu yapılmasını sağlayacak, fakat görüşmelerin sonunda tarafların temel konularda büyük görüş ayrılıkları içinde oldukları beyan edilecekti. Dolayısıyla, bu görüşme süreçleri başarısızlıkla sonuçlanacaktır (s. Milliyet..., 2004).

GKRY'nin AB'ye alınmasından sonra Türkiye Kıbrıs konusunda AB'nin değil, BM'nin daha etkin olmasından yana tavır sergileyecektir. BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin hazırladığı ve taraflara sunduğu Fikirler Dizisi teklifinin reddedilmesi ve GKRY'nin Rusya'dan S-300 alması Kıbrıs'ta gerginliği arttırmıştır (bkz.3.3.3). Bu gerginlik Türkiye-Yunanistan üzerinde de devam edecektir. BM'nin bu dönemde çözüm getirmesini AB de destekleyecektir. Bu destekle birlikte BM, 11 Kasım 2002'de Genel Sekreteri olan Kofi Annan'ın planını gündeme getirmiştir. Türkiye bu dönemde AB'ye tam üyelik sürecindedir. 6 Ekim 2004'te Avrupa Komisyonu Türkiye'nin AB'ye katılma sürecini başlatacaktır. Bu süreçten sonra 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakereleri başlamıştır (Terzi & Asal, s. 2021: 2881-2882) . AB üyesi ülkeler Türkiye'nin AB üyeliği ile Kıbrıs sorununun birbirine bağlı olduğu şeklinde bir yaklaşım sergileyeceklerdi.

Annan Planı uluslararası aktörler BM ve ABD'nin büyük baskılarıyla daha etkili bir çözüm ortaya koyacaktı. Plan iki ayrı kurucu devlet üzerinden bir federasyon şekli önermekteydi. Siyasi yapı, mülkiyet ve nüfus üzerinden bir yapılanma söz konusu olacaktı. Çok kapsamlı bir plan olmasına rağmen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) adadaki varlığının ilerleyen süreçlere doğru azaltılması yönündeki talebi nedeniyle Türkiye ve KKTC bu talebe itiraz edecektir. Bu itirazın nedeni ise Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde ve bölgede etkinliğinin azalacağı endişesi olacaktır (Efegil, s. 2003: 62). 2003 yılında Türkiye, Yunanistan, KKTC, GKRY arasında yapılan müzakereler sonucunda Annan planı adanın her iki kesiminde referanduma sunulacak şeklinde taslak haline getirilecektir (Kasım, s. 2007: 130). Bu taslak metnin özellikle TSK'nın personel sayısının azaltılması konusuna KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş itiraz etmiştir. Fakat dönemin Türkiye iktidarı bu itiraza rağmen Annan planının referanduma gitmesini kabul edecektir. Annan Planı 24 Nisan 2004'te referanduma sunulmuştur. Plana Kıbrıs Türk tarafı %64,9 evet oyu verecekti, fakat GKRY bu plana

%75.8 ile hayır oyu kullanacaktır. Bu şekilde iki tarafın da evet demesi gerekliliğinin olduğu bir şartta GKRY'nin hayır oyu vermesi sonucunda Annan Planı geçersiz olacaktır (s. Bayraktar, 2015: 20). BM'nin bu planına olumlu tavır sergileyen Türkiye'nin Kıbrıs politikası bu planın da reddedilmesinden sonra değişime uğramaya başlayacaktır.

Türkiye 2006 yılında AB Komisyonu'nun hazırladığı Doğrudan Ticaret Tüzüğü çerçevesinde Magosa Limanı ve Ercan Havalimanının 12 ay KKTC idaresinde ticaret yapılmasını ve uluslararası uçuşlara açılmasını talep edecektir. AB bu teklife olumlu bakacak, fakat Rum Yönetimi bu durumun Kıbrıs Cumhuriyetinden ödün vermek olarak gören bir yaklaşım sergileyecek ve bu duruma itiraz edecektir. Bütün bu olumsuzluklardan sonucunda Türkiye ve KKTC'de rahatsızlık oluşacaktır. Bu süreçlerde AB'nin çözüm arayışları devam etmiştir, fakat GKRY çok sayıda çözüm sunulmasına karşın olumsuz tavrına karşı baskı yerine bu durumu Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Kıbrıs sorununu Türkiye'ye karşı kullanma yaklaşımı sergileyecektir. Türkiye ilerleyen süreçlerde bu sorunun BM nezdinde devam etmesi tarafında olacaktır. Bu süreçlerde ABD de Kıbrıs sorununun BM üzerinden çözülmesinden yanadır. Adanın bölünmüş şekilde AB'ye alınmasının problem yaratacağı kaygısı vardır. ABD'nin bu yaklaşımının arkasında adadaki İngiliz üsleri üzerinden Orta Doğu'ya yapacağı operasyonlarda kullanma iradesi vardır (s. Kasım, 2007: 68-69). ABD'nin bu yaklaşımı ile devam eden süreçlerde BM başarısız olmuştur. Bu başarısız girişimlerin olduğu 2003 sonrası dönemde bölgede enerji politikası bağlamında Kıbrıs sorunu farklı bir çerçeveye girecektir (Terzi & Asal, s. 2021: 2883).

Bu tarihi süreçlerden sonra dünyada olduğu gibi Türkiye'de de uluslararası politika değiştirecekti. 2011 yılından itibaren Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfedilmesi ile Kıbrıs'ın önemi daha da artacaktır. Bu durum Türkiye'nin güvenliği ve bölgesinde etkinliğini kabul ettirmesi açısından NATO ve Kıbrıs adası konularında farklı yaklaşımlarına sebep olacaktır. Üçüncü bölümde, Soğuk Savaş döneminde olağan Türkiye-NATO ilişkilerinin, Soğuk Savaş sonrası dönüşümünün sebeplerinin neler olduğu ifade edilecektir.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİN DEĞİŞİMİNİN SEBEPLERİ

1991 Yılında SSCB'nin dağılması ile Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Bu dönemde NATO'nun varlığı sorgulanmıştır. Buna karşılık NATO dönemin risk ve tehditlerine karşı dönüşüm politikaları ile varlığının devam ettiğini ortaya koymuştur. NATO dönüşümü sonrası genişleme politikasına devam etmiştir. İttifak üyelerinin tehditlere karşı korunması için ortak güvenlik ve kriz yönetimi politikasını oluşturmuştur. NATO'nun bu ortak güvenlik ve kriz yönetim politikası sonrası yeni konseptleri oluşacaktır. Bu dönüşüme paralel olarak ülkelerin güvenlik politikalarında da değişimler olmuştur. NATO'nun dönüşümü sonrası Türk dış politikası açısından Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygıları üzerinden NATO-Türkiye ilişkilerinde de çeşitli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler Türkiye'nin Orta Doğu, Kuzey Afrika, Karadeniz ve Kıbrıs politikalarını ve 2010'lu yıllarda Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinden Akdeniz politikasını etkilemiştir. Değişiklikler Türkiye'de çevreleme kaygısı oluşmasına sebep olmuş ve dış politika olarak güvenlik odaklı bir tutum sergilemeye doğru gitmiştir. Türkiye açısından terör ve enerji güvenliği konusundaki NATO'nun dönüşümünün ve yaklaşımlarının uygulanmasındaki ayrımcı yaklaşımlarının Türkiye-NATO ilişkilerine etki ettiği görülmüştür. Bu bölümde NATO'nun dönüşümü, genişleme politikaları ve yeni güvenlik konseptleri sonrasında NATO'nun ittifak üyelerinin tehdit algılamalarına farklı yaklaşımlar sergilemesi sonrası Türkiye'nin algıladığı tehdit algılamalarında Türkiye-NATO ilişkilerinin değişiminin sebepleri olarak ifade edilecektir.

3.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO'NUN DÖNÜŞÜM, YENİ GÜVENLİK KONSEPTLERİ VE TÜRKİYE

Türkiye'nin güvenlik algısını oluşturmakta ve bu algıyı biçimlendirmede jeopolitik konumu ve tarihsel arka planı önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin mirasçısı olduğu Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyıldaki bunalımlı sürecinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve inşa dönemi güvenlik algısını etkilemiştir. Türkiye bu sebeple büyük güç dengelerine karşı şüpheli ve mesafeli ve sürekli bir savaş haline hazırlıklı olmuştur (Aydın & Ereker, 2014, s. s.130). Bölgesel gelişmeler sonucunda Türkiye'nin terör ve toprak bütünlüğü üzerinden bir güvenlik tehdit algısı oluşmuştur (Baharçipek & İnan, s. 2013: 114).

Soğuk Savaş döneminde yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti bulunduğu coğrafyanın getirebileceği güvenlik tehditlerine karşı Batı ile yakın ilişkiler kurmak ve güce karşı ittifak olabilmek amacıyla NATO'ya üye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde NATO'nun lider ülkesi olan ABD ile 1960'larda Jüpiter füzeleri (bkz.2.1.4.), 1964 Johnson Mektubu (bkz.2.2.2.1.), 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrası 1975-78 (bkz.2.2.3.) yılları arasında uygulanan silah ambargosu gibi bazı konularda gerginlikler ve sorunlar olmuştur. Bu sorunlara tepkilere sebep olmuş, fakat Türkiye-NATO ilişkileri olağan şekilde devam etmiştir.

1989 Berlin Duvarının yıkılması sonrası yeni bir dönemin başlangıcı olarak tarihe geçmiştir. Bu gelişme sosyalist iktidarların düşmesine sebep olmuştur. Bu olayların devamında SSCB büyük bir krize sürüklenmiştir. 1990 yılının mart ayında Baltık ülkesi Litvanya ve SSCB'nin bu duruma müdahalesi sonrasında 1991'den itibaren Azerbaycan, Ukrayna, Kazakistan bağımsızlık ilan etmiştir. SSCB'nin yıkılışından sonra kurulan Rusya Federasyonu yalnızca Avrasya bölgesinde etkili kalmıştır. Rusya her şeye rağmen askeri gücünü devam ettirmiş olsa da bu süreçte ABD dünyada tek süper güç olarak kalmıştır. SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa ülkelerine olan ideolojik baskıları bu dönemde sona ermiştir. Yıkım sonrası süreçte bölgesinde askeri gücünü korumaya devam edecek olan yeni kurulmuş Rusya bölgesinde istikrarlı pozisyonunu korumaya da devam etmiştir (Oran, s. 1996 : 357). SSCB'nin yıkılmasından sonra özellikle Körfez Savaşı ile ABD'nin etkisinde bir dünya düzeni oluşacaktır. Bu dönem Yeni Dünya düzeni olarak ifade edilecektir (Ertuna, s. 2006: 36).

Türkiye Soğuk Savaş döneminde Batı ile yakın ilişkiler kurduğu için istikrarlı sayılacak bir dönem geçirmiştir. Türkiye stratejik öneminin getirdiği etkinlikten bu dönemde yararlanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de içinde bulunduğu siyasi denge bozulmuştur. Soğuk Savaş sonrası dünyada yeniden yapılanma ve bunun sonucunda büyüme dönemi olarak ifade edilmiştir (Tamtürk, s. 2019: 170). NATO'nun stratejik merkezi Almanya ve Batı Avrupa olmuştur. Türkiye dâhil güney kanadının ikincil bir durumu söz konusu olacaktır (s. Karaosmanoğlu, 2014: 10). SSCB'nin yıkılışı sonucu devam eden süreçlerde oluşacak boşluk bölgesinde Türkiye'nin etkisini arttırmaya başlamıştır. Rusya'nın iç karışıklıklarıyla uğraştığı bir dönemde Türkiye Kafkaslar bölgesi ile yakınlaşmıştır, İran ve Irak'ın aralarında uzun savaşın devam etmesi

ve Suriye'nin buna paralel olarak siyasetini devam ettirmesi sonucu bu bölgede Türkiye'nin etkinliğinin artmasına neden olacaktır (Oran, s. 1996: 357-360).

Soğuk Savaş sonrası NATO bütün bu gelişmeler sonucunda kendine küresel barışın sağlanması, güvenlik iş birliği kolaylaştırıcı ve insani sorumluluk gibi görevler belirlemeye başlamıştır. NATO, uluslararası sisteme ittifakı uygun duruma getirmeye çalışmıştır. Bu uygun duruma getirme çabası NATO'da dönüşümlere sebep olmuştur. Özellikle konunun içerisinde ilerleyen bölümlerde ifade edilecek olan terör ve enerji güvenliği konusundaki NATO'nun dönüşümünün ve yaklaşımının Türkiye-NATO ilişkilerine etki ettiği görülecektir.

3.1.1 NATO'nun Dönüşümü

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra SSCB tehdidi de ortadan kalkmıştır. Varşova Paktının sona ermesinden hemen sonra uluslararası sistemde realist kuramcılar NATO'nun fonksiyonunu yitirdiği üzerinde yaklaşımları ortaya atmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun değişen uluslararası sistemde devamlılığını sağlayıp sağlayamayacağı üzerine sorgular başlamıştır. Uluslararası yapısal değişimlerin etkisiyle NATO'nun bu değişime nasıl uyum sağlayacağı da sorulan sorular arasında olmuştur. Realistlere göre işlevsiz hale gelmiştir (s. Karaosmanoğlu, 2011: 4). Uluslararası sistemin değişime uğradığı bu süreçte bu değişimin etkilerinin sosyal, siyasal ve ekonomik faaliyetler yönünden devletlerin sınırlarını aşmakta olduğu görülmüştür.

Yeni uluslararası sistemin kendisini tamamlamamış olduğu bir ortamda ekonomik krizler, terör, suç örgütleri, çevre sorunları, göçler, enerji talebi ve enerji güvenliği devletleri aşan bir duruma gelmiştir. Bu süreçte ulusal ile uluslararası iç içe geçmiştir. Devletlerin birbirine bağımlılığının ötesinde toplumlar arası çıkarlar söz konusudur. Yeni uluslararası sistemde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk olmak üzere bazı talepler gittikçe evrenselleşecek, bu durumla mücadele etmek ittifaklar oluşturmayı gerektirecektir. Terör ve enerji güvenliği açısından devletler devlet olmayan kuruluşlarla ittifak olmak zorunda kalmıştır. Bu durum BM, NATO, AGİT (Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı), AB gibi uluslararası faaliyet gösteren kuruluşların alanlarını da genişletecektir. (s. Karaosmanoğlu, 2014: 12-13).

NATO değişen uluslararası sisteme uyumlu olmak ve kendi varlığını sürdürebilmek için dönüşümünü gerçekleştirmek üzere çalışmalar yapmıştır. ABD'nin büyük oranda askeri ve güvenlik harcamalarını desteklediği NATO bu süreçte kendine yeni görev alanları ve stratejiler belirlemiştir. NATO Soğuk Savaş döneminde belirlediği çeşitli stratejilerini Soğuk Savaş sonrasında Yeni Dünya düzenine uyumlu olarak uluslararası sitemim dönüşümü ile kendisine dönüşümü için yeni strateji ve konseptlerini belirleyecektir. NATO bir taraftan savunma ve güvenlik yükümlülüğünü devam ettirmeye çalışırken, diğer taraftan kalıcı barışı sağlamak için yeni amaç ve politikalara yönelmiştir. Bu bağlamda NATO'nun dönüşümünü ve etkilerini daha iyi anlayabilmek için bu dönüşümleri ifade etmekte fayda vardır. NATO'nun kuruluşundan günümüze kadar dört dönem sayılabilir:

- i. Soğuk Savaş Dönemi (1949-1991).
- ii. Soğuk Savaşın hemen sonrasındaki dönem (1991-2001).
- iii. 9/11'den sonrası dönem (2001-2011).
- iv. 2010 Lizbon Zirvesi ile başlayan dönem.

3.1.1.1 Soğuk savaş dönemi konseptleri

NATO'nun onaylanan ilk stratejik konsepti Caydırıcılık Konseptidir. 6 Ocak 1950 tarihinde imzalanan konseptin temeli ittifak üyelerinin birbirlerini tamamlaması ve standardizasyonudur. 26 Eylül 1950 tarihinde imzalanan Entegre Güçler Oluşturma Konsepti Güney Kore'nin istilasından etkilenen NATO'nun Kuzey Atlantik Konseyi Merkezi Komutanlığı altında bütünleşmiş bir askeri kuvvet oluşturulması onaylanmıştır. 23 Mayıs 1957 tarihinde imzalanan Topyekûn Mücadele Konsepti MC 48 nükleer silahların kullanımından kesin ifade ile söz eden bir resmi NATO dokümanıdır. 1962 yılı ekim ayında Küba Krizi'nde nükleer karşılıklı mahvolma ihtimali ortaya çıkmıştır. Bu olay ABD'nin Esnek Karşılılık stratejisini ortaya getirmesine neden olmuştur. Esnek Karşılılık Stratejisi ABD'nin nükleer yeteneğini ve SSCB'nin bir saldırısı durumunda ABD'nin Avrupa'yı savunma iradesine dayanmaktadır (s. Ereker, 2019: 1).

3.1.1.2 Soğuk savaş'ın hemen sonrasındaki dönem konseptleri

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılmasından sonra NATO'nun fonksiyonunu yitirdiğinin ifade edildiği bir süreçte NATO Temmuz 1990 Londra Zirvesinde yeni stratejik konseptini açıklamıştır. Bu yeni konsept önceki dönemlerden farklı olmuştur. 1991 Roma Zirvesinde ortaya konulan bu konsept Avrupa'nın güvenlik ortamının değişimine farklı bir yaklaşım ile bakmıştır. Çatışma odaklı yaklaşımın yerine iş birliği vurgusu ön plana çıkmıştır (Pekşen, s. 2016: 42).

Bu konsept ittifakın savunma ağırlığının özelliğini beyan ederken ittifak üyelerinin toprak bütünlüklerini koruma kararlığını tekrar ifade etmiştir. Konseptin güvenlik politikası, iş birliği ve diyalog temeline dayandırılmıştır. Bu yaklaşım barışı korumak için birbirlerini güçlendirme üzere ortaya konulmuştur. Yeni fırsatların ortaya çıkmasıyla bu fırsatlardan yararlanabilmek için ihtiyaca uygun olan en asgari düzeyde kuvvet bulundurmak üzere güvenliği sağlayacaktır. 1991 stratejik konseptin askeri uygulama talimatı halen gizli olarak korunmakta olduğu ifade edilmiştir (Gül, s. 2015: 260). Bu çerçevede NATO nükleer silahlara sahip olacak fakat bu silahları son çare olarak kullanacaktır. Yeni stratejik konsept hemen gündeme alınmış, 1991 yılında Avrupa-Atlantik bölgesinde bulunan ve ittifaka üye olmayan devletlerle iş birliği kurmak üzere Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK) oluşturulmuştur. 1994'te Barış İçin Ortaklık (BİO), ile SSCB ve Varşova Paktı üyeleri ile iletişim başlatılmıştır. 1996'da ittifaka yeni üyelerin kabulü için genişleme uygulamaya alınmıştır. 1997 yılında NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi ile birlikte NATO-Ukrayna komisyonu kurulmuştur (s. Ereker, 2019: 4-5).

1990'lı yıllarda uluslararası sistemde meydana gelen değişimler yeni stratejik konsepti hızla geride bırakmıştır. Bu gelişmeler neticesinde 1997 yılında mevcut konseptin güncellenmesi gerekliliği değerlendirilmiştir. 1999 yılında Washington Zirvesinde kabul edilen konsept aslında eski stratejiyi değiştirmekten çok güvenlik ortamının getirilerine göre geliştirilmiştir. Yeni konsept NATO'nun merkezi olarak ortaya çıkacak bir Avrupa'dan söz etmektedir. İttifakın coğrafi olarak Kuzey Atlantik değil, Avrupa ve Kuzey Amerika ve bunlarla birlikte Rusya ve Ukrayna'yı kapsadığı 36. ve 37. maddelerde ifade edilmiştir (s. Tavukçu..., 2021). NATO'nun bu genişleme politikasında 1. Genişleme Dalgası, 2. Genişleme Dalgası ve Yeni Genişleme Dalgası olarak şekillenen genişleme stratejisi olacaktı (Birsell, s. 2012: 110).

Oluşan bu yeni stratejik konseptte üye ülkelerin bütünlüğü, beraber kriz yönetimi ve barışı koruma operasyonlarına katılmanın yolunu da açacaktır. NATO 20 Aralık 1995'te Bosna-Hersek savaşında 12 günlük hava harekâtı düzenlemiş, Dayton Barış Antlaşması çerçevesinde bölgeye 60,000 uygulama gücü yerleştirmiştir. NATO'nun bu dönemde en önemli gelişmelerinden birisini de burada ifade etmekte fayda vardır. Bu NATO'nun genişleme politikasıdır. Diğer bir ismi ile açık kapı politikasıdır. Bu politikanın ana yaklaşımı AB üyesi olan bir üyelik talebinin kabul edilecek olmasıydı (Aydın, s. 2004: 21). NATO'nun genişleme politikası açısından bugüne kadar dokuz defa genişleme politikası olmuştur. Özellikle 2004 genişlemesinde Karadeniz'e sınırı olan Romanya ve Bulgaristan NATO'ya üye kabul edilecektir. NATO'nun genişlemesi bu anlamda Rusya açısından Putin döneminde tehdit olarak algılanacaktır. NATO'nun genişlemesine destek veren Türkiye özellikle Karadeniz'e yakın bölgelere genişlemesinden endişe duyacaktır. Türkiye açısından bu genişlemeler, NATO'nun siyasi bir örgüt haline dönüşmesi, genişlemelerin Türkiye'nin bulunduğu stratejik konumunun önemini azaltması, özellikle 2004 genişlemesi Türkiye-Rusya ilişkilerini Karadeniz üzerinden etkileyeceği kaygısı oluşturacaktır. NATO'nun Karadeniz'de askeri bir varlık göstermek istemesi Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından olumsuz karşılanacaktır. Türkiye'de NATO'nun Rusya ile birlikte Türkiye'yi de çevreleme politikasına dâhil ettiği kaygısı oluşacaktır. NATO'nun Etkin Çaba Harekâtını Karadeniz'e genişletme isteğine Türkiye karşı çıkacaktır. Rusya ve Türkiye'nin NATO'nun Karadeniz'de daha etkin olmasının ileride Montrö Sözleşmesi ile çelişeceği şeklinde kaygıları olacaktır (Oğuzlu, s. 2012: 12).

1999 stratejik konseptinin bir diğer dikkat çekici boyutu Soğuk Savaş sonrası oluşan güvenlik ortamında karşı karşıya gelinen güvenlik risklerine karşı daha geniş güvenlik yaklaşımı kullanılmış olmasıdır. 1997 Madrid Zirvesinde mevcut konseptin güncellenmesi gerekliliği üzerinde karar verilmiştir. Fakat 1999'da Washington Zirvesinde mevcut konseptin yenilenmesi yerine yeni güvenlik ortamına göre değiştirildiği görülecekti. 1999 stratejik konseptinde politik, ekonomik, sosyal, çevresel faktörler öne çıkarılmış, ittifakın mücadele etmesi gerekli olduğu ifade edilen politik baskı, insan hakları ihlalleri, dinsel ve etnik çatışma ve ekonomik sorunlar, iç politik istikrarsızlıktan kaynaklanacak riskler, kitle imha silahlarının yayılması, göç ve yaşamsal kaynaklara ulaşımın engellenmesi, terörizm ve örgütlü suçlarla mücadele suç olarak belirtilmiştir. 1999'daki stratejik konseptte terör, sabotaj ve örgütlü suçlar bir güvenlik riski olarak görülmektedir. Yeni stratejik konseptte

uluslararası ticaretin, ikmal, intikal yollarının güvenliği ve taşımacılığın, uluslararası ticaretin güvenliğinin de önemi vurgulanmıştır (s. Karaosmanoğlu, 2014: 15). NATO özellikle bu değişimler sonrasında terörle mücadele ve uluslararası ticaret yolları güvenliği stratejisi yaklaşımı ve uygulamaları yönünden çalışmanın sonraki bölümlerinde detaylı ifade edilecek olan Türkiye'nin NATO hakkındaki yaklaşımını değişime yol açacaktır.

3.1.1.3 9/11'den sonraki dönem

1999 Stratejik Konsepti benimsendikten sonra güvenlik ortamı olağandışı bir şekilde değişmiştir. Bu olağandışı değişimin en büyük sebebi ise 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılmış olan terörist saldırısıdır. 11 Eylül terör saldırıları sonrası ABD'nin güvenlik refleksleri baştan itibaren değişmiştir. ABD'nin bu tutumu NATO'nun stratejik konseptine etki etmiştir. ABD terörizme karşı büyük bir savaş başlatmıştır. ABD, NATO'nun 5. Maddesi'nin işletilmesini istemiştir. Hukuki açıdan 5. Madde'nin uygulanması açısından NATO içinde tartışmalara sebep olsa da uygulanmıştır (s. Karaosmanoğlu, 2014:19). Bu terör saldırıları sonucunda Afganistan'a yapılan askeri operasyonla NATO'nun giderek artan bir şekilde bu sürece dâhil olması, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali NATO'nun stratejilerinin güncellenmesini mecbur kılmış ve yeni bir güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır (s. Şener...,2022).

Terör ve kitle imha silahlarının daha tehditkâr hale geldiği bu süreçte NATO, kendi iç reformunu bu gelişmelere göre hazırlamaya çalışmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 2002 yılında Prag Zirvesinde savunma gücünü geliştirmek üzere Müttefik Kuvvetler Dönüşüm Komutanlığı (NRF) kurulmasına karar almıştır. ABD'nin Irak'a müdahalesinden dolayı ittifak içinde anlaşmazlık olmuştur. Fakat daha sonra, 2006 Prag Zirvesinde NATO'nun askeri imkân ve kabiliyetinin güçlendirilmesi için Kapsamlı Politik Kılavuz çalışması adı altında uzlaşmaya varılmıştır. İstihbarat ve planlama konularının da belirlendiği bu belge ile NATO'nun rolü küresel olmaya doğru gitmiştir (s. Çağrı...,2022).

3.1.1.4 2010 Lizbon zirvesi ile başlayan dönem

2009 yılında NATO Strazburg Zirvesinde İttifak Güvenliği Deklarasyonu sonucunda yeni bir stratejik konsept kabul edilmiştir. Bu konsept, NATO'nun 2010 yılında Lizbon Zirvesinde kabul edilmiş son konsepti olmuştur. Genel olarak 1999 konseptini kapsayan bu konsept daha öncekilerden farklı bazı önemli yaklaşımları olmuştur. Bu yaklaşımlarda

nükleer ve konvansiyonel caydırıcılık ve kriz yönetimi ana görev olarak vurgulanmıştır. 1999 konsepti içeriklerinden olan ortaklık, iş birliği ve diyalog 2010'da İş Birliğine Dayalı Güvenlik başlığında adı altında ortaya konulmuştur. Küresel sorunların da ortaya konulduğu bu konseptte Avrupa-Atlantik bölgesinde oluşacak güvenliğin devamı için başka bölgelerdeki sorunların çözülmemesi Avrupa-Atlantik bölgesinin barışı için tehdit oluşturacağı üzerine hareketle ittifakın küresel rolüne vurgu yapılmıştır (s. Ereker, 2019: 6).

Konsepte terör, kitle imha silahlarının yayılması, insan, silah, uyuşturucu kaçakçılığı ve bölgesel istikrarsızlıklar tehdit olarak belirtilmiştir. Ayrıca ittifakın reform ve dönüşümüne de karar verilmiştir. 2010 konsepti ortaklık ve diyalogu başlığı altında Rusya ile diyalogun barış, güvenlik ve istikrara katkı yapacağını vurgulanmıştır (s. North Atlantic Treaty Organization..., 2022). 2010 stratejisi üzerinden geçen 10 yıl sonunda NATO-Rusya ortaklığı askıya alınmış, Rusya tekrar tehdit olarak görülmüştür.

3.2 SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK KAYGILARI VE DÖNÜŞEN NATO İLE İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİMİN SEBEPLERİ

Soğuk Savaş sonrası Batı Avrupa güvenliğe kavuşacak, fakat dünyayı etkileyecek olayların merkezi artık Türkiye'ye yakın olan bölge olacaktı. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik açısından Türkiye'nin stratejik konumu bulunduğu yeri değerli kılmaktaydı (Ayata & Ercan, s. 2007: 21). Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu NATO tarafından alan dışı olarak görülecektir. Soğuk Savaş sonrası küresel mücadelenin merkezi olmuş bir Orta Doğu bağlamında Türkiye artık daha da önemli bir duruma gelmiştir.

Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lı yıllarda Irak'ta yönetimde olan Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali ve daha önce Irak'ın kuzeyinde kendi halkını katlettiği iddiasıyla ABD Saddam yönetimine karşı harekete geçtiğinde Türkiye'nin de kuzeyden cephe açmasını istemişti. Türkiye'de bu dönemde Anavatan Partisi (ANAP) iktidarda ve Yıldırım Aktuna başbakandır. Bu talep için TBMM'ye getirilen tezkere kabul edilmemiştir. Hükümete yurt dışına asker gönderme yetkisi verilmemiştir. Bu gelişme Soğuk Savaş dönemi sonlarında NATO'nun lider ülkesi ABD ile Türkiye arasında olan ikili ilişkilerde etki yaratacak bir olaydı. Bunu telafi etmek için daha sonra Çekiç Güç formülü uygulanmıştır (s. Güranlı..., 2019).

1. Körfez Savaşında Türkiye NATO'dan destek istemiştir. NATO doğrudan savaşa katılmamış, fakat Türkiye'ye destek vermiştir. Bu destek ile NATO 1991'in ocak ayında füze savunma sistemi olan Patriot Hava Savunma Sistemi bataryalarını Türkiye'ye konuşlandırma kararı almıştır. Böylelikle NATO dolaylı olarak Körfez Savaşına destek vermiş olmuştur. Fakat Türkiye-NATO ilişkileri açısından ilerleyen yıllarda sorunların işareti olarak bazı NATO ittifak üyelerinin bu savaş sırasında Türkiye'ye destek olarak Müttefik Müdahale Gücü (Allied Mobile Force) Hava Kuvveti gönderilmesine karşı çıkmış olmaları olacaktır (s. Karaosmanoğlu, 2014:19). 2003 yılında Irak'ta Kitle İmha silahları olduğu yönünde iddialar üzerine ABD ikinci Körfez Savaşı'nı başlatacaktır. Türkiye halkının ve topraklarının Kitle İmha Silahları saldırıları olabileceği üzerinden korunması için her bir NATO üyesi ülkenin üstlenmesi gereken önlemler doğrultusunda NATO'nun 4. Maddesini aktive etmesini istemiştir. Bu anlamda Partiot füze sistemleri talep etmiştir. Türkiye'nin bu taleplerine ve istişare toplantı taleplerine karşılık verilmemiştir. Bu durumun ana sebebi NATO üyesi Almaya, Fransa, Belçika gibi ülkelerin ABD'nin bu savaşta BM'nin temel prensiplerini ihlal ettiği ve bu yükümlülüğü yerine getirmek zorunda olmadıkları yönünde ifade edilmiştir. (s. Oğuzlu, 2012: 106) Bu dönemden sonra Türkiye için güvenlik meselesi olacak şekilde Irak'ın kuzeyinde yeni bir yapılanmaya gidilecektir. Özellikle Türkiye açısından Kuzey Irak'ta Kandil Dağı çevresinde terör tehdidinin bu süreçten sonra artarak devam ettiği görülmüştür.

Soğuk Savaş döneminde de Türkiye sınır güvenliğine önem vermiştir. Soğuk Savaş döneminde güce karşı ittifak halinde realist bir tutum sergileyen Türkiye Soğuk Savaş sonrası da güvenlik ve terör tehdidi artması yönünde algılamaları sonucunda artar bir vaziyette güç olarak ortaya çıkan teröre karşıda güvenlik odaklı tutumunu arttırarak sergilemeye, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında da devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun değişen politikaları Türkiye'nin Orta Doğu coğrafyasında, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs ile ilgili güvenlik politikaları için daha etkin olma çabaları, Soğuk Savaş sonrası mevcut NATO politikaları ile sorunlar yaşamasına sebep olacaktır (Oğuzlu, s. 2012: 110). Türkiye bölgesinde ulusal bağımsızlık açısından güçlü kalması için güvenlik odaklı bir dış politik yaklaşım ihtiyacı duyacaktır.

3.2.1 11 Eylül Terör Saldırısı Bağlamında Türkiye –NATO ilişkileri

ABD'nin kendi topraklarında gerçekleştirilen ve bütün dünyayı o tarihten itibaren etkileyen terör saldırısı dünyayı dehşete düşürmüştür. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin askeri ve finansal merkezleri olan binalara saldırılar olmuştur. New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi'nin olduğu İkiz Kuleler olarak bilinen binalara ve Virginia'da bulunan ABD'nin askeri merkezi Pentagon'a El-Kaide üyesi dokuz terörist tarafından kaçırıp kontrollerine aldıkları dört yolcu uçağını kullanmak suretiyle dünya tarihinin en kanlı terör saldırılarından birisi gerçekleştirilmiştir (Kalkanlı, s. 2019: 282). Uluslararası sistemi etkileyen bu olaydan sonra dünyanın artık eski dünya olarak devam etmeyeceği tüm ülkelerin kamuoyları tarafından ifade edilmiştir. 11 Eylül saldırıları olana kadar uluslararası sistemde daha sınırlı şekilde yer alan terör ve terörizm bu olaydan sonra uluslararası bir tehdit olarak ifade edilmeye başlanmıştır. El-Kaide lideri Usame Bin Ladin üstlendiği bu terör saldırıları sonrasında ideolojik ve İslami terörizm şeklinde yaklaşımlar da olmuştur (Bay, s. 2021: 56).

11 Eylül 2001'de NATO'nun lider ülkesi ABD'ye karşı girişilen terör saldırısına Türkiye, ABD'nin yanında olmuş ve tam destek vermiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD ve NATO ile hareket ettiği görülmüştür. Türkiye 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin NATO'nun 5. maddesinin işletilmesi talebi konusunda ve Afganistan'a yaptığı askeri müdahalede hava sahasını açarak tam destek vermiştir.

11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan'a yapılan askeri operasyon ve devamında terör gruplarının mali kaynaklarını yok etme, lojistik desteklerini kesme yönünden NATO müttefikleri ortak tavır almıştır. Özellikle müttefikler arasında istihbarat alanında iş birliği yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (s. Bird,2019). Türkiye bu süreçte tam destek vermiş ve bu bağlamda TSK tarafından Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM) kurulmuştur (s. Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi..., 2003) .

Türkiye kendi terör algısı ve sınır güvenliği açısından bir mücadele vermektedir. ABD'nin 11 Eylül olayları ile alakalı terör saldırısı bağlamında NATO'nun 5. Maddesini hemen ve kararlı bir şekilde kullanması sonrasında, terörizmin NATO'nun karşısına çıkan yeni bir tehdit olduğunda ısrar etmektedir. NATO'nun 5. Maddesinin terör konusunda bu şekilde uygulanması bir dönüm noktası olmuştur (Ayata & Ercan, s. 2007: 27). NATO'nun 1999

konsepti (bkz.3.2.1.2) bağlamında terör dâhil çok daha büyük bir güvenlik yaklaşımı olmuştur. 11 Eylül sonrası ABD'nin baskısı sonrasında El-Kaide terör örgütü ile ilgili NATO'nun 5. maddesinin uygulanmaya alınması sonrası NATO müttefikleri içinden itirazlar olmuştur. Bu itirazlar baskı sonucu alınan bu kararın hukuki olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun ana sebebi ise, NATO'nun 5. Maddesinin işletilmesi konusunda Kuzey Atlantik Konseyinin olası terör tehditlerine karşı alacağı kararların alınabilmesi için 5. Maddesin kapsamının terör tehditlerin ve risklerin açısından çeşitlenmesi ifade edilmemiş, böyle bir karar değişikliğinin yapılmamış olmasıdır. Bu arada sorulması gereken soru şudur: Ne tür bir terör eylemine karşı ABD tarafından 5. Madde uygulanmıştır? Türkiye'nin 4. ve 5. Maddelerin (bkz.2.1.2) kendisine yönelik tehditlere karşı uygulanması talebi kabul görmemiştir. 4. ve 5. Maddelerin kapsadığı konularla ilgili olarak NATO'nun terör konusunda terörün boyutu, terörün tanımı, terörün şekli ve terör eyleminin şeklinin ne olduğu konusunda açık bir şekilde tanımının yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (s. Karaosmanoğlu, 2014: 55-56). Böylelikle Türkiye tanımlanmış bir terör ifadesinde NATO'dan hukuki olarak daha fazla destek almayı bu şekilde talep etmiş olacaktır. Bu konuda 5. Maddenin işletilemeyeceği, NATO'nun karşılıklı dayanışmayı, ortak savunma, dışardan askeri ya da askeri olmayan tehditlere karşı 4. Maddenin işletilebileceği yönünde yaklaşımlar olmuştur.

2. Körfez Savaşı Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu iddiası üzerine 20 Mart 2003 tarihinde ABD'nin Irak'a savaş açmasıyla başlamıştır. ABD bu savaşta BM'den destek alamamıştır. ABD, Irak'a yaptığı bu harekât için Türkiye'den destek istemiştir. Bu destek ABD'nin Türkiye'de 60,000 ABD askerini barındırması ve Irak harekâtına kuzeyden destek vermesi talebiydi. Bu destek talebi üzerine dönemin iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) TBMM'ye 1 Mart 2003 tarihinde bu tezkereyi getirmiştir. Tezkere TBMM'de kabul edilmemiştir. Bu sonuç Türkiye'nin hem ABD ilişkilerini hem de Ortadoğu ilişkilerini etkilemiştir. ABD'nin bu tezkereden sonra Türkiye ilişkileri sıkıntılı bir sürece girecektir. Türkiye'nin bu tavrı sonucunda daha sonra ABD eski Başkanı George W. Bush yazdığı Decision Points adlı kitabında şöyle ifade edecektir: “NATO müttefikimiz Türkiye şu ana kadar olan en büyük talebimizde ABD'yi yarı yolda bıraktı” (Türkmen, s. 2012: 188-190). İlerleyen süreçlerde NATO üzerinden ABD'nin Türkiye yaklaşımlarında da farklılaşmalar ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Türkiye'nin NATO ile sorunlu bir başka konusu ise NATO Füze Savunma Sistemidir. NATO ülkelerini Kuzey Kore ve İran Balistik Füze tehdidine karşı korumak amaçlı olan Balistik Füze Savunma Sistemi radarlarının Türkiye'ye yerleştirilmesi konusudur. NATO 2010 yılında bu sistemin kurulmasını kararlaştırmış, Türkiye bu sistemin radar unsurlarının topraklarında konuşlanmasına izin vermiştir. Türkiye bu sistemin yerleşmesinin hedefinin bütün müttefik üyeleri topraklarının tam olarak korunması, İran ve Rusya gibi bölge ülkelerinin NATO'nun yeni stratejik bölgesinde açık olarak ifade edilmemesi, Türkiye'nin bütün coğrafyasını koruması gerekliliği, füze savunma sisteminin NATO kontrolünde olması olarak ifade etmiştir. Türkiye'de Kürecik'de kurulan radar sistemleri sorgulanmasına sebep olmuştur. Türkiye bu sistemlerin daha çok ABD değil, NATO sistemi üzerinden gitmesini istemiştir. Bunun sebebi ise Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin ABD ile yaşadığı Küba Krizi sonrası Jüpiter füzelerinin topraklarından sökülmesi olarak yaşadığı tecrübesidir (s. Kibaroglu, 2017: 13-14).

2010'lu yıllara gelindiğinde Kuzey Afrika'da Tunus'la başlayan halk hareketleri Arap Baharı olarak tarihe geçecek olaylar Orta Doğu'yu da etkilemiştir. Tunus'la başlayan, daha sonra Afrika'da çeşitli ülkelerde yayılan, devamında Orta Doğu'ya sıçrayan gelişmelerdir. Bu süreçte Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'yi de etkilemiştir. Bu durumun devamında Suriye'de iç savaş çıkmıştır. Bu iç savaş uzun yıllara yayılmıştır. Bu duruma karşı Rusya bir başka blok olarak Suriye rejimine İran'la birlikte destek vermiştir. Suriye büyük güçlerin yeni cepheleşme alanı olmuştur. Suriye'deki bu durum Türkiye açısından sınır güvenliği açısından önemli sonuçlarla karşı karşıya bırakmıştır. Suriye özelinde Orta Doğu'daki bu olaylar Türkiye'yi siyasi ve ekonomik açıdan etkileyecektir. İç savaş nedeniyle Türkiye'ye yönelen mülteciler sorunu, sınırlarında yaşanan çatışmalar ve terör olaylarının artması Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır (Yalçınkaya, s. 2017: 80). NATO, Suriye iç savaşı başladığında Suriye'den gelecek tehlikelere ve saldırılara karşı Patriot füze savunma sisteminin Türkiye'ye konuşlanmasına onay verecekti. Daha sonra Suriye'de iç savaş ve sorunların devam ettiği bir dönemde NATO süresi dolduğu ifade edilerek Patriot füzelerini geri çekmiştir. Bunun asıl sebebi ise NATO'nun lider ülkesi ABD'nin yaklaşımında saklıydı. New York Times'a göre, ABD bu kararı Türkiye'nin İncirlik ile ilgili kararından önce almıştı. Patriot füzelerinin Suriye'den çekilmesi ABD ile Rusya arasındaki ilişkileri yumuşatmak amaçlı olacaktı. ABD bu süreçte bu füzelerin Rusya değil İran

tehdidine karşı kurulduğunu ifade edecektir (s. BBC Türkçe...,2012). Türkiye bu kaos ortamında savunmasız kalacaktı.

Suriye’de çatışmalar devam ederken 2015’ten itibaren Türkiye’yi füze tehdidine karşı ABD’nin Gaziantep’e konuşlandırılan iki adet Patriot hava savunma sistemi geri çekme kararı olacaktır. (s. Engin,2019). NATO üyeleri Türkiye’nin Suriye operasyonları devam ederse NATO’nun Patriot hava savunma sistemlerini çekecekleri yönünde ifadelerde bulunmuştur (s. BBC News Türkçe..., 2015).

Suriye iç savaşı döneminde ABD ile Türkiye arasında Halk Savunma Birliği (YPG) ve Demokratik Birlik Partisi (PYD) krizi ortaya çıkacaktı. Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere, topraklarının tümünde bölücü terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile uzun yıllardır mücadele etmiştir. Körfez savaşları sonrasında Irak’ın kuzeyinde, Kürtlerin olduğu bölgede, özerk bir yapı halinde bölgesel bir yapılanma kurulacaktır. Bu yapılanma ile Türkiye ile Irak arasındaki bölge ABD’nin gözetiminde ve güvencesinde olacaktır. Bir başka ifade ile ABD Türkiye’nin Güneydoğu bölgesi sınırını bu şekilde bölgesel yönetimle kontrol altına almış olacaktır. Suriye iç savaşı devam ederken ABD ve Rusya’nın desteklediği YPG ve PYD Suriye’nin büyük bir bölümünde etkin olmaya başlamıştır. Suriye’de Devlet’ül Irak ve’s Şam’la (DEAŞ) mücadele adı altında Suriye’nin kuzeyinde özerk bir yapı oluşturma faaliyetleri gerçekleştirmiştir (s. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı..., 2017). Suriye’nin kuzeyinde demografik yapıyı değiştirme yönünde faaliyetler sürecektir. Birçok ülke PKK’yı ve Kürdistan Topluluklar Birliğini (KCK) terörist unsurlar olarak kabul etmiştir. 2011’de Suriye iç karışıklığında ortaya çıkan bu yapılanmalar PKK/KCK’nın gönderdiği kadrolarla kurulmuştur. Merkezi Kamışlı’da olan KCK üyesi Salih Müslim ve Asya Abdullah eş başkanlığını yapmaktadır (s. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı..., 2017). YPG temel amacı olarak Suriye Ordusu ile Özgür Suriye Ordusu arasında süren savaşta Kürt bölgesini korumak olarak ifade edecektir.

2013’ten itibaren YPG Suriye muhalifleri ile savaşarak alanını genişletmiştir. Daha sonra Kobani, Kamışlı ve Afrin’de özerklik ilan etmiştir. Aynı dönemde DEAŞ Türkiye sınırında bulunan muhaliflere saldıracaktı. YPG kontrolü dışında olan bölgeleri ele geçirmiştir. DEAŞ daha sonra Kobani’ye saldıracaktı. Bu saldırı sonucunda ABD havadan DEAŞ’a karşı mücadele için YPG’ye silah yardımı yapacaktır. Açılım sürecinin devam ettiği bir süreçte Türkiye Peşmergelerin topraklarından geçmesine izin verecek ve YPG’ye yardıma

gitmesine de engel olamayacaktır. Ankara, çözüm sürecinin devam ettiği bu dönemde YPG'yi PKK ile aynı görmekte olup YPG'nin terör örgütleri listesine alınmasını istemiştir. ABD buna karşılık olarak ABD Dışışleri Bakanı Sözcüsü John Kirby tarafından silah yardımlarından birkaç gün sonra PYD'yi terör örgütü olarak görmediklerini açıklamıştır. (s. Bianet,2016) Kobani'de DEAŞ'ı mağlup eden YPG, ABD'den şekilde silah yardımı almaya devam etmiştir. Bu dönemde ayrıca YPG'ye eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmiştir. YPG böylece Fırat'ın doğusunu ele geçirecekti. Temmuz 2015'te Türkiye YPG'ye karşı daha sert olmaya başlayacaktır. Bunun sebebi ise açılım sürecinin sona ermesiydi. Açılım süreci bitiğinde sertleşen Türkiye'yi dizginlemek için ABD Türkmen, Arap, Süryani ve YPG'li gruplarla Suriye Demokratik Güçleri'ni (SDG) kuracaktı. Türkiye YPG'nin Fırat'ın doğusuna geçmesine izin vermeyeceğini açıklamıştır. Fakat ABD, SDG ile Münbiç'e operasyon yapacaktı. Bu operasyon sonunda YPG Suriye'nin güneydoğusuna doğru genişleyecekti. 2018 yılında Suriye'nin dörtte birini kontrol altına almış olacaktır. Bu gelişmelere tepki olarak Türkiye Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 28 Eylül 2018 tarihli Washington Post gazetesinde yayımlana makalesinde *'ABD Suriye'deki teröristleri silahlandırmayı durdurmalı'* şeklinde tepki verecektir (s. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı..., 2018).

Irak sınırını kontrol eden ABD, Suriye sınırını da yeni bir bölgesel yönetimle kontrol altına tutmuştur. ABD 19 Aralık 2018 tarihinde, Başkan Trump'ın demecinde Suriye'den askerlerini çekme kararının duyurusunu yapacaktır (s. Siyaset..., 2022).

ABD'nin YPG'ye silah yardımlarının artması üzerine tepki olarak Türkiye bu gelişmeler sonunda kendi egemenliğine bir tehlike olan bu duruma dur diyebilmek için Afrin ve Fırat Kalkanı operasyonları yapmıştır (s. Acun..., 2018). Türkiye'nin bu hamlesi sonrası etkisine aldığı alan üzerinde Rusya ilerlemesine izin vermeyecekti. Türkiye 9 Ekim 2019'da Fırat'ın doğusunda SDG'ye yönelik operasyon başlattı. ABD, Türkiye'nin operasyon bölgesinden çekildi. Türkiye bu operasyon sonucunda ABD ve Rusya ile anlaşmaya varmıştır. YPG'nin Türkiye sınırından 30 km geri çekilmesi ve bu bölgede Suriye-Rusya askerlerinin yerleştirilmesi şeklinde imza atılacaktı. YPG'nin ABD ile ilişkileri kısmi şekilde devam edecekti. PYD'liler Suriye'de belli bir bölgeyi kontrol altına alacaklar ve bunun sonunda Suriye ordusunun bir parçası haline geleceklerdi (s. BBC News Türkçe..., 2019).

NATO üyesi olan Türkiye DEAŞ'a karşı mücadele eden en önemli ülke olmuştur. Türkiye YPG'yi sınır güvenliği ve egemenliği açısından en önemli tehdit olarak gördüğü bir durumda bazı Avrupa ülkelerinde temsilcilikler açılması, ABD'de bu konuda görüşmelerin resmileşmesi Türkiye'de NATO'ya karşı olumsuz bakış açısı meydana getirmiştir. NATO üyesi olan Türkiye bu duruma karşı MGK'nin 22 Temmuz 2022 tarihli bildirisi ile cevap verecektir. Bildirinin şu ifadelerle yer verecektir. *“Madrid’de gerçekleştirilen NATO Liderler Zirvesi ve neticeleri tüm detayları ile ele alınmış; Türkiye’nin 70 yıldır mensubu olduğu ittifaktaki yükümlülüklerini eksiksiz bir şekilde ve samimiyetle yerine getirdiğini hatırlatarak, aynı yaklaşımı ittifakın diğer üyelerinden de beklediğini vurgulamıştır. Bu kapsamda müttefiklerimiz FETÖ ve tüm isimlendirmeleriyle birlikte PKK/KCK-PYD-YPG ile mücadelede Türkiye’nin yanında yer almaya ve destek vermeye davet edilmiştir.”* Şeklinde ifade edilecektir (s. MGK..., 2022).

3.2.2 S-400 Bağlamında Türkiye-NATO İlişkilerindeki Değişim

Türkiye-ABD-NATO arasında oluşan en büyük sorunlardan ve farklılaşmalardan birisi de Türkiye'nin Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemlerini alması sonucu olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte SSCB tehdidinin ortadan kalktığı bir süreçte NATO'nun Türkiye ve Orta Doğu'ya bakış açısı değişecekti. Bu süreçler sonunda Türkiye NATO ve ABD'den bölgesindeki ve küresel tehditlere karşı destek alamamıştır. Bu süreç Türkiye'yi kendini savunma açısından hava savunma sistemi almaya itecektir.

Körfez Savaşı sonrası, Suriye Savaşı, Yunanistan, Kıbrıs sorunu ve Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının yarattığı riskler sonrasında Türkiye'nin güvenlik ihtiyacı artmıştır. Türkiye'de 2014 tarihinden itibaren AK Parti iktidarı ve Gülen cemaati arasında çeşitli konularda gerginlikler olmuş, bu süreçte ABD'ye daha önce gitmiş olan Gülen cemaatinin lideri Fetullah Gülen ABD'den istenecek, fakat bu olumsuz karşılanacaktı. Türkiye 15 Temmuz 2016 yılında Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından darbe girişimine maruz kalmıştır. Darbeye katılan askerlerin NATO'nun desteğini aldığı iddiaları, bölge ülkelerindeki tehditlerin çoğalması, ABD'nin Suriye'de askeri ve lojistik açıdan gizli ya da aleni olarak desteklediği PKK/PYD/PKK'ya karşı yakın duruşu, Türkiye'nin ABD'den NATO'ya uyumlu Patriot Hava Savunma Sistemi talebinin karşılık bulamaması sonucunda Rusya'ya yakınlaşmasına sebep olacaktır. Bu süreç Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alımını hazırlayan süreç olmuştur. Bu süreç Türkiye-ABD-NATO ilişkilerinde derin kırılmalara sebep

olacaktır (Yiğittepe, s. 2018: 281). Türkiye kendi topraklarını korumak amaçlı önce ABD'den Patriot füze sistemleri talep edecek, fakat ABD senatosundan bu talebe onay verilmeyecektir. Bütün bu olumsuz gelişmelerden sonra 2013 yılında Türkiye Çin'e yönelmiştir. Türkiye Çinli CPMIEL firmasının kazandığı ihale sonunda NATO ve ABD müttefiklerinin yoğun baskıları sonucunda ihaleyi iptal edecektir (s. Aljazeera Türk..., 2014). Daha sonra, 2018 yılında, Türkiye'nin Fransa ve İtalya ile SAMP-T hava savunma sistemi üretme talebinden bir sonuç çıkmamıştır. Türkiye'nin acil hava savunma sistemine ihtiyacı olduğu bir dönemde Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemi ile ilgili teklif sunmasını isteyecektir. 2017 yılında Türkiye Milli Savunma Bakanlığı S-400 alımında kararlı olduğunu ifade etmiştir. Türkiye bu süreç sonunda 11 Nisan 2017'de Rusya ile yapılan protokolde S-400'leri alacağını ilan edecektir (s. Yeltin, 2021: 72).

2017'nin aralık ayında yapılan S-400 anlaşması Rusya ile Türkiye arasındaki iş birliğinin artmasına sebep olmuştur. S-400 sisteminin alımı ve Türkiye topraklarına konuşlanması sürecinde Rusya ile iş birliği yapılacaktır. Bu, NATO ve ABD açısından Türkiye'ye güvensizlik oluşturacaktır. Bütün tepkilere rağmen alım 2017'nin temmuz ayında bu gerçekleştirilmiştir (Yeltin, s. 2021: 72). Türkiye'nin S-400 anlaşması ve uygulamaya almasına ABD ve NATO'dan sert tepki gelecektir. ABD, Türkiye'nin de yapımında olduğu F-35 savaş uçağı projesinden Türkiye'yi çıkarma kararı almıştır. Türkiye'nin alacağı ve anlaşması yapılan F-35'lerin satışını durduracağı tehdidinde bulunmuştur. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg Türkiye'nin S-400 alım kararına karşılık olarak güvensizlik sorunu çıkacağı vurgusu yapacaktır. Ayrıca, S-400'lerin NATO sistemleriyle bütünleşmiş şekilde çalışmayacağını ifade edecektir (s. Yiğittepe, 2018: 285). Türkiye bu duruma tepki olarak S-400 savunma sisteminin hiçbir şekilde Batılı savunma sistemlerine zarar vermeyeceğini belirtmiştir (s. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2019). Türkiye F-35 programından Türkiye'nin çıkarılmasının müttefiklik ruhuna aykırı olduğu, adil ve tutarlı olmadığını ifade etmiştir. Türkiye bu gelişmelerden sonra Rusya'ya yönelecektir. Rus SU-35 ve SU-57 uçaklarını araştırmaya ve incelemeye başlayacaktır (s. BBC News Türkçe..., 2019).

ABD'nin CAATSA olarak bilinen yaptırım kararları ile Türkiye'nin S-400 alması Rusya'ya uygulanan CAATSA yaptırımları uyarınca Türkiye'ye de bu yaptırımların uygulanmasının önü açılmıştır. ABD Başkanı Trump ABD Kongresinin baskılarına rağmen yaptırımları

tercih etmemiştir. Trump S-400 alımı kararında Barack Obama'nın sorumlu olduğunu ifade etmiştir (s. Aljazeera Türk..., 2014).

Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alımına sert tepki gösteren NATO'nun lider ülkesi ABD Türkiye'ye ABD Kongresinin çağrısı üzerine CAATSA yaptırımlar uygulama bildirimi yapmıştır. ABD, Başkanı Trump'ın uygulamadığı CAATSA yaptırımları daha sonra 6 Nisan 2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB), SSB Başkanı İsmail Demir, SSB Başkan Yardımcısı Faruk Yiğit, Hava Savunma Dairesi Başkanı Serhat Gençoğlu ve SSB Hava Savunma ve Uzay Daire Başkanlığı Grup Müdürü Mustafa Alper Deniz'e yaptırımlar yürürlüğe girmiştir (s. BBC News Türkçe...,2001). Türkiye'nin NATO'da ittifak ortağı üyesi ABD'nin 1993 yılında Rusya'dan alınan S-300'leri Kıbrıs'a konuşlandırmak ve Akdeniz'deki etki alanını güçlendirme amaçlı olduğu ifade edilecek, Türkiye'nin güvenlik tehlikesi algısı noktasından yüksek tepkiler göstermesi üzerine Girit adasına depoya çekilen S-300'ler konusunda, Yunanistan ve GKRY'ye bundan dolayı neden yaptırım uygulanmadığının cevabı verilememiştir. (s. Yılmaz, 2018: 20-21).

Bu gelişmeler NATO'ya karşı Türkiye'nin güvensizliğinin artmasına neden olmuştur. Bu güvensizliğin giderek arttığı görülecektir. Kadir Has Üniversitesi Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırmalarına göre, 2018 yılında Türk halkının %70'i NATO üyeliğinin devam etmesi gerektiğini savunmakta, %40 ise NATO olmadan Türkiye bölgesinde güvenliğini sağlayacağı yönünde olacaktı. 2019 yılına gelindiğinde ise %60.8 NATO üyeliğinin devam etmesi yönünde, %50.3 üyeliğin Türkiye'ye katkı sağladığını ifade edecekti. 2020 yılına gelindiğinde %55.2'nin görüşü NATO üyeliği devam etmeli yönünde olacak ve giderek azalan bu veri NATO'ya güvenin azalmasını gösterecek şekilde oluşacaktı. 2020 yılında NATO'nun Türkiye'ye katkısının olacağı yönündeki düşünceler %40.2 oranına inecekti. NATO'ya karşı Türk halkının giderek güvensizleşen bu yaklaşımı 2021 yılına gelindiğinde halkın %54'ü NATO üyeliğinde kalma düşüncesinde olacaktı. Fakat Türkiye'ye olası bir saldırıda NATO'nun Türkiye'ye destek olabileceği yönündeki veri 2020 yılına göre %29 oranında düşecekti. (s. Aydın..., 2021) Bu tarihsel veriler son dönemde NATO'nun Türkiye'nin politikalarına yaklaşımının neticesini de ifade edecektir. Türkiye, NATO'nun daha güçlü ekonomisi olan ülkelere nazaran güvenlik yükünün paylaşımında daha fazla katkıda bulunmuştur. Bu katkı dolayısıyla yaşadığı terör konusunda

gereken desteği NATO'dan almadığı konusunda Türkiye kamuoyunda olumsuz bir yaklaşım söz konusu olmuştur (s. Kibaroglu, 2017: 18).

Türkiye'nin NATO ile oluşan güvensizlik ortamında, Rusya-Ukrayna savaşının devam ettiği bir süreçte, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılma talebi olmuştur. Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın ittifaka üye olmaları için onayı ancak güvenlik tehditleri kendi algılamaları bakımından değerlendirmeler yaptıktan sonra verebileceğini beyan etmiştir. Verilecek onayın karşılığı müzakere sonucu teröre destek vermeme konusunda bir teminatla imza altına alınmıştır. İsveç ve Finlandiya terör ve teröre destek veren gruplara karşı mücadele edeceklerini 29 Haziran 2022 tarihli teminat ile imza etmişlerdir (s. Cumhuriyet..., 2022). Bu şekilde Türkiye güvenlik tehdidi algıladığı terör konusunda PKK, YPG, PYD ve FETÖ gibi örgütlere NATO belgelerinde yer verilmesini sağlamıştır.

NATO-Türkiye ilişkilerinde bütün bu gelişmelerin yaşandığı dönemlerde Ortadoğu sınırlarına paralel olarak Doğu Akdeniz'de 2010'lu yıllardan itibaren bulunan enerji kaynakları üzerinden oluşan ittifaklar sonucu Türkiye'nin Doğu Akdeniz sınırları üzerinden de tehdit algılamaları oluşmuştur. Bu tehdit algılamalarına bölgede oluşan ittifakların etkisi olmuştur. Bu ittifakların bazılarının içerisinde NATO üyesi ülkelerin de olması ayrıca NATO'ya olan güvenin daha da azalmasına ve Türkiye'de çevrenin kaygısının sebep olmuştur. Doğu Akdeniz'de oluşan bu ittifaklar ve bu ittifaklardan oluşan tehdit algılamalarının sebeplerinin neler olduğu dördüncü bölümde tartışılacaktır.

4. DOĞU AKDENİZ ENERJİ KAYNAKLARININ KEŞFİ SONRASI OLUŞAN İTTİFAKLARIN TÜRKİYE-KIBRIS İLİŞKİLERİNDEKİ DEĞİŞİME ETKİLER

Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynakları sonrası bölgede bu kaynakların çıkarılması, güvenliği ve taşınması için ittifaklar oluşacaktır. Türkiye’de birbirini etkileyen bölgeler olarak Orta Doğu’da oluşan ittifaklara paralel olarak Doğu Akdeniz sınırlarında da enerji kaynakları üzerinden oluşan ittifaklar sonrası tehdit algılamaları hissedecektir.

Bu bölümde Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Kıbrıs ilişkilerinde değişimin sebebi olarak Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfi sonrası oluşan ittifaklar ifade edilecektir. Bu ittifak oluşumları içinde Doğu Akdeniz bölgesi ülkeleri dışında ABD, Fransa gibi NATO’nun söz sahibi olan ittifak üyelerinin Yunanistan ve GKRY ile ittifak halinde hareket ettiği ele alınacaktır. Doğu Akdeniz’de oluşan bu ittifaklar etkisiyle Türkiye’nin Doğu Akdeniz sınırlarından algıladığı tehdit endişelerine karşı nasıl bir yaklaşım sergilediği tartışılacaktır. Türkiye’nin oluşan bu ittifaklara karşı nasıl cevap vermeye çalıştığı, KKTC’nin bulunduğu konumun Türkiye’nin güvenliği için ne anlama geldiği, tanınmış bir KKTC’nin Türkiye’nin tehdit algılamalarındaki endişeleri bertaraf etmek yönünden yeri ve önemi vurgulanacaktır.

4.1 DOĞU AKDENİZ VE BÖLGESİNDEKİ İTTİFAKLAR, TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ENDİŞELERİ

NATO, Soğuk Savaş sonrası üyelerinin güvenliği için savunma anlayışını çok daha öteye taşımıştır. Genişleme politikası ile üyelerinin terör gibi ortak tehdit algılamalarına karşı yeni yaklaşımlar sergilemeye başlamıştır. Daha önce anlatılan (bkz.3. Kısım) terör ve terörizme karşı iş birliğine gidilmesi konusunda olduğu gibi enerji güvenliği ve taşınması konusunda yeni konseptlerinde olacak şekilde dönüşümler yaşamıştır. NATO’nun ABD, Fransa gibi söz sahibi ittifak üyeleri ve AB’nin Yunanistan ve GKRY ile hareket ettikleri görülecektir. Özellikle Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinden Doğu Akdeniz’deki paydaşlarla ittifaklar oluşturması Türkiye tarafından egemenlik haklarının ihlali olarak görülecektir. Türkiye’nin çevrelenmesi algısı oluşturacak olan bu ittifaklar Türkiye’nin Kıbrıs enerji kaynakları üzerinden güvenlik bakışlı bir perspektife doğru gitmesine sebep olacaktır. Terör konusunda kendisine yönelik olarak terör başlığında Türkiye’nin taleplerine karşılık bulamaması, Türkiye’nin ittifak üyeleri üzerinden

NATO'yu sorgulamasına sebep olacaktır (bkz.3.3.2). Bütün bunların üzerine NATO'nun genişleme politikasına Karadeniz ve Kıbrıs adasının da dâhil edilme ihtimali Türkiye tarafından sorgulanmaya başlayacaktır.

Soğuk Savaş döneminde enerji güvenliği NATO'nun konseptlerinde yer almamıştır. Fakat 1973 enerji krizi NATO'nun çeşitli platformlarında tartışılmıştır (s. Biresselioğlu, 2012: 231). Enerji güvenliği NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde ilgi alanında olacaktır. NATO açısında enerji güvenliğini öncelemesinin sebebi olarak özellikle AB ülkelerinin fazlaca enerji kaynaklarına ve tedarikinde ihtiyacının olmasıdır. Böyle bir süreçte enerji kaynaklarından petrolün %73, doğal gazın %72 Ortadoğu ve Hazar bölgesinde olmasıdır. Bu bölgelerden dünya pazarına ulaştırılması için Rusya'nın merkezinde olduğu boru hatları ile dünyanın yedi değişik önemli boğaz bölgesinin bulunduğu deniz taşımacılığı rotasının güvenliği meydana çıkacaktır. (Pekşen, s. 2016: 52). NATO'nun enerji güvenliği açısından Doğu Akdeniz enerji kaynakları keşfi sonrası taşınması da önemli olacaktır. Doğu Akdeniz enerji kaynakları keşfi sonrası NATO'nun etkin müttefiklerinden olan ABD, Fransa gibi ülkelerin Yunanistan ve GKRY ile ittifak etmeleri Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi etkileyecektir. Bu ittifaklar Türkiye'de güvenliğinin tehdit edildiği algısını oluşturacaktır. Türkiye bu gelişmeler üzerinden karşı ittifaklar oluşturma çabasına gidecektir. Bu bölümde Doğu Akdeniz, Kıbrıs adası ve bölgesinde oluşan enerji kaynakları üzerindeki ittifaklar, bu ittifakların sonucunda Türkiye'de tehdidi algılaması, KKTC'nin bu algıda Türkiye için önemi ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin güvenliği açısından KKTC'nin tanınmasının sonuçları anlatılacaktır.

Türkiye'nin egemenlik sorunu olarak gördüğü Kıbrıs adası ile ilgili farklı bir tutum sergilediği görülecektir. Doğu Akdeniz'deki gelişmeler üzerine Türkiye'nin Kıbrıs politikasında değişimler daha güvenlikçi politikalar şeklinde olacak ve KKTC'yi tanıtmak gibi daha farklı boyutlara ulaşacaktır. Türkiye Orta Doğu'dan kaynaklanan güvenlik odaklı kaygılarının birbirine ilintili bölgeler olarak Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları üzerinden oluşan ittifaklara karşı, kendi egemenlik haklarının ihlal edilmesinden yola çıkarak yeni ittifaklar arayışına girecektir. Bu ittifaklar üzerinden Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de elinin güçlenmesi için KKTC'yi tanınması üzerinden yoğunlaşan çabaları olacaktır.

4.1.1 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye – Kıbrıs İlişkilerinde Doğu Akdeniz'in Etkisi

Soğuk Savaş dönemi ve sonrası süreçte Kıbrıs adası NATO için hep önemli bir konumda olmuştur. Körfez Savaşı ile NATO için Orta Doğu ön plana çıkmıştır. Bu süreçlerle birlikte Kıbrıs özellikle Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfi, kontrolü, taşınması konusunda önemli bir stratejik konumda olması her dönemde birbirini etkileyen bölgeler olarak Orta Doğu'yu etkilemesi ve Kıbrıs'ta küresel güçlerin üslerinin bulunması sonucunda daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır (Tamçelik, s. 2012: 1521). ABD ve NATO açısından tehdit oluşturan SSCB'nin yıkılması sonrasında, NATO'nun güney kanadını güvenli hale getirme alanı olan Kıbrıs sadece NATO açısından Türkiye ve Yunanistan arasında sorun olması ihtimali üzerinden bir yaklaşımı olacaktır. Kıbrıs'ın Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası alandaki gelişmelerden fazlaca etkilendiği görülecektir. Kıbrıs adasındaki Türk ve Rum taraflarının yaklaşımlarında da bu durum etkili olacaktır. Kıbrıs Rum Kesimi AB'ye üyelik yolunda Yunanistan ile hareket edecektir. Türk tarafı ise bu süreçte federasyonların çözümlerinden etkilenecektir (Oran, s. 1996: 461).

2011'de ABD'nin jeolojik kurumu USGS'nin çalışmalarının esas alındığı Kıbrıs adası etrafında Afrodit sahasında 1.7 milyar varil petrol ve 97.69 milyar metreküp doğal gaz bulunduğu tahmin edilmektedir ve bu miktarlar küresel dengeleri değiştirecek miktarda olmasa da Kıbrıs sorununun çözümü konusunda bir gelişme olarak görülmüştür. USGS verilerine göre İsrail, Güney Kıbrıs, Gazze Şeridi açıklarında henüz keşfedilmemiş Levant Havzasında 1.7 milyar varil petrol ve 99,11 milyar metreküp doğal gaz olduğu ifade edilmektedir. USGS'nin Mayıs 2011'de yayınladığı bir başka veri ise Nil Deltası Havzasında çıkarılması olası ama çıkarılmamış 1.8 milyar varil petrol, 178.40 milyar metreküp doğal gaz olduğu, Doğu Akdeniz'de çıkarılması mümkün olan, fakat keşfedilmemiş miktarın 283.17 milyar metreküp doğal gaz olduğu tahmin edilmektedir (s. Karbuz..., 2019). Bu bölgede tahmin edilen enerji kaynaklarının miktarı ekonomik açıdan bölge ülkeleri için önemlidir. Bu tahmin edilen kaynaklar aynı zaman da Kıbrıs adasındaki Rum ve Türk ekonomileri için de önemlidir. Adadaki bu gelişmeler çözüm için çok önemli bir durum ortaya çıkaracaktır. Bu kaynaklardan kazanılacak fayda da tarihsel sorunu ortadan kaldıracığı ve çözüm için adım atılmaya sebep olacak düşüncesi hâkim olacaktır. Fakat Kıbrıs'ın etrafında 2011 yılında tahmini keşfedilen Afrodit sahasındaki 3.96 milyar

metreküp doğal gaz siyasi çözüm beklentilerine cevap vermemiştir. Bu kaynakların nasıl ve kimler tarafından kullanılacağı konusunda tartışmalar BM aracılığı ile yürütülen yeniden birleşme mücadelesini sekteye uğratmıştır. Kıbrıs adasında enerji kaynakları üzerinden daha da derinleşen sorunun sebepleri olarak Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), Deniz Yetki Sahası, Kıta Sahanlığı konularında tekrar sorunlar fazlaca meydana çıkacaktır. Enerji kaynaklarını kontrol edebilme iradesi ile GKRY, Mısır, İsrail ve Lübnan ile karşılıklı anlaşmalar yapacaktır. Bu anlaşmalar KKTC aleyhine bir durum ortaya çıkaracaktır. Bu anlaşmalar sonucunda GKRY, Türkiye ve KKTC'nin deniz yetki sahalarına doğru genişleyecektir. Bu duruma Türkiye ve KKTC bir egemenlik ihlali ve ulusal güvenlik tehdidi olarak algılayacaktır. GKRY'nin bu hamlesine karşı Türkiye ve KKTC 2011 yılında aralarında Kıta Sahanlığı Sınırlama anlaşması imzalamıştır ve devamında bu alanlarda petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine başlanacaktır. Adada özellikle GKRY kendini uluslararası arenada tek temsilci olarak görmekte ve keşfedilen enerji kaynaklarının kendisinin kullanacağı üzerinden bir savı olacaktır. Türkiye ve KKTC ise bunun 1960 yasal düzenlemesine aykırı olduğunu savunacaktır (Demiryol, s. 2015: 260-261).

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfiyle birlikte Kıbrıs adasının önemi farklı boyutlarda artmaya başlayacaktır. Enerji kaynakları üzerinden Orta Doğu ve Doğu Akdeniz için anahtar bir konuma gelecektir. Büyük şirketlerin sondaj çalışmaları ile bölgede rekabet başlayacaktır. 2009 yılında ilk büyük gaz keşfi Tamar'da 7.93 milyar metreküp doğal gazla başlamış ve bunu 2010 yılında Leviathan sahasında 17.61 milyar metreküp doğal gaz, 2011 yılında Afrodit sahasında 3.65 milyar metreküp (NOBLE Energy), 2015 Mısır-ZOHR 24.04 milyar metreküp doğal gazın (ENİ-İtalya) keşfi takip etmiştir. 2018 yılında Mısır-Nur (ENİ) fizibilite çalışmalarına devam edecektir. 2018 CALYPSO'nun (ENİ) 4.79 milyar metreküp ile 6.40 milyar metreküp arasında olduğu tahmin edilmiştir. 2019 yılında GLAUCUS-1'de (xxon ve Qatar Petroleum) 4.02 ile 6.43 milyar metreküp arasında doğal gaz tespit edilmiştir. Bu şirketlerden Nobel Enerji (ABD), ilk keşfini 2010 yılında gerçekleştirmiştir. Leviathan sahasında (İsrail) %39.66 hisseye sahiptir. 2011 yılında Afrodit sahasında 9.91 milyar metreküp doğal gaz daha keşfedecektir. Böylece bölgede gücünü artırmış olacaktır. Kogas (Güney Kore), GKRY ile hareket edecek ve 2, 3 ve 9 numaralı parsellerde arama yapmaya başlayacaktır. British Petroleum (İngiltere), Mısır-Zohr sahasında %10, Batı Nil deltasında Baltım sahasında %50 hisse sahibi olan İtalyan ENİ ile ortak çalışacaktır. Total (Fransa), 6 ve 11. parsellerde sondaj çalışmalarına devam edecektir. Katar Petroleum (Katar), GKRY

ile hareket edecektir. GKRY'nin kendi bölgesi ilan ettiği 10 ve 11. parsellerde enerji arama ruhsatı olacaktır. ENİ, 2015'te Mısır-Zorh'ta 24.07 milyar metreküp doğal gaz ile Doğu Akdeniz'in en büyük keşfini yapacaktır. 2018 yılında Zorh'un üç katı olduğu tahmin edilen Shorouk ruhsat alanında bulunan Nour-1 sahasında ruhsat alacaktır (Kedikli & Çalağan, s. 2017: 126-138). Kıbrıs Rum Kesimi bu şirketlerle anlaşmalarında Kıbrıs adası üzerinde tek egemen güç olarak hareket edecektir. Bölgesel ve küresel güçlerin mücadele alanı haline gelen Kıbrıs adası ve çevresi egemenlik tehditlerinin olduğu bir arena olarak şekillenecektir. Bu süreçte Türkiye'nin Kıbrıs politikası ve güvenliği yönünde güvenlik yaklaşımlı hamleleri de olacaktır. GKRY'nin tek taraflı yaklaşımları Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'de sorunları daha da büyütecektir. GKRY'nin AB'ye adanın tek temsilcisi olarak üye olması sonrasında özellikle Türkiye'nin Kıbrıs konusunda siyasi olarak güç kaybettiği bir süreç olacaktır. AB'ye katılım süreçlerinde Türkiye'nin AB politikaları Kıbrıs politikalarına endeksli bir hale getirilecektir (Terzi & Asal, s. Terzi ve Asal, 2021: 2883).

4.1.2 Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları Üzerinden Türkiye'nin Kıbrıs İlişkilerindeki Değişimin Sebepleri ve İttifaklar

Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfi bölge ülkelerinin bu alanlara ilgisini arttırmıştır. Bu ilgi güvenlik alanlarında farklı gelişmelere sebep olmuştur. Kıbrıs üzerinden Türkiye güvenliği ve Doğu Akdeniz'deki çıkarları yönünden KKTC'yi önceler şekilde hareket etmiştir.

1960 yılında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına ve Garanti Anlaşmasına uygun olmayan şekilde GKRY'nin AB'ye alınması ve adanın temsilinin sadece GKRY'ye verilmesi Garanti Anlaşmasının statüsü olan iki toplumlu eşitliğe aykırı bir durum olacaktır. Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmadığı bir süreçte GKRY'nin AB'ye alınması AB'nin kabul görmüş ilkelerine aykırılık gösterecekti. AB'nin bir başka yaklaşımı da Türkiye'nin AB üyelik sürecini Kıbrıs sorunu üzerinden yürütmek istemesi olacaktır. Bu durum Yunanistan'ın Türkiye aleyhine daha fazla hareket etmesinin sebebi olacaktır (Orhun, s. 2017: 48). Türkiye, Kıbrıs sorununa yaklaşımı BM tarafından yapılmasını istemiştir. Bunun sebebi ise BM'nin adada iki toplumlu yapıya göre çözüm üretme iradesi olmuştur. GKRY adada çözümün yeri olarak AB'yi görecektir. Yunanistan ve GKRY özellikle AB üyesi olarak Doğu Akdeniz'deki gelişmelerde Türkiye'nin elini zayıflatmak için AB'yi tercih

edecektir. AB'nin GKRY'i adanın tek temsilcisi olarak görmesi Rumların Doğu Akdeniz'de elini güçlendirecektir.

BM arabuluculuğundan AB'ye yönelen Kıbrıs sorunu Türkiye açısından tehlikeler barındıracaktır. Bu tehlikenin en büyüğü ise AB üyesi bir ülkenin topraklarında Türkiye'nin işgalci olarak gösterilmesi olacaktır. Ayrıca, AB'nin taraf olduğu bir konuda AB'ye üye olmak isteyen Türkiye'nin elini zayıflatan bir durum olacaktır. Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarına özellikle Nobel Energy (ABD), Total (Fransa), BP-British Petroleum (İngiltere), ENİ (İtalya) şirketleri aracılığı ile olacaktır. GKRY'nin enerji arama şirketlerine parsellemeye verdiği yerlerin bazıları Kıbrıs'ın kuzeyindeki suların içinde kalacaktır. Bu durum Türkiye ve KKTC için güvenlik kaygısı yaratacaktır (Örnek & Mızrak, s. 2016: 28).

GKRY adanın tek temsilcisi olarak Mısır ile 10 Ekim 2018'de, Lübnan ile 7 Ocak 2007'de anlaşma yapacak, fakat Lübnan Parlamentosu bu anlaşmayı onaylamayacaktır. GKRY İsrail ile 17 Aralık 2010 yıllarında Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmaları (MEB) imzalayacaktır (Yaycı, s. 2020: 115-122). Bu KKTC'yi yok saymak olacaktır. GKRY'nin bu hamleleri Türkiye'de artarak devam eden güvenlik algısı ve kuşkusu oluşturacaktır. Türkiye bu duruma karşı 27 Kasım 2019 tarihinde Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma anlaşması imzalayacaktır. Yaycı doktrini olarak isimlendirilecek bu tez Doğu Akdeniz'de yeni durumların gelişmesine sebep olacaktır (Bulut & Bulut, s. 2020: 25).

Doğu Akdeniz'de doğal gaz kaynaklarının bulunması bölgede güç ve çıkar paylaşımında yeni ekonomik ve askeri yakınlaşmaların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu bağlamda etkin olan Yunanistan-GKRY-İsrail yakınlaşması olacaktır. Türkiye ile İsrail arasında 2009-2010 yıllarında arasında yaşanan Davos ve Mavi Marmara olayları sonrası İsrail bölgede ittifak arayışı sonrası askeri gücü zayıf olan GKRY ile Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin gücüne karşı dengeleme yönünde hareket edecektir. Bu çabaların asıl sebebi ise Yunanistan-GKRY-İsrail eksenini oluşturma iradesi olacaktır. Türkiye ile İsrail arasında projelendirilen bazı çalışmalar askıya alınacaktır. Daha sonra, 2015 yılında, Türkiye ve İsrail arasında Leviathan sahasının kaynaklarının Türkiye'ye ulaşması için bir mutabakat imzalanacaktır. Bu şekilde denge tekrar Türkiye lehine doğru değişiklik göstermeye başlayacaktır (Örnek & Mızrak, s. 2016: 17-18).

Doğu Akdeniz’de bütün paydaşların birlikte anlaşma ve ortak karar alamamaları bölgede ve özellikle Kıbrıs adasında sorunları daha da büyütecektir. GKRY’nin büyük enerji şirketlerine arama yetkisi vermesinin sonucu olarak Türkiye bu duruma uluslararası hukuk öngörüsünde müdahale edecektir. Yunanistan, Türkiye’nin bu yaklaşımını AB’ye taşıyacaktır. AB bu durumda AB üyesi olan Yunanistan ve GKRY’nin yanında olacak şekilde politika belirlediği görülecektir. Bu şekilde Türkiye Yunanistan ve GKRY’nin yanında AB ile de mücadele etmek durumunda kalacaktır. Bu durumda Türkiye-AB ile ilişkileri kopma noktasına gelecektir.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında olduğu gibi Türkiye ile GKRY arasında da anlaşmazlık bulunmaktadır. GKRY’de Türkiye ile arasındaki sınırların eşit uzaklık çizgisine göre belirlenmesi ve deniz alanının Türkiye ile eşit şekilde olması gerektiğini savunacaktır. GKRY Doğu Akdeniz’de bölge güçlerinin uzlaştığı ve hakça paylaşım anlaşmaları aksine KKTC yok sayılacak şekilde tek taraflı ikili anlaşmalar yapacaktır. Türkiye ise buna karşılık olarak Uluslararası Adalet Divanı kararlarında olduğu gibi coğrafi unsurlar, kıyıdaş ülkelerin kıyı uzunlukları arasında oranın dikkate alınması şeklinde yaklaşımı olacaktır (s. SETA..., 2020). Deniz yetki alanlarını eşit uzaklık ilkesine göre belirlemek isteyen GKRY ve Yunanistan Doğu Akdeniz’de Türkiye’ye çok az miktarda kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge bırakmak isteyecektir. Bu şekilde Doğu Akdeniz’de en uzun kıyıya sahip olan ülke olan Türkiye dar bir deniz yetki alanına hapsedilmiş olacaktı (Yaycı, s. 2020: 20)

Doğu Akdeniz’e küresel güçler açısından bakıldığında mücadelenin sadece enerji için olmadığını anlamak zor olmayacaktır. Örneğin Yunanistan-GKRY-İsrail ittifakı sadece bir enerji ittifakı olmayacaktır. Aralarında askeri iş birliği artacaktır. Buna örnek olarak İsrail’in Hava Kuvvetlerinin eğitimi için Yunanistan hava sahasını kullanacak olmasıdır. Türkiye Doğu Akdeniz’de ABD-Türkiye-İsrail arasında düzenlenen ‘‘Güvenilir Deniz Kızı’’ tatbikatından 2010 yılında çekilmiştir. 2012 yılında yapılan Noble Dina tatbikatında ise Akdeniz’de bir askeri gücün enerji kaynaklarına saldırması üzerine bir senaryo işletilecektir. 2012 yılında GKRY ile İsrail arasında askeri iş birliği anlaşması imzalanacaktır. 2013 yılında İsrail GKRY ile tatbikat yapacağı bahanesiyle Kıbrıs’a savaş gemileri gönderecektir. 2014 yılında Onisilos-Gideon isimli tatbikatı GKRY ve İsrail ortak olarak yapacaktır. (Demiryol, s. 2015: 276) ABD, Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynaklarının tek ülke

üzerinden olması yerine çok uluslu paylaşım çözümünden yana bir yaklaşım sergileyecektir. Kıbrıs ve bölgesindeki enerji kaynakları paylaşımında geleneksel tarafların ötesinde bütün bölgeyi ilgilendirdiği şeklinde olacaktır (Kırdar & Ratip, s. 2013: 5-6). Annan planının tartışıldığı bir dönemde Serdar Denktaş (KKTC Devlet Bakanı, Başbakan Yardımcısı) ABD'nin bu planın yürürlüğe girmesini istediğini ve çabasının asıl amacının enerji kaynaklarını kontrol etmek istediği yönünde olduğunu ileri sürecektir (Örnek & Mızrak, s. 2016: 16). ABD Başkanı Joe Biden, 2014 yılında ABD Başkan yardımcısı olarak GKRY'yi son 50 yılda ziyaret eden tek yüksek ABD'li yetkili olacaktır. Biden, adanın karasularındaki egemenliğinin ve adanın kaynakları üzerindeki GKRY iddialarını destekler yaklaşım sergileyecektir (Demiryol, s. 2015: 273).

Türkiye'nin, Mısır'da Müslüman Kardeşleri desteklemesi, Mısır'da darbe ile iktidara gelen Cumhurbaşkanı Addulfettah Sisi ile ilişkileri tamamen koparması sonucu Türkiye-Mısır ilişkileri zora girmiştir. Bu iki ülke arasındaki sıkıntılı süreçte Yunanistan-GKRY, Doğu Akdeniz'de siyasi ve askeri bir güç olan Mısır ile tıpkı İsrail ile yaptıkları gibi ittifak kuracaktır. 2014 yılında Yunanistan-Mısır-GKRY Lefkoşe'de bir araya gelmiş ve enerji konusunda ortak tavır almıştır. Bu üçlü ittifak Türkiye'nin Kıbrıs açıklarındaki sismik aramalarını durdurmasını istemiştir. Ayrıca, Kahire'de bir araya gelen bu ülkeler GKRY'nin MEB ilan ettiği bölgelerde Türkiye'nin arama yapmasını kınayacaktır. Kıbrıs gazının Mısır üzerinden pazarlanması gündeme gelmiştir. 2015 yılının şubat ayında GKRY ve Mısır arasında Kıbrıs gazının taşınması için Mısır enerji altyapısını kullanma niyeti beyan edilmiştir. Türkiye'nin bölgede artan savlarının etken olması üzerine oluşan Doğu Akdeniz Gaz Formu (EMFG) doğal gaz ihraç projeleri, uluslararası piyasalara gazı ulaştırma, bütünleşmiş gaz altyapısını sağlamak amaçlı oluşturulmuştur (Kökyay, s. 2021: 218). Ekim 2021'de Mısır-Yunanistan ve GKRY arasında Atina'da liderler zirvesi yapılmıştır. Zirvede iş birliğinin devam edeceği ve merkezi Güney Lefkoşe'de olacak daimi bir sekreterlik kurulması kararı alınmıştır (s. Euronews..., 2021).

Doğu Akdeniz'de Türkiye aleyhine olabilecek bir başka ittifak ise NATO'nun üyesi olan Fransa'nın, Yunanistan ve GKRY ile ittifakı olacaktır. Fransa ile GKRY arasında enerji sektörü ve deniz güvenliği alanları iş birliği adı altında 2017 yılında savunma iş birliği anlaşması yürürlüğe girmiştir (s. Yılmaz,2020). GKRY bu anlaşma uyarınca Fransa'dan 12 savaş helikopteri alacağını açıklayacaktır. Bunun üzerine Fransa'dan füze alımı yapacağını

da beyan edecektir. (s. Aydınlık..., 2022). Fransa Doğu Akdeniz’de GKRY ile GKRY’nin savunma sistemini kontrol etmek amaçlı olan TALOS 2022 tatbikatını yapacaktır (s. Kıbrıs...,2022). Fransa, GKRY ile olan ittifakını Yunanistan ile 28 Eylül 2021 yılında yaptığı savunma iş birliği anlaşması ile genişletecektir. Türkiye bu duruma ‘1960’taki Kıbrıs ile ilgili anlaşmaya aykırı olduğu, Fransa’nın GKRY ile askeri anlaşmaya gitmesinin kaygı verici olduğu, BM’nin adanın çözümü ile ilgili parametrelerine ters düştüğü’ şeklinde tepki gösterecektir (s. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı...,2017). Türkiye’nin tepkisi üzerine Yunan gazetesi Kathimerine’de, Fransa Dışişleri Bakanı Catherine Collonna, Yunanistan’a açık destek vereceklerini ve Paris’in Atina’nın yanında olacağını ifade edecektir (s. Euronews...,2022). Fransa ile Yunanistan Doğu Ege’de adalara yakın bölgelerde 24 Eylül-1 Ekim tarihlerinde dört adet tatbikat yapacaklarını bildirecektir (s. Özcan..., 2022). Fransa’nın Yunanistan ve GKRY ile bu ittifak Türkiye açısından NATO üyesi bir ülkenin bu girişimlerine NATO’nun karargâhından herhangi bir karşı tavrının olmaması Türkiye tarafından sorgulanacaktır. Bu gelişmelere tepki olarak Türkiye Milli Savunma Bakanlığı 5 Ekim 2022 tarihinde ‘1997 Kardak milat, bundan sonra ne arazide ne de masada bir karış toprak yok.’ şeklinde bir açıklamayla tepkisini gösterecektir (s. Cumhuriyet..., 2022).

ABD, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’da Rusya lehine bozulan güç dengesini yeni Doğu Akdeniz politikalarını Kıbrıs üzerinden Rusya etkisini kırmak olarak belirleyecektir. Rusya’nın GKRY üzerindeki ekonomik etkisini kırmak için GKRY’ye uyguladığı silah ambargolarını kaldıracaktır. Rusya’nın bu bölgedeki gelişen durumu üzerine ABD enerji şirketleri ile bu bölgede özellikle Nobel Energy şirketi ile Kıbrıs’ın doğusundaki doğal gaz kaynaklarına yönelik çalışmalar yapacaktır. Ayrıca Exxon Mobil Kıbrıs’ın güneyinde 10 numaralı parselde sondaj hakkı elde edecektir. ABD’li bu şirketlerin ilgisi Ankara’da Türkiye’nin güvenliğine zarar gelebileceği kaygısını oluşturacaktır (s. Özgöker..., 2020).

Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’de Yunanistan-GKRY’nin arama faaliyetlerine karşılık enerji kaynağı arama faaliyetlerine başlamasıyla Yunanistan-GKRY Fransa, İtalya ve ABD’yi yanına alacaktır. Libya’da Türkiye, BM’nin meşru saydığı hükümetin yanında olacak, fakat Türkiye’nin bu desteğine karşılık mevcut ittifaka Mısır, BAE, İsrail ve Suudi Arabistan dâhil olacaktır. Bu ittifakın asıl amacı ise bölge gazını Avrupa’ya taşıyacak olan Eastmed boru hattı ile GKRY-Girit üzerinden nakledilmesi düşüncesi olacaktır (s. Yavuz..., 2022). Doğu

Akdeniz Boru Hattı olarak ifade edilen Eastmed, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını Kıbrıs ve Girit adası üzerinden Yunanistan'a, sonra İtalya'ya ve oradan tüm Avrupa'ya ulaştırmak üzere planlanmış bir hattır. Eastmed Yunanistan, İsrail ve GKRY ittifakı şeklinde öngörülmüştür. 2 Ocak 2020'de İsrail, Yunanistan, GKRY arasında Atina'da Eastmed proje sözleşmesi imzalanmıştır (s. Acer..., 2022). Türkiye bu boru hattı projesinin öngörülen güzergâhını kabul etmemiştir. Türkiye ve Libya MEB anlaşmasıyla Doğu Akdeniz'de karşılıklı kıyılarını kontrol etmeye başlamıştır. Eastmed'in uygulanacağı deniz sınırlarını bu şekilde kontrol edilmiştir. Eastmed'i oluşturan ittifak üyeleri Türkiye'yi barışa karşı bir tehdit olarak görecektir (Bulut & Bulut, s. 2021: 45-46). Türkiye-Libya MEB anlaşmasından sonra Eastmed boru hattının zorlaşması üzerine ABD bu süreçte bölgede devreye girecek, müdahil olacaktır. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo *"Türkiye'nin faaliyetlerinin kabul edilmez olduğunu, hiçbir ülkenin AB'yi rehin alamayacağı"* şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamadan sonra Türkiye Yavuz sondaj gemisinin bu bölgede çalışmaya başlayacağını açıklamıştır (s. BBC News Türkçe,2019). İsrail Eastmed Projesini 19 Temmuz 2020'de onaylamıştır (Kozanhan, s. 2022: 67).

Türkiye ve Rusya'nın yakınlaşması Doğu Akdeniz ve bölgesinde etkili olmaya başlayacaktır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve bölgesindeki güvenlik odaklı hamleleri ve bununla birlikte KKTC'nin tanınması konusundaki çabaları AB ve NATO ile kısmen uzaklaşmasına sebep olacak ve ABD açısından sıkıntılı bir durum olarak algılanacaktır. Bu gelişmeler sonucunda ABD, Yunanistan adalarında ve Ukrayna'daki üslerin sayısını arttıracaktır. Bu duruma sebep olarak da Rusya gerilimini gösterecektir. ABD'nin Ukrayna ve Kıbrıs üzerinden bir çevreleme politikası izlediği bu çevrelemeye Türkiye'yi de dâhil edip etmediği konusunda Türkiye kamuoyunda bir sorgulama başlayacaktır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz, KKTC ve Suriye konusunda güvenlik odaklı ve egemen anlayışlı yaklaşımları, ABD ve AB açısından farklı bir Türkiye bakışına doğru götürecektir. Bugün ABD Başkanı olan Joe Biden'ın Dışişleri Bakanı olan Antony Blinken Kıbrıs konusunda iki toplumlu federasyondan yana olduklarını ve desteklediklerini ifade edecektir (s. TRT Haber,2021). ABD ile Yunanistan arasında 15 Ekim 2021 tarihinde imzalanan savunma iş birliği anlaşması sonrasında ABD Yunanistan ile daha yakın bir ittifak ilişkisine girecektir. Bu anlaşma öncesinde 12 Ekim 2021 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Antony

Blinken'ın Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis'e gönderdiği mektup Türkiye'ye karşı bir destek olarak görülecektir (s. Çopur..., 2021).

Yunanistan Başbakanı Miçotakis 06.10.2020 tarihinde *''Doğu Akdeniz'deki doğal gaz anlaşmazlığı sadece üç ülke arasında olan bir sorun değil, NATO'nun da bir sorunudur''* (s. Duvar...,2020) demiştir. Bu açıklama ile Micotakis Doğu Akdeniz'de NATO'nun etkin olmasını isteyecektir. Doğu Akdeniz'deki krizde Yunanistan, başta NATO üyesi olan Fransa, Almanya, İtalya başta olmak üzere bazı AB ülkelerini kendi tarafına çekecektir (s. Mercan..., 2020).

ABD, Güney Kıbrıs ile iş birliğini arttıracak hamleler yapacaktır. Akdeniz gerilimi sürerken ABD, GKRY'nin silah ambargosunu kaldıracaktır (s. İleri..., 2022). Ayrıca, Güney Kıbrıs askerlerine eğitim vereceklerini açıklayacaktır (s. NTV...,2022). GKRY'yi ziyaret eden ABD İç Güvenlik Bakan Vekili Chad Wolf ile Güney Kıbrıs Dışişleri Bakanı Nikos Hristodulidis *''sınır güvenliği anlaşması''* imzaladıklarını, ilişkilerinin hiç bu kadar iyi olmadığını ifade edecektir (s. Kıbrıs Postası...,2021). ABD donanmasında altıncı filoya bağlı olan ve İtalya'nın Napoli limanında bulunan 230 metrelik USS Hershel *''Woody''* Willams adlı helikopter gemisinin Girit'e yerleşmesi gündeme gelecektir (s. Atina Haber..., 2020). ABD donanması bir hafta arayla Girit'e ikinci gemisini gönderecektir (s. CNN Türk..., 2022). ABD, Dışişleri Bakanı Pompeo Selanik'e gidecek ve ABD ile Yunanistan'ın daha geniş bir bölgede istikrar ve güvenliği sağlamak için ellerinde bulunan tüm araçları kullanmak suretiyle NATO müttefiki olarak yakın iş birliğini geliştirmeye adanmışlıklarını yineleyecektir (s. Berberakis..., 2020). ABD dünyanın en büyük tersanesini Yunanistan'ın stratejik öneme sahip Skaramanga limanında inşa etmek isteyecektir. Burayı Akdeniz'deki 6. Filonun bakım merkezi olarak kullanmayı planlayan ABD, Yunanistan'ın Dedeoğaç ve Elefsina limanlarının kullanımını da alacaktır (s. Sabah..., 2020). ABD, finansmanını sağlayacağı liman güvenliği merkezi inşaatı için ABD özel kuvvetlerini GKRY'ye gönderecektir. Batı Trakya'da ilk kez ABD ve Yunan tankları birlikte atış ve tatbikat yapacaktır (s. Anter..., 2022).

Kıbrıs adası Türkiye için Akdeniz üzerinden diğer bölgelere etki ve erişim coğrafyasıdır. Stratejik konumunun getirdiği dengelerden birisini oluşturan Kıbrıs, Doğu Akdeniz ile Orta Doğu açısından da stratejik konumunu dengeleme noktasındadır. Kıbrıs adası Doğu Akdeniz enerji kaynakları ve enerji taşıma boru hatları ve güvenliği açısından da önemli bir nokta da

bulmaktadır. Türkiye bulunduğu konum itibarıyla bölgedeki bütün değişim ve gelişmelerden etkilenmektedir. Kıbrıs'ın jeopolitik konumu nedeniyle ticaret ve enerji yollarının üzeri konumun da olması ada üzerinde sürekli değişken küresel güç dengelerinin mücadelesine sahne olmuştur. NATO açısından, AB'nin enerji ihtiyacını sorunsuz karşılayabilmesi, enerji güvenliği ve taşınması konusunda ki boru hatları bakımından Kıbrıs adası önemli bir yerde durmaktadır.

Kıbrıs adası bulunduğu konum Türkiye'nin ulusal güvenliği ve Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinden ekonomik kazanımları anlamında çok derece stratejik bir konum da bulunmaktadır. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası süreçte Kıbrıs adası NATO için hep önemli bir konumda olmuştur. Körfez Savaşı ile birlikte NATO için Orta Doğu ön plana çıkmıştır. Bu süreçlerle birlikte Kıbrıs özellikle enerji kaynaklarının keşfi sonrası kaynakların kontrolü, taşınması konusunda önemli bir stratejik konumda olması her dönemde birbirini etkileyen bölgeler olarak Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'yu yakından etkileyecektir. NATO, AB'nin yüksek enerji talebi üzerine enerji taşıma hatları ve güvenliğine önem verecek kararları alacaktır. Doğu Akdeniz'de enerji keşifleri nakil hatlarının güvenliği noktasın da NATO bölgede etkin olmak isteyecektir. Soğuk Savaş sonrası dönem de Türkiye-Kıbrıs ilişkilerinde değişimin sebebi olarak; Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfi ve taşıma yolları üzerinden oluşan ittifaklar ve Türkiye'nin bu ittifaklardan tehdit algılamaları olarak ifade edilebilir.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları sonrası bölgede bu kaynakların çıkarılması, güvenliği ve taşınması için ittifaklar oluşacaktır. Türkiye'de birbirini etkileyen bölgeler olarak Ortadoğu'da oluşan ittifaklara paralel olarak Doğu Akdeniz sınırlarında da enerji kaynakları üzerinden oluşan ittifaklar sonrası tehdit algılamaları hissedecektir. Bu ittifak oluşumları içinde Mısır, İsrail, Yunanistan, GKRY, Lübnan gibi Doğu Akdeniz bölgesi ülkeleri dışında ABD, Fransa gibi NATO'nun söz sahibi olan ittifak üyelerinin Yunanistan ve GKRY ile birlikte ittifak halinde hareket ettikleri görülecektir. Bu ülkelerin Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY ile hareket etmesi ya da pozisyon alması Türkiye açısından çevreleme algısı güçlendirmiştir.

Kıbrıs adasının kuzey kısmı Türkiye tarafından tanınan KKTC devletinin mevcudiyeti dışında, sadece enerji ve doğal gaz kazanımı değil, güvenliği açısından değerlendirilmesi gereken bir husustur. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının kullanımında bütün

paydaşların bir araya gelerek bir anlaşma yapamaması ve ortak karara ulaşamaması bölgedeki sorunları daha da büyötmüştür. Bu durumda GKRY'nin tek başına uluslararası şirketlere arama yapma yetkisi vermesi gerginliklerin tırmanmasına sebep olmuştur. Türkiye bu duruma uluslararası hukuk öngörüsünde müdahale etmiştir. Bu durumu BM'ye taşımıştır. Türkiye bunu yapma nedeni olarak da KKTC'nin egemenlik haklarının ihlali ve kendi egemenlik haklarının ihlali olduğunu beyan etmesi olacaktır.

Doğu Akdeniz'de siyasi ve askeri ittifaklar Kıbrıs sorununun daha belirgin bir hal almasına neden olmuştur. Yunanistan'ın GKRY ile bu bölgede ön plana çıkması Türkiye'nin enerji merkezi ve enerji transit ülkesi olması yönünde mücadelesini olumsuz etkileyecektir. Aynı şekilde NATO'nun ABD, Fransa gibi üyelerinin desteklediği Yunanistan-GKRY, İsrail ve Mısır ile birliktelikleriyle bölgede enerji ile ilgili belirleyici olmayı amaçlamaktadır. Bu amaç Türkiye'nin sadece Doğu Akdeniz değil, bütün Akdeniz havzasında etkinliğini yitirmesi demek olacaktır. Bu ittifaklara karşı Türkiye Libya ile olan anlaşmalar gibi Mısır ve İsrail ve bölge ülkeleri ile kuracağı yeni yaklaşımlar ve ittifaklar bölgede gücünü etkileyen unsurlar olacaktır. Türkiye'nin bu hamlesi Hazar Denizi bölgesi, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz enerji taşıma hatları üzerinden dengelemeyi sağlayacaktır. Bu dengeleme sonrası NATO'nun bu bölgede enerji taşıma hatları üzerindeki etkisini kendi lehine çevirebilecektir. Çalışmanın sonuç bölümünde, Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerinin dönüşümünü ne gibi sonuçları olduğu ifade edilecektir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Soğuk Savaş dönemindeki olağan Türkiye-NATO-Kıbrıs adası ilişkileri, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye-NATO-Kıbrıs adası ilişkilerinin tarihsel dönüşümünü şekillendiren bölgesel faktörler ele alınmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu sınırındaki gelişmeler ve Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin ardından bölgede ortaya çıkan yeni ittifaklar ve bunlara bağlı olarak Türkiye'nin tehdit algısında yaşanan değişimin Türkiye-NATO-Kıbrıs ilişkilerine nasıl etki ettiği sorusuna yanıt verilmiştir. Doğu Akdeniz ve bölgesinde güç haline gelen ittifakların Türkiye kamuoyunda tehdit algılamaları oluşturduğu görülmüştür. Bu tehdit algılamalarına karşı Türkiye'nin sorgulayan bir yaklaşımla, gücü dengelemek için bu ittifaklara nasıl karşılık verme çabaları içinde olduğu, tehdit algılamalarının ortadan kaldırılması için ne gibi bir yol izlediği, Türkiye'nin bu ittifaklara karşı oluşturabileceği ittifaklarla cevap vermesinin ne gibi sonuçları olabileceği ifade edilmiştir.

Türkiye'nin jeopolitik konumu güvenlik algısını oluşturma konusunda her dönem önemli bir yer teşkil etmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşı öncesinde ulusal çıkarlarını önceleyen, uluslararası politikaların gerçekleriyle birlikte hareket etmiştir. Türkiye güvenlik politikaları açısından II. Dünya Savaşında ABD, Avrupa ve Orta Doğu güvenlik politika tarihi içerisinde güç mekanizmasını dengeleyici politikalar izlemiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir dünya oluşumunda siyasi, askeri ve ekonomik olarak zayıf kalan devletlerden biri olarak egemen güçlerin birisiyle doğrudan askeri ittifaklarda bulunmak zorunda kalmıştır. Türkiye bu dönemde Avrupa'da hâkim güç olan ve tehdit algılaması hissettiği SSCB'nin gücüne karşı gücü dengelemek için ABD'nin yanında yer almış ve NATO'ya üye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenlik algılarında belirlediği yer olarak, ABD'nin kurucu lider ülke olduğu ve Avrupa'ya karşı güç olan SSCB tehdidine karşı kurulan savunma ittifakı NATO üyeliği ulusal güvenliği açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. Türkiye ile Soğuk Savaş döneminde NATO'nun lider ülkesi olan ABD arasında Jüpiter füzeleri, Johnson Mektubu, Kıbrıs Harekâtı sonrası 1975-78 yılları arasında uygulanan silah ambargosu gibi bazı konularda gerginlikler ve sorunlar oluşmuş; fakat bu gelişmeler Türkiye-NATO ilişkilerinin olağan ve istikrarlı bir şekilde devam etmesine engel teşkil etmemiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte NATO'da dönüşüm ve genişleme politikaları olacaktır. Bu dönüşüme paralel olarak ülkelerin güvenlik politikaları da

değişecektir. NATO, üyelerinin güvenliği için, savunma anlayışını daha öteye taşımıştır. Dönüşümü sonrası, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası, Yeni Dünya sistemi şeklinde ifade edilen dönemin getirdiklerine paralel olarak hareket edecektir. Dönüşüm ve genişleme politikaları ile üyelerinin terör, enerji güvenliği gibi ortak tehdit algılamalarına karşı yeni yaklaşımlar sergilemeye başlamıştır. NATO'nun dönüşümü ve genişleme politikası sonrası Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygıları üzerinden NATO-Türkiye ilişkilerinde çeşitli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler Türkiye'nin Ortadoğu sınırlarında oluşan yapılanmalar, Kuzey Afrika, Karadeniz, Kıbrıs politikalarını ve 2010'lu yıllarda Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinden etkilemiş olduğu ifade edilmiştir. NATO'nun bazı üyelerinin terör konusundaki farklı yaklaşımları, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının paylaşımı, taşınması için oluşan ittifak yapılanmaları, bu ittifaklarda NATO'da söz sahibi olan ABD ve Fransa gibi bazı üyelerin de dolaylı ya da dolaysız içinde olduğu ittifakların bulunması sonucu tehdit algılamaları olarak görülmüştür. Türkiye'nin her dönem destek verdiği bir ittifak üyesi olarak NATO'nun kendisine yönelik tehdit algılama taleplerini karşılamadığı, ittifak üyesi olduğu halde yalnız bırakıldığı şeklinde bir algı oluşmasına sebep olmuştur. Bu algı sonucunda Türkiye'nin dış politika olarak gittikçe artan şekilde güvenlik odaklı bir tutum sergilemeye doğru gittiği, bu güvenlikçi tutum sonrasında bölge ülkeleri ile farklı ittifak çabaları içinde olduğu ifade edilmiştir. NATO müttefiki ABD'nin Irak ve Suriye'de Türkiye'nin tehdit algılamaları hissettiği yapılanmalara destek verdiği, bu desteğin Suriye ve Irak gibi ülkelerle kurulacak yeni diyaloglar ve devamında oluşacak ittifaklarla bölgede eli güçlenebilecektir.

Türkiye-NATO ilişkilerinde, Türkiye kamuoyunda NATO'ya karşı güvensizlik algısı oluşmasındaki bazı başlıkların sebepleri aşağıda tartışılmıştır: 1990 yılında Türkiye'nin güneyinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucunda ortaya çıkan Körfez Savaşı Türkiye açısından tehdidi olarak görülecektir. Türkiye bu tehdit algılamasına karşı NATO'nun 5. Maddesi uyarınca ortak savunma talebinde bulunmuştur. Bu talebe karşılık NATO, Ortadoğu bölgesinin operasyon sahası dışında olduğunu ifade ederek Türkiye'ye olumsuz cevap verecektir. Türkiye'nin ısrarları sonucunda NATO, 42 savaş uçağı ve iki adet Patriot Savunma bataryasını Malatya'daki Erhaç Hava Savunma Üssü'ne yerleştirecektir. Bu yaklaşım Türkiye'de NATO'ya karşı Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliği açısından kamuoyunda ilk olumsuz algıya sebep olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin askeri ve finansal merkezleri olan binalara terör örgütü El-Kaide üyeler tarafından saldırılar olmuştur. Uluslararası sistemi etkileyen bu olaydan sonra dünyanın artık eski dünya olarak devam etmeyeceği tüm ülkelerin kamuoyları tarafından ifade edilmiştir. 11 Eylül saldırıları olana kadar uluslararası sistemde önemli bir sorun olarak algılanmayan terör ve terörizm bu olaydan sonra uluslararası bir tehdit olarak ifade edilmeye başlanmıştır. 11 Eylül 2001'de NATO'nun lider ülkesi ABD'ye karşı girişilen terör saldırısına Türkiye, ABD'nin yanında olmuş ve tam destek vermiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD ve NATO ile hareket ettiği görülmüştür. Türkiye 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin NATO'nun 5. maddesinin işletilmesi talebi konusunda ve Afganistan'a yaptığı askeri müdahalede hava sahasını açarak tam destek vermiş ve bu bağlamda TSK tarafından Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM) kurulmuştur.

Türkiye kendi terör algısı ve sınır güvenliği açısından bir mücadele vermektedir. ABD'nin 11 Eylül olayları ile alakalı terör saldırısı bağlamında NATO'nun 5. Maddesini hemen ve kararlı bir şekilde kullanması sonrasında, terörizmin NATO'nun karşısına çıkan yeni bir tehdit olduğunda ısrar etmektedir. NATO'nun 5. Maddesinin terör konusunda bu şekilde uygulanması bir dönüm noktası olmuştur. NATO'nun 1999 konsepti bağlamında terör dâhil çok daha büyük bir güvenlik yaklaşımı olmuştur. 11 Eylül sonrası ABD'nin baskısı sonrasında El-Kaide terör örgütü ile ilgili NATO'nun 5. maddesinin uygulanmaya alınması sonrası NATO müttefikleri içinden itirazlar olmuştur. Bu itirazlar baskı sonucu alınan bu kararın hukuki olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun ana sebebi ise, NATO'nun 5. maddesinin işletilmesi konusunda Kuzey Atlantik Konseyinin olası terör tehditlerine karşı alacağı kararların alınabilmesi için 5. maddenin kapsamının terör tehditlerin ve risklerin açısından çeşitlenmesi ifade edilmemiş, böyle bir karar değişikliğinin yapılmamış olmasıdır. Bu arada sorulması gereken soru şudur: Ne tür bir terör eylemine karşı ABD tarafından 5. Madde uygulanmıştır? Türkiye'nin PKK terörü ve iltisaklı gruplarıyla alakalı NATO'nun 4. ve 5. maddelerin kendisine yönelik tehditlere karşı uygulanması talebi kabul görmemiştir. 4. ve 5. maddelerin kapsadığı konularla ilgili olarak NATO'nun terör konusunda terörün boyutu, terörün tanımı, terörün şekli ve terör eyleminin şeklinin ne olduğu konusunda açık bir şekilde tanımının yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sınırları iyi çizilmiş bir terör tanımı sayesinde Türkiye NATO'dan hukuki olarak daha fazla destek almayı talep edebilecektir. Bu konuda 5. maddenin işletilemeyeceği, NATO'nun karşılıklı dayanışmayı,

ortak savunma, dışardan askeri ya da askeri olmayan tehditlere karşı 4. maddenin işletilebileceği yönünde yaklaşımlar olmuştur. NATO'nun kurucu ülkesi olan ABD'nin bu ayrımcı yaklaşımları Türkiye-NATO ilişkilerinde kırılmaların asıl sebeplerinden biri olmuştur.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ın elinde kitle imha silahları olduğu iddiasıyla Irak'a karşı İkinci Körfez Savaşını başlatacaktır. Türkiye, Irak'ın elinde bulunan kitle imha silahları sebebiyle kendi güvenliğini sağlama endişesiyle NATO'yu 4. madde uyarınca toplantıya davet edecektir. NATO üyesi Fransa, Belçika ve Almanya gibi üyeler bu talebe karşı çıkacaklar ve Türkiye'yi kendi sınırlarını korumada yalnız bırakacaktır. Bu karşı çıkışın sebebi olarak ABD'nin bu operasyonu hukuksuz yaptığı ifade edilecektir.

Türkiye'nin NATO ile sorunlu bir başka konusu ise NATO füze savunma sistemidir. Bu, NATO ülkelerini Kuzey Kore ve İran balistik füze tehdidine karşı korumak amaçlı olan balistik füze savunma sistemi radarlarının Türkiye'ye yerleştirilmesi konusudur. NATO 2010 yılında bu sistemin kurulmasını kararlaştırmış, Türkiye bu sistemin radar unsurlarının topraklarında konuşlanmasına izin vermiştir. Türkiye bu sistemin yerleşmesinin hedefini bütün müttefik üyeleri topraklarının tam olarak korunması, İran ve Rusya gibi bölge ülkelerinin NATO'nun yeni stratejik bölgesinde açık olarak ifade edilmemesi, Türkiye'nin bütün coğrafyasını koruması gerekliliği, füze savunma sisteminin NATO kontrolünde olması olarak ifade etmiştir. Kürecik'te kurulan radar sistemleri Türkiye'nin sorgulanmasına sebep olmuştur. Türkiye bu sistemlerin ABD değil, daha çok NATO sistemi üzerinden gitmesini istemiştir. Bunun sebebi ise Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin ABD ile yaşadığı Küba krizi sonrasında Jüpiter füzelerinin topraklarından sökülmesidir.

2010'lu yıllarda Kuzey Afrika'da başlayan Arap baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları Türkiye'nin komşusu olan Suriye'yi de etkileyecektir. Suriye'de çıkan iç çatışmalar Türkiye'nin sınır güvenliğini de tehdit edecek duruma gelecektir. NATO iç savaş nedeniyle oluşacak tehlikeler ve saldırılara karşı Patriot Savunma Sistemini Türkiye'ye konuşturmuştur. Suriye'de iç savaş ve sorunların devam ettiği bir dönemde NATO süresi dolduğu ifade ederek Patriot füzelerini geri çekecektir. Türkiye bu kaos ortamında savunmasız bırakıldığını ifade edecektir. Bu süreçlerin devam ettiği bir dönemde NATO'nun lider ülkesi ABD, Suriye'nin kuzeyinde güç haline gelen, Türkiye'nin terör grubu olarak tanımladığı bazı grupların farklı tanımlama çabası içinde olduğunu ifade

edecektir. DEAŞ ile mücadele edecekler üzerinden ittifak halinde YPG-PYD yapılanmalarına yüksek miktarda silah yardımı ve lojistik destek verdiği görülecektir. Türkiye'nin tehdit algılaması, terör tehdidi olarak birbirleri ile iltisaklı gruplar olduğunu resmi birimleriyle ortaya koyduğu YPG-PYD-PKK'ya ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde oluşturmak istediği sözde bir yapılanmaya bölgesel bir devlet kurmak için destek verdiği ve silahlandığı ifade edilecektir. NATO'nun lider ülkesi ABD'nin bu yaklaşımı Türkiye'nin NATO'ya olan güven algısını olumsuz etkileyecektir. NATO'nun Avrupa ülkelerinin bazı ülkelerin Suriye iç savaşında etkin olmak istemeleri ve PKK terör örgütü ile bağlantılı bu yapılara temsilcilik açması ayrıca Türkiye'de bir güvensizlik sebebi olmuştur.

Türkiye'nin ABD ve NATO ittifakı ile yaşanan güven bunalımını arttıran bir başka sebep ise Türkiye'nin tehdit hissettiği bir konu olan hava savunma sistemi ihtiyacını NATO müttefiki ortaklarının karşılamamış olmasıdır. Türkiye bu ihtiyacını başta ABD'den sonra NATO'dan defalarca Patriot savunma sistemi talep etmesine rağmen bu talep karşılanmamıştır. ABD ve NATO ile yaşanan bu durum Türkiye'nin hava savunma ihtiyacı için başka alternatiflere yönelmesine sebep olmuştur. Türkiye İtalya ve Çin'in hava savunma sistemlerine talip olmuş, fakat sonuç alamamıştır. Bu ihtiyaca uygun görülen savunma sistemi olarak uzun süren müzakereler sonucunda Rusya yapımı S-400 savunma sistemi tercih edilmiştir. S-400'lerin alınması NATO'da büyük bir krize sebep olmuştur. NATO S-400'lerin alınmasının Batı ittifakında olumsuzluklar yaratacağı yönünde uyarılar yapacaktır. S-400'lerin NATO ile uyumlu çalışmayacağı yönünde bir yaklaşım olacak; fakat Türkiye bunun doğru olmadığını ve uyumlu hale getirilebileceğini ifade edecektir.

ABD, Türkiye'yi yapımında işbirliği yaptığı F-35 savaş uçağı programından çıkartacak ve sipariş ettiği savaş uçağı satışını da iptal edecektir. Türkiye CAASTA yaptırımlarının uygulanabileceği tehdidi ile karşı karşıya gelecektir. Türkiye bu gelişmelere karşı NATO üyesi Yunanistan'ın daha önce Rusya'dan aldığı S-300'lere NATO'nun bu şekilde tepki vermediği üzerinden eleştiri yapacaktır. Türkiye Milli Savunma Bakanlığının açıklamasına göre, Girit adasında hangarda olması gerekli olan S-300'lerin Türkiye'nin hava sahasında uçuş yapan F-16'larına kilitlendiği ifade edilecek ve gerginlik artacaktır. Türkiye sınır güvenlik tehditlerine karşı, YPG-PYD yapılanmalarının faaliyetlerine karşılık askeri operasyonlar yapacaktır. ABD ve NATO üyesi ülkelerin DEAŞ'la mücadeleyi zayıflattığı şeklinde eleştirileri olacaktır. Bu eleştiriler Türkiye ile ABD ve NATO arasındaki gerilimi

attıracaktır. Bu gelişmeler Türkiye'yi bölgesindeki ülkeler ve özellikle Rusya ile yakın ilişkiler kurması mecburiyetini ortaya çıkaracak, dış politikasında bir dönüşüme doğru gitmeye zorlayacaktır. ABD'nin tehdidi olarak terör örgütü DEAŞ ile mücadeleyi olağan görmesi, fakat terör örgütü olarak gördüğü PKK ile iltisaklarını ortaya koyduğu YPG-PYD yapılanmaları ile NATO üyesi Türkiye'nin bu mücadelesinde bu yapılanmalarla ittifak halinde hareket etmesi kafalarda bir soru işareti oluşturacaktır. Avrupa ülkelerinde bu yapılanmaların temsilcilik açmasına müsaade edilmesi NATO'ya güvensizliği arttıran sebeplerden birisi olacaktır.

Türkiye, Ortadoğu sınırlarında ittifak olarak güç haline gelen bu oluşumlara karşı başta Rusya olmak üzere bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Azerbaycan ve Katar ile oluşturulan ittifaklar, İsrail ile güçlendirilecek ilişkiler, Suriye ve Irak yönetimleri ile daha yakın ilişkiler bölgede oluşan güce karşı gücü dengeleme açısından ve tehdit algısını minimize etmek açısından önem arz edecektir.

NATO üyesi Türkiye'nin Ortadoğu sınırlarında oluşan bu ittifaklardan ve gelişmelere yaşandığı tehdit algılamaları sonrası sorunların olduğu bir dönemde Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları ve enerji taşıma hatları üzerinden ortak paydalı benzer şekilde güç mücadelesi ve ittifaklar oluşacaktır. Ortadoğu'yu her dönem etkileyen Doğu Akdeniz'de oluşmaya başlayan bu ittifaklar Türkiye açısından yeni tehdit algılamalarına sebep oluşturacaktır.

Türkiye-Kıbrıs adası ile ilgili Soğuk Savaş döneminde sessiz bir politika izlemiş, Soğuk Savaş sonrası Doğu Akdeniz'deki enerji keşifleri sonucu oluşan ittifaklardan dolayı algıladığı tehdit üzerine Kıbrıs politikası KKTC'nin ön plana çıkarılması şeklinde daha güvenlikçi bir yaklaşıma doğru gitmiştir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının çıkarılması ve taşınması için Kıbrıs adası odaklı ittifaklar oluşturulduğu, bu ittifaklar sonucu Doğu Akdeniz'de MEB anlaşmaları, kıta sahanlığı sorunları, enerji nakil hatları üzerinden yeni mücadeleler olduğu, bu ittifakların oluşturduğu güce dengelemek için oluşturacağı yeni ittifaklarla cevap verebileceği ortaya konulmuştur. Türkiye enerji kaynaklarını kontrol edebilme iradesi ile GKRY, Mısır, İsrail ve Lübnan ile karşılıklı anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalar KKTC aleyhine bir durum ortaya çıkaracaktır. Bu anlaşmalar sonucunda GKRY, Türkiye ve KKTC'nin deniz yetki sahalarına doğru genişleyecektir. Türkiye ve KKTC bu durumu bir egemenlik ihlali ve ulusal güvenlik tehdidi olarak algılamıştır. GKRY'nin bu hamlesine karşı Türkiye ve KKTC 2011 yılında aralarında Kıta Sahanlığı Sınırlama

Anlaşması imzalamış ve devamında bu alanlarda petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine başlayarak cevap vermiştir. ABD, Fransa gibi NATO üyelerinin Ortadoğu’da ittifak oluşumlarında etkin olmaları Doğu Akdeniz’de Yunanistan-GKRY, İsrail ve Mısır ile birliktelikleriyle bölgede enerji ile ilgili belirleyici olmayı amaçlayan hedeflerini ortaya koymuştur.

Sadece Türkiye’nin tanıdığı KKTC’nin başka devletler tarafından tanınmasının kendi güvenliği açısından daha önemli bir yer tutmaya başlayacaktır. Türkiye oluşan ittifaklara karşı KKTC ve bölgesindeki devletler ile birlikte oluşturacağı ittifaklarla gücü dengelemek yönünden önemli bir konumda olacaktır. Türkiye’nin güvenlik tehdit algılamalarını minimize etmek için Doğu Akdeniz ve bölgesinde Libya ile yapılan Deniz Yetki Alanları Anlaşmalarının kazanımları ve etkileri, Mısır, İsrail, Suriye gibi bölgesinde sorunlu olduğu ülkelerle kurulacak yeni ittifaklarla kazanım ve etkileri ile yalnızlaşmaktan kurtulmak açısından önemlidir. Bu ittifaklarla NATO üyesi olarak da Ortadoğu ve Doğu Akdeniz gibi birbirini etkileyen bölgelerde etkinliği artacak, algıladığı tehdit algısının değişebilecek ve ulusal güvenlik açısından kalkan olabilecektir. Bu ittifaklarla East Med gibi enerji taşıma hatları projelerinin şekillenmesi Türkiye’nin etkisini arttıracak, enerji kaynaklarının bölge ülkeleri arasında eşit, adil dağılımını sağlayabilecek ve bu bölgelerde gücü dengeleyebilecektir. Ayrıca, bölgesinde güçlenmiş bir Türkiye NATO’nun bu bölgelerdeki etkinliğinin devamı için daha ehemmiyetli bir pozisyona gelecektir.

Türkiye’nin tehdit algılamaları bağlamında birbirine bağlı olan Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’deki büyük güç aktörlerinin enerji kaynak, koridor ve enerji taşıma hatlarının kontrolü mücadelesinin ortaya çıkardığı ittifaklar sonucu oluşan güce karşı gücü dengelemesi için oluşturacağı ittifaklar onun geleceğinin güvenli olması için önemlidir. Enerji kaynaklarının büyük bölümünün olduğu Hazar Bölgesi, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de güç mücadelesi ve bu bölgelerdeki enerji kaynaklarının taşınması ile ilgili boru hatları güzergahlarının kontrolü açısından mücadele Türkiye’yi etkilemiştir. Türkiye’nin birbirini etkileyen bölgeler olarak Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de enerji kaynakları üzerinden oluşan ittifaklara karşı mücadelesinin temelinde tehdit algılamalarını minimize etmek vardır. Türkiye bölgesinde jeopolitik gücü elde etme, enerji taşıma hatlarının kontrolü ve güvenliğinde söz sahibi olabilme, merkez ülke olma hedefi, çevrelenme kaygısını ortadan kaldırma ve Afrika kıtasındaki kazanımlar açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Orta

Doğu ve Doğu Akdeniz’de oluşan ittifaklarda aynı eksenle birleşen devletler olması gücün hakimiyet iradesinin büyüklüğünü ve amacını ortaya koymaktadır. ABD, Fransa, İsrail, Rusya gibi ülkeler bu iki bölgede ortak ittifaklar olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin tehdit algısının oluşmasına sebep olan Orta Doğu ya da Doğu Akdeniz bölgelerinden birinde oluşan ittifaklara karşı güç dengelemesini sağlaması ile öteki bölgeyi de yakından etkileyecektir.

Orta Doğu ve Doğu Akdeniz yakın gelecekte daha fazla jeopolitik mücadelenin gerçekleştiği bölgeler olacaktır. Türkiye’nin Orta Doğu’da tarihsel ve kültürel olarak İsrail, BAE, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Katar ile yakınlaşmaları ve ittifakları bu bölgede ABD ve Rusya’ya karşı güçlerini dengeleyecektir. Türkiye’nin Libya ile birlikte Mısır ilişkilerini ileri seviyeye taşıması Afrika kıtasında tekrar etki alanlarının genişlemesine yol açacaktır. Bölgesinde ittifaklara güçlenmiş bir Türkiye, NATO’nun enerji kaynaklarının güvenliği, taşıması ile ilgili mücadelesinde boru hatları ve koridorlarını kontrolü açısından ön plana çıkacaktır. Enerji merkez ülke olma iddialarını güçlendirecektir. Bu güç dengelemesi Türkiye’nin bölgesindeki yerini ve konumunu da güçlendirecektir. NATO açısından daha değerli bir konuma gelecektir.

REFERANSLAR

- A.Güçlü, E.Uzun, S.Uzun, & Ü.H.Yolsal. (2008). *Felsefe Sözlüğü* . Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları .
- Acer, Y. (2022, Şubat 15). *SETA*. Retrieved Kasım 24, 2022, from <https://www.setav.org/tag/east-med-dogal-gaz-boru-hatti-projesi/>
- Acun, C. (2018, Ocak 20). *SETA*. Retrieved Ekim 18, 2022, from <https://www.setav.org/firat-kalkani-isiginda-afrin-operasyonu/>
- Akgün, S. (2012). Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri (1923 1938). *The Journal of Academic Social Science Studies*.
- Akgün, S. (2018). Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabulucluğu ile Siyasi Çözüm Modelleri ve Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 89-107.
- Akman, H. (2012). Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964). *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 65-98.
- Aktan, C. C. (1994). *Gerçek Liberalizm Nedir?* İzmir: T Yayınları.
- Ali Rasizade Şamiloğlu. (1991). Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları. *BELLE TEN*, 239-256.
- ALJAZEERA TÜRK. (2014, Mayıs 12). Retrieved Ocak 14, 2022, from <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cin-fuze-ihalesini-siyasallastirmayin>
- Altun, E. T. (2021, Mayıs 20). *Aydınlık Amiral Cihat Yayıcı: Türkiye-Mısır anlaşması enerji piyasasını sarsar*. Retrieved Eylül 9, 2022, from <https://www.aydinlik.com.tr/haber/amiral-cihat-yayci-turkiye-misir-anlasmasi-enerji-piyasasini-sarsar-244702>
- Anter, Y. (2022, Ekim 10). *ABD ile Yunanistan Sınırımızda Tatbikat*. Retrieved Ekim 7, 2022, from [sozcü.com.tr: https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/abd-ile-yunanistan-arasinda-tatbikat-7410422/](https://www.sozcu.com.tr: https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/abd-ile-yunanistan-arasinda-tatbikat-7410422/)

- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Arık, U. (2011). Kıbrıs Krizi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3-21.
- Armaoğlu, F. (2021). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: Kronik Kitap Yayınları.
- Arslan, M. (2016). 2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 1-14.
- Arslan, M. İ. (2020, Ekim 7). A.A. Retrieved Kasım 24, 2022, from <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kapali-maras-46-yilin-ardindan-kademeli-olarak-acildi/1998407>
- Aslantaş, E. (2017). 1960-1980 Yılları Arasında Uluslararası İlişkileri anlamak: Pradigmalar Arası Tartışma. *Akademik Barış Dergisi*, 35-47.
- Atinahaber. (2020, 8 20). *ABD savaş gemisi USS Hershel Woody Williams, Girit'e demir attı*. Retrieved Eylül 14, 2022, from [atinahaber.com.tr: https://www.atinahaber.com/dunya/abd-savas-gemisi-uss-hershel-woody-williams-girit-e-demir-atti-h440.html](https://www.atinahaber.com/dunya/abd-savas-gemisi-uss-hershel-woody-williams-girit-e-demir-atti-h440.html)
- Ayata, A., & Ercan, M. (2007). Soğuk Savaş Sonrası Ortaya Çıkan Bölgesel Sorunlar Bağlamında Türkiye-ABD İlişkilerinin Kazandığı Yeni Boyutlar. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18-23.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkiler Gerçekçi Teorisi; Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 33-60.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi Köken, Kapsamı ,Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 33-60.

- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni ,Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Akademi Dergisi*, 33-60.
- Aydın, M. (2021). Anketler- Kadir Has Üniversitesi Türk Dış Politikaları Kamuoyu Araştırmaları. Retrieved Mayıs 2, 2022, from <http://www.mustafaaydin.gen.tr/category/anketler>
- Aydın, M., & Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika Yapı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 127-156.
- Aydınlık. (2022, Ekim 10). Rum kesimi İHA, füze ve saldırı helikopteri alacak. Retrieved 10 12, 2022, from aydinlik.com: <https://www.aydinlik.com.tr/haber/rum-kesimi-ihafuze-ve-saldiri-helikopteri-alacak-344208>
- Baharçipek, A., & Ekici, S. (2016). NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 149 - 168.
- Baharçipek, A., & İnan, E. (2013). Dış Politikanın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 101-120.
- Balıkçioğlu, E. (2016). Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları (1956–1959). *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30-61.
- Başaran, D. (2017). Uluslararası Güç İlişkileri Bağlamında İkinci Dünya Savaşı Sonrası Hegemonik Mücadelenin İncelenmesi. *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*.
- Bay, D. (2021). 11 Eylül Saldırıların AB'nin Terörizmle Mücadelesindeki Etkileri . *EURO Politika Dergisi*, 56-63.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası Güvenlik Kavramı . *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 69-85.
- Bayraktar, Ü. A. (2015). Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı ve Referandumu'nun KKTC ve Kıbrıs Rum Basınındaki Stratejik Sunumunun Analizi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 13-50.

- BBC News Türkçe. (2015, 08 17). Retrieved Ağustos 31, 2022, from https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150818_patriot_turkiye
- BBC News Türkçe. (2019, Ekim 5). Retrieved Kasım 23, 2022, from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54134914>
- BBC NEWS Türkçe. (2019, Ekim 25). Retrieved Şubat 17, 2022, from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50180068>
- BBC NEWS Türkçe. (2019, Ekim 31). Retrieved Şubat 24, 2022, from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50086391>
- BBC News Türkçe. (2021, Temmuz 21). Retrieved Ekim 1 13, 2022, from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57918758>
- BBC NEWS TÜRKÇE. (2021, Nisan 6). Retrieved Kasım 19, 2022, from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932>
- BBC Türkçe. (2012, Aralık 4). Retrieved Şubat 15, 2022, from https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121204_nato_patriot_update2
- Berberakis, S. (2020, Eylül 29). *ABD Dışışleri Bakanı Pompeo: Yunanistan'la ilişkilerimiz en üst düzeyde.* Retrieved 9 11, 2022, from [bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54341176](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54341176)
- Berzeg, K. (2019). *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği.* Ankara : Liberte.
- Bianet. (2016, Nisan 29). Retrieved Ağustos 31, 2022, from <https://bianet.org/kurdi/siyaset/174309-abd-yineledi-pyd-ypg-teror-orgutu-degil>
- Bilge, Ö. (2020, Şubat 24). *ABD sessiz sedasız Kıbrıs'a üs kurdu.* Retrieved Ağustos 22, 2021, from [hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-sessiz-sedasiz-kibrisa-us-kurdu-41453783](https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-sessiz-sedasiz-kibrisa-us-kurdu-41453783)
- Bilge-CRISS, N. (2012). Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1-28.

- Bird, J. (2019, Mayıs 16). *NATO Review*. Retrieved Haziran 30, 2022, from <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/05/16/teroerle-muecadelede-ortaklarla-birlikte-calismak/index.html>
- Biressellioğlu, M. E. (2012). NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 227-252.
- Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 109-124.
- Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 109-124.
- Bostancı, M. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 317-356.
- Bölme, S. M. (2012). Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 51-71.
- Bulut, M., & Bulut, S. (2021). Türkiye ve Libya Arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceğine Muhtemel Etkileri. *Bilge Strateji*, 25.
- Canatan, Y. (2020). 1958-1953 Türk- Arap Münasebetleri ve Ortadoğu Ülkeleri. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 381-390.
- CCNTürk. (2022, Ekim 7). *Amerikan uçak gemisi Girit Adası'na yanaştı*. Retrieved Ekim 10, 2022, from [cnnturk.com.tr: https://www.cnnturk.com/dunya/amerikan-ucak-gemisi-girit-adasina-yanasti](https://www.cnnturk.com/dunya/amerikan-ucak-gemisi-girit-adasina-yanasti)
- CNN Türk.com. (2015, 08 17). Retrieved 02 15, 2022, from <https://www.cnnturk.com/haber/dunya/new-york-times-turk-yetkililer-patriot-kararini-duyunca-sinirden-mosmor-oldu>

- Cumhuriyet*. (2022, Haziran 28). Retrieved Temmuz 3, 2022, from <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/son-dakika-turkiye-isvec-finlandiya-ve-nato-arasindaki-4lu-zirve-sona-erdi-1952441>
- Çağrı, E. (2022, Nisan 04). *Türkiye Gazetesi*. com.tr. Yeni NATO. Retrieved Haziran 25, 2022, from <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/625587.aspx>
- Çelik, H. (2020). Çin'in Ortadoğu Politikası: *Liberak Düşünce Dergisi*, 31-46.
- Çelik, H. (2020). Çin'in Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim . *Liberal Düşünce Dergisi* , 31-46.
- Çelik, K. E., & Erol, M. S. (2018). Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Stratejik Belgesi Bağlamında ABD'nin Karadeniz Politikası ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 100-123.
- Çopur, H. (2021, 10 16). *ABD'den Doğu Akdeniz açıklaması: Deniz sınırı sorunları uluslararası hukuka uygun şekilde çözülmeli*. Retrieved 9 7, 2022, from a.a.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-dogu-akdeniz-aciklamasi-deniz-siniri-sorunlari-uluslararasi-hukuka-uygun-sekilde-cozulmeli/2394306>
- Daban, C. (2017). Turgut Özal Türkiye Dış Politikası. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 77-96.
- Değerli, E. S. (2012). Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950–1960). *Gazi Akademik Bakış*, 81-101.
- Demiryol, T. (2015). Kıbrıs'ta Enerji Diplomasisi ve Güvenlik. In C. S. Editörler: Hasret Çomak, *Enerji Diplomasisi* (pp. 259-285). İstanbul: BETA.
- Derman, G. S., & Kurban, V. (2016). Kıbrıs Sorunu Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 455-485.
- Dışişleri. (2004, 5 1). *TC Dışişleri Bakanlığı'nın GKRY'nin AB üyeliği ile ilgili Açıklaması (1 Mayıs 2004)*. Retrieved Eylül 4, 2022, from mfa.gov.tr:

https://www.mfa.gov.tr/tc-disisleri-bakanligi_nin-gkry_nin-ab-uyelig-i-ile-ilgili-aciklamasi-_1-mayis-2004_.tr.mfa

Dışışleri. (2017, Nisan 4). No:39 - *Fransa ile GKRY Arasında İmzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması hk.* Retrieved 10 11, 2022, from Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasinda-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa

Doğan, N. (2005). NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999 Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne. *Ankara Üniversitesi SBS Dergisi*, 69-108.

Doğan, S., & Kavak, Ş. (2014). Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı. İstanbul: Der.

Dumankaya, E. M. (2019, Ocak). STM. Retrieved Ocak 10, 2022, from https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1610275417_stm-uluslararasi-iliskiler-ve-guc-kavrami1.pdf

Duvar, G. (2020, Ekim 6). *Yunanistan: Doğu Akdeniz NATO'nun da sorunu.* Retrieved Eylül 17, 2022, from gazeteduvar.com.tr: <https://www.gazeteduvar.com.tr/yunanistan-dogu-akdeniz-natonun-da-sorunu-haber-1500926>

Düzgün, D. M. (2020). Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 256-276.

Edibali, A. (1974). *Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalı?* İstanbul: Otağ Yayınları.

Efegil, E. (2003). *Temek Konular Işığında Annan Belgesi'nin analizi.* Ankara: Gündoğan.

Elma, F. (1996). nek.istanbul. Retrieved Ocak 15, 2022, from <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/28983.pdf>

Ercoşkun, B. (2019). Tarihsel Bir Pespektiften Türkiye'de Liberalizm. *Akademik Barış Dergisi*, 105-122.

Ereker, F. A. (2019, 10 28). *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- NATO.* Retrieved 10 28, 2021, from https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksuEreker_v.1.pdf

https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksuEreker_v.1.pdf

Ereker, F. A. (2019, 11 23). *NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri*. Retrieved Haziran 20, 2022, from Güvenlik Portalı: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOSTrategikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf

Ergin, S. (2019, Temmuz 31). *Hürriyet*. Retrieved Ağustos 31, 2022, from <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/amerika-2015te-patriotlari-cekerken-neyi-catlatti-41289042>

Ergin, S. (2019, 12 20). *Hürriyet*. Retrieved Mart 4, 2023, from <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/dogu-akdenizde-karsilikli-ittifak-dengeleri-41401777>

Ergün, M. (2020). *Kıbrıs Müzkere Süreci Seyir Defteri*. Ankara: Elif Yayınevi.

Erkmen, A. (2020). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. *Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü*, 1024-1049.

Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihî Süreç Ve Son Gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 735 - 793.

Ertuna, Ö. (2006). Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme. *Muhasebe ve Finans Dergisi*, 36-45.

euronews. (2021, Ekim 21). *Mısır, Yunanistan ve Rum yönetiminden ortak bildiri: Türkiye provokatif eylemlerde bulunuyor*. Retrieved Eylül 10, 2022, from EURONEWS: Mısır, Yunanistan ve Rum yönetiminden ortak bildiri: Türkiye provokatif eylemlerde bulunuyor

euronews. (2021, Mart 15). *Stoltenberg: S-400 ve Doğu Akdeniz, Türkiye ile NATO arasında ciddi görüş ayrılıkları var*. Retrieved 19 9, 2022, from euronews.com: <https://tr.euronews.com/2021/03/15/stoltenberg-s-400-ve-dogu-akdeniz-turkiye-ile-nato-aras-nda-ciddi-gorus-ayr-l-klar-var>

Euronews. (2022, Eylül 6). *ansa'dFransa Atina'ya destek: Yunanistan'ın egemenliğine yönelik saldırıda tutumumuz açık*. Retrieved Ekim 12, 2022, from euronews.com:

<https://tr.euronews.com/2022/09/06/fransadan-atinaya-destek-yunanistanin-egemenligine-yonelik-saldirida-tutumumuz-acik>

Göksan, A. (2019, 05 02). *Kıbrıs'a Dikkat Edin*. Retrieved Ocak 20, 2022, from Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/kibrisa-dikkat-ediniz-1325635>

Göze, A. (1989). *Siyasi Düşünceler ve Yönetim*. İstanbul : Beta Yayınları.

Gözen, R. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gül, M. (2015). Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm. *Akademik İnceleme Dergisi*, 247-265.

Gülen, A. (2012). İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965). *Atatürk Yolu Dergisi*, 389 - 428.

Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna kadar Kıbrıs Meselesi. *G.Ü. Kırsal Eğitim Fakültesi Dergisi*, 101-112.

Gündüz, O., & Göçoğlu, V. (2020). Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin. *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 727-753.

Güntay, V. (2015, Ağustos 4). *Uluslararası İlişkiler Bağlamında Güvenlik Algısı Ve Siber Güvenlik; Akdeniz, Karadeniz Ve Avrupa Bölgeleri Üzerine Bir Değerlendirme*. Retrieved Eylül 12, 2022, from https://jasstudies.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1728752921_33-Ar%C5%9F.%20G%C3%B6r.%20Vahit%20G%C3%9C%C3%9CNTAY.pdf&key=27510

Güranlı, Z. (2019, Ocak 21). *Cemil Çiçek 'Çekiç Güç' sürecini anlattı: Özal Çekiç Güç'e onay vermedi*. Retrieved 9 13, 2022, from <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/cemil-cicek-cekic-guc-surecini-anlatti-ozal-cekic-guce-onay-vermedi-3206613/>

Güranlı, Z. (2019, Ocak 21). *Sözcü*. Retrieved Şubat 13, 2022, from <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/cemil-cicek-cekic-guc-surecini-anlatti-ozal-cekic-guce-onay-vermedi-3206613/>

- Gürcanlı, Z. (2022, Kasım 26). *Cumhuriyet*. Retrieved Aralık 18, 2022, from <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/astanadan-cin-surprizi-cikti/675329Z>
- Gürkaynak, M. (2019, 11). *İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*. Retrieved 10 18, 2021, from https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1.pdf
- Güzel, M. V. (2021). Eisenhower Doktrini'nin Demokrat Parti Döneminde Türk Dış Politikasına etkileri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 471-494.
- Hasırcı, M. (2010). *Milli Görüş Zviyesinden Kıbrıs Barış Harekatı*. İstanbul: Merve Yayınları.
- https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr. (2008, Nisan 4). Retrieved Kasım 21, 2021, from https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr
- https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_89597.htm. (2019, 4 01). Retrieved 10 17, 2021, from https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_89597.htm
- Hürriyet. (2022, Ekim 6). *Hürriyet.com*. Retrieved Ekim 11, 2022, from <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/israile-4-yil-sonra-buyukelci-atandi-sakir-ozkan-torunlar-turkiyenin-israil-buyukelcisi-oldu-42149107>
- İleri, K. (2022, Eylül 19). *ABD 2023 mali yılı için Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yönelik silah ambargosunu kaldırdı*. Retrieved Ekim 3, 2022, from [aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-2023-mali-yili-icin-kibris-rum-yonetimine-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirdi/2687377](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-2023-mali-yili-icin-kibris-rum-yonetimine-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirdi/2687377)
- İnanç, H., & Yazıcı, B. (2021). Soğuk Savaş, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye-ABD İlişkileri. *UPA Strategic Affairs*, 29-46.
- İnat, K. (2020, Haziran 10). *SETA Orta Doğu İttifakları -II-*. Retrieved Ekim 5, 2022, from <https://www.setav.org/orta-dogu-ittifaklari-ii/>
- Kaliber, A. (2005). Türkiye'de Güvenikleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 31-60.

- Kalkanlı, Z. G. (2019). Terör, 11 Eylül'ün Psikolojik Etkileri ve İyileştirici Terapiler. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 275-305.
- Kalyon, L. (2021). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. *Güvenlik Strateji Dergisi*, 7-26.
- Kaptan, A. H. (2020, Kasım 19). *Kırım Haber Ajansı*. Retrieved Eylül 24, 2022, from <https://qha.com.tr/haberler/azerbaycan-ve-4-kardes-ulke-kktc-yi-resmen-tanimaya-hazirlaniyor/277721/>
- Karaosmanoğlu, A. (2011). NATO'nun dönüşümü. In S. A. Kashmari, *NATO 2.0: Reboot or Delete?* (pp. 20-21). Washinton: Potomac Books.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3-38.
- Karbuç, S. (2019, Temmuz). *Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Var?* Retrieved Kasım 20, 2022, from <https://www.enerjiportali.com/wp-content/uploads/2019/07/Do%C4%9Fu-Akdenizde-Ne-Kadar-Do%C4%9Falgaz-Var.pdf>
- Karpat, K. H. (2020). *Türkiye Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasım, K. (2007). Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu. *Gazi Akademik Bakış*, 57-72.
- Kaya, Y., & Yeter, B. (2018). Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 215-229.
- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 120-138.
- Keyik, M., & Erol, M. S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 12-49.
- Kıbaroğlu, M. (2017, Mart). *SETA*. Retrieved Mart Çarşamba, 2022, from <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/mustafakibaroglu-seta-analiz191-turkiye-nato-mart2017.pdf>

- Kıbrıs, S. (2022, Şubat 11). “*Talos 2022*” *tatbikatı Pazartesi!* Retrieved Eylül 13, 2022, from seskibris.com: <https://www.seskibris.com/haber/9410105/talos-2022-tatbikati-pazartesi>
- Kıbrıspostası. (2021, Mart 1). *CYCLOPS’ bölgesel eğitim merkezinin temeli yarın atılıyor.* Retrieved 9 13, 2022, from kibrispostası.com.tr: https://www.kibrispostası.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n361920-cyclops-bolgesel-egitim-merkezinin-temeli-yarin-atiliyor
- Kırdar, S., & Ratıp, M. (2013). Anastasiades’in Seçilmesi Kıbrıs’ta Çözüm İçin Bir Fırsat Olabilir. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.*
- KKTC Başbakanlık . (2021, Temmuz 21). Retrieved Kasım 24, 2022, from <https://basbakanlik.gov.ct.tr/BASIN-VE-HALKLA-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER/BASIN-A%C3%87IKLAMALARI/ba%C5%9Fbakan-ersan-saner-kapali-mara%C5%9Fina199ilmesi-kararlarinin-devam-edece%C4%9F%C4%B0n%C4%B0-bel%C4%B0rtt%C4%B0>
- Kozanhan, M. K. (2022). Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz . *Anadolu Strateji Dergisi*, 55-75.
- Kökyay, F. (2021). Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 218.
- Köprülü, G. (2018). Cemal Gürsel Dönemi Türk Dış Politikasının Dinamikleri. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 35-56.
- Köse, İ. (2018). Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazları ile İlgili Talepleri 1945-1946 Notaları. *Ankara Üniversitesi*, 1125-1148.
- Made for minds. (2021, Nisan 6). Retrieved Ocak 14, 2022, from <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-y%C3%B6nelik-caatsa-yapt%C4%B1r%C4%B1mlar%C4%B1-y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe-giriyor/a-57106127>

- Made for minds.* (2021, Kasım 11). Retrieved Mart 5, 2022, from <https://www.dw.com/tr/ab-t%C3%BCrkiye-yapt%C4%B1r%C4%B1mlar%C4%B1-uzatt%C4%B1/a-59792523>
- Makas, M. (2022, Ekim 7). *TGRT Haber*. Retrieved Ekim 14, 2022, from <https://www.tgrthaber.com.tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-kktcyeyeni-us-sinyali-2849327>
- Mercan, M. V. (2020, Eylül 21). *İnsamer*. Retrieved from Türk-Yunan Uyuşmazlığında Üçüncü Taraf Olarak AB ve NATO: https://www.insamer.com/tr/turk-yunan-uyusmazliginda-ucuncu-taraf-olarak-ab-ve-nato_3315.html
- Mercan, M. V. (2020, Eylül 21). *Türk-Yunan Uyuşmazlığında Üçüncü Taraf Olarak AB ve NATO*. Retrieved 6 22, 2022, from İnsamer.com.tr: https://www.insamer.com/tr/turk-yunan-uyusmazliginda-ucuncu-taraf-olarak-ab-ve-nato_3315.html
- MGK, 21 Temmuz 2022 Tarihli Toplantı. (2022, Temmuz 21). Retrieved Ekim 15, 2022, from Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği : <https://www.mgk.gov.tr/index.php/21-temmuz-2022-tarihli-toplanti>
- Milat. (2020, Kasım 17). *Almanya ve Fransa'dan skandal Türkiye çağrısı*. Retrieved Eylül 21, 2022, from milatgazetesi.com.tr: <https://www.milatgazetesi.com/haber/almanya-ve-fransadan-skandal-turkiye-cagrisi-525/>
- Milliyet. (2004, Mart 21). Retrieved Mart 5, 2022, from <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kibrista-son-yarim-yuzyila-bakis-5108660>
- North Atlantic Treaty Organization . (2022, Haziran 30). Retrieved Temmuz 01, 2022, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm
- NTV. (2022, Ekim 12). Retrieved Ekim 14, 2022, from <https://www.ntv.com.tr/turkiye/rusyadan-kktcyedogrudan-ucus-hazirligi,1ZarqmHghE2QFd-1UBF9tQ>
- NTV. (2022, Mart 3). *Gerilimi artıracak adım: ABD, Rum askerlerini eğitecek*. Retrieved 9 11, 2022, from ntv.com.tr: <https://www.ntv.com.tr/dunya/gerilimi-artiracak-adim-abd-rum-askerlerini-egitecek,fFJHXSOfmEuZsK4OnMkQPw>

- Oğuzlu, T. (2012). NATO ve Türkiye; Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi. *Uluslararası İlişkiler Akademi Dergisi*, 99-124.
- Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası: Temel İlkeler ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durum Üzere Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF dERGİSİ*, 353-370.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası Cilt:3 (2001 - 2012) Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2020). *Türk Dış Politikası , Kurtuluş Savaşından Bugüne olgular, Belgeler Yorumlar.1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz Enerji kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. *VAKANÜVİ- Uluslararası Tarih Araştırmalar Dergisi*, 3654.
- Örnek, S., & Mızrak, B. (2016). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları. *Bilge Strateji Dergisi*, 13-32.
- Özcan, D. G. (2022, Eylül 21). *Fransa ve Yunanistan'dan Ege'de ortak tatbikat*. Retrieved EKİM 13, 2022, from aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransa-ve-yunanistandan-egede-ortak-tatbikat/2691139>
- Özcan, D. G., & Durul, T. (2022, Aralık 1). *Anadolu Ajansı*. Retrieved Ekim 12, 2022, from <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-eastmedden-destegini-cekmesi-atinada-hayal-kirikligi-yaratti/2472148>
- Özcan, G. (2019, Kasım). https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1.pdf. Retrieved 01 21, 2022, from https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1.pdf
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBS Dergisi*, 113-144.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBS Dergisi*, 114-144.
- Özel, C. (2018). Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 1-27.

- Özel, S., & Sarıkaya, A. (2005). Özal ve Diğerleri. In *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce-Liberalizm*, (p. 455). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgiray, A. (1999). Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 53-73.
- Özgöker, U. (2020, Temmuz 20). *Tasan Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. Retrieved Ağustos 3, 2022, from https://tasam.org/tr-TR/Icerik/54641/abdnin_yeni_akdeniz_politikasi_ve_turkiyenin_secenekleri
- Özkan, B., & Gürakar, T. (2020). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Pamir, N. (2019, Mayıs 6). ABD'nin İran Yaptırımları Türkiye'yi Nasıl Etkiliyor? (Y. Yazıcıoğlu, Interviewer)
- Pekşen, H. D. (2016). NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulam Vaksı Olarak Enerji Güvenliği. *Güvenlik Stratejileri* , 35-69.
- Sabah. (2020, Eylül 8). *Yunanistan'da büyük kriz! Stratejik limanı elden çıkarıyor*. Retrieved Ekim 4, 2022, from [sabah.com.tr: https://www.sabah.com.tr/dunya/yunanistan-ikinci-stratejik-limanini-da-elinden-cikariyor-5189191](http://www.sabah.com.tr: https://www.sabah.com.tr/dunya/yunanistan-ikinci-stratejik-limanini-da-elinden-cikariyor-5189191)
- Savrun, E., & Tınal, M. (2017). Soğuk Savaş Dönemin'de İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 349-371.
- SETA. (2020, Haziran). Retrieved Mayıs 1, 2021, from <https://setav.org/assets/uploads/2020/06/Dogu-Akdeniz.pdf>
- Seten, F. (2020, Mayıs 31). *Uluslararası Politikalar Akademisi*. Retrieved Ocak 11, 2022, from <http://politikaakademisi.org/2020/05/31/uluslararasi-iliskilerde-guc-kavrami/>
- Siyaset. (2022). Retrieved Nisan 25, 2022, from <https://siyasetdergisi.com.tr/baskan-trumpin-abdnin-suriyeden-cekilme-karari-suriye-stratejisini-degistirdi-2/#prettyphoto/0/>
- Sokullu, E. Ş. (2012). Türk Kamuoyunda NATO algısı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi* , 151-182.

- Sönmez, S. (2022). Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik Sorunu : Enerji ve İttifaklar. *Bilge Strateji Dergisi*, 186-208.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*. İstanbul: DER yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası 1945-1991*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sözen, A., & Özersay, K. (2006, Aralık 12). *Taylor Francis Online*. Retrieved Mart 11, 2020, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263200601079773>
- Şahin, G. (2018). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 199-230.
- Şener, B. (2022, Mart 23). *Tuic Akademi*. Retrieved Haziran 22, 2022, from <https://www.tuicakademi.org/natonun-stratejik-konseptinde-yeni-bir-donusum-mu-yasaniyor/>
- Şöhret, M. (2021). Realizmin çerçevesinde Avrupa Birliğinin Bütünleşmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 288-330.
- T.C.Dışişleri. (2021, Ağustos 21). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved Eylül 9, 2022, from https://www.mfa.gov.tr/no_-291_-turkiye-misir-ikinci-tur-siyasi-istisareleri-hk.tr.mfaT
- T.C.Dışişleri. (2022, Ekim 2). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved Ekim 10, 2022, from https://www.mfa.gov.tr/no_-302_-libya-ziyareti-hk.tr.mfa
- T.C.Dışişleri. (n.d.). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Retrieved Ekim 9, 2022, from <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>
- Tamçelik, S. (2012). Kıbrıs'ta Kurulan Askeri İttifaklar. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 197-230.
- Tamtürk, E. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Siyasetindeki Dönüşüm. *Gaziantap Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 161-185.

- Tarihiolaylar.com. (n.d.). *NATO'nun Libya Müdahalesi*. Retrieved Ekim 2, 2022, from tarihiolaylar.com: <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/nato-nun-libya-mudahalesi-744>
- Tavukçu, S. (2021, Temmuz 02). *Yeni Türkiye'nin Düşünce Merkezi*. Retrieved Haziran 22, 2022, from <https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/natonun-kurulusu-ve-konsept-degisiklikleri-nato-2030-konsepti-kose-yazisi-22857>
- Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi. (2003, Aralık 1). Retrieved Haziran 15, 2022, from Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi: https://www.tmmm.tsk.tr/history_tr.html
- Terzi, F., & Asal, U. Y. (2021). Doğu Akdeniz'deki Gelişmelerin Kıbrıs Sorununa Yansımaları: Enerji Jeopolitiğinde Yeni Dönem ve Jeostratejik Dönüşüm. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2868 - 2895.
- Tokatlı, S. G. (2022). Klasik realizim ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 122-141.
- Toledo, P. (2005). Classical Realism and the Balance of Power Theory. *Glendon Journal Of Intrnational Studies*, 52-63.
- Toplar, E. (2021, Haziran 3). *Milliyet* . Retrieved Kasım 23, 2022, from <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/turkiye-kktcy-siha-ussu-kuruyor-20-temmuzda-faaliyete-gececek-6521641>
- TRT Haber. (2021, Mart 11). Retrieved from <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdden-kibris-aciklamasi-yakindan-takip-ediyoruz-563475.html> Erişim: 01.05.2021
- TRTHaber. (2011, Kasım 28). *Rusya Suriye'ye Savaş Uçağı Gemisi Gönderiyor*. Retrieved Ekim 14, 2022, from trthaber.com: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/rusya-suriyeye-savas-ucagi-gemisi-gonderiyor-17973.html>
- Tuncer, H. (2005). *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.* (2018, 10 28). Retrieved 11 18, 2022, from https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-wp-makalesi.tr.mfa
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.* (2019, Temmuz 10). Retrieved Kasım 19, 2022, from https://www.mfa.gov.tr/sc_-48_-abd-db-sozcusunun-s400-tedarigimize-iliskin-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.* (2022, Kasım 12). Retrieved Kasım 24, 2022, from https://www.mfa.gov.tr/no_-340_-ab-nin-kktc-nin-turk-devletleri-teskilati-na-gozlemci-uyeligine-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.* (2022, 1 23). Retrieved Mart 17, 2022, from Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı.* (2017, Mayıs 17). Retrieved 2 15, 2022, from <https://www.icisleri.gov.tr/diab/pkkck-terror-orgutunun-suriye-kolu-pyd-ypg-dosyasi-yayinlandi>
- Türkiye'nin DEAS'la mücadelesi.* (2017, Temmuz). Retrieved Ağustos 25, 2022, from İçişleri Bakanlığı: <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/deas%CC%A7%20frans%C4%B1zca.pdf>
- Türkmen, M. (2021). 1 Mart Tezkeresi Bağlamında Türkiye'nin Irak Politikası . *Bölgesel Araştırma Dergisi*, 185-212.
- Ulusoy, K. (2015). *Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: USAK Yayınları.
- Utaş, B. (2021, 11 28). <http://katalog.btu.edu.tr/details?id=225500&materialType=TEZ&query=ABD>. Retrieved from Bursa Teknik Üniversitesi: Soğuk savaş döneminde Türkiye-ABD ilişkileri

- Ülger, İ. K., & Efegil, E. (2002). *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi*. Ankara: Ahsen Yayıncılık.
- Ülman, A. H. (1967). Nato ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 144-167.
- Üren, M. (2021). Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 851-874.
- Yalçınkaya, N. (2017). Arap Baharı Türkiye-Suriye Üzerine Sosyo Ekonomik Yansımaları. *Akademi Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 79-94.
- Yaman, A. E. (2006). Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması. *Atatürk Yolu Dergisi*, 231-245.
- Yavuz, C. (2022, Ağustos 16). *Doğu Akdeniz'de enerji stratejileri Türkiye'nin deniz alaka ve menfaatleri*. Retrieved Ağustos 17, 2022, from yenisafak.com: <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-turkiyenin-deniz-alaka-ve-menfaatleri-3843346>
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul : Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yayla, A. (1991). *Liberalizme Bir Bakış*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2015). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yellice, G. (2012). 1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13-26.
- Yeltin, H. (2021). Türkiye ve S-400 Hava Savunma Sistemleri: Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerindeki Yeri. *Anadolu Strateji Dergisi*, 65-78.
- Yenişafak. (2020, Kasım 27). *Rumları NATO'ya sokma planı*. Retrieved Eylül 8, 2022, from <https://www.yenisafak.com/dunya/rumlari-natoya-sokma-planı-rumlar-natoya-uyemi-3576859>
- Yetkin, Ç. (2007). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*. Antalya: Yeniden Anadolu Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

- Yiğittepe, L. (2018). Nato ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği . *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 276-289.
- Yılmaz, B. A. (2018). Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi : S-300 Krizi. *Bariş Araştırmalar ve Çözümleri Dergisi*, 1-32.
- Yılmaz, M. Ş. (2020, Ağustos 16). *Dışişlerinden GKRY ile Fransa arasında savunma iş birliği anlaşmasının yürürlüğe girdiği açıklamasına tepki*. Retrieved Ekim 15, 2022, from Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disislerinden-gkry-ile-fransa-arasinda-savunma-is-birligi-anlasmasin-in-yururluge-girdigi-aciklamasina-tepki/1943284>
- Yılmaz, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 27-65.